

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

สังคมวิทยา

ปรัชญา

๒๕ สิงหาคม ๒๕๑๔

решения

ปก นันทะ เจริญพันธ์
รูปถ่าย ชิน คล้ายปาน
รูปเล่ม อวบ สาณะเสน

ราคา 18 บาท

บริษัทสำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช จำกัด ๕๙๙ ถนนไมตรีจิต พระนคร
โทร. ๒๑๐๑๑๑, ๒๑๐๑๑๒, ๒๑๘๒๔๑
เป็นผู้แทนจำหน่าย

ประชุม / วิชาการ

ชุมนุมบทความทางวิชาการ

ถวาย

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปไตยประพันธ์

ในโอกาสที่พระชนม์ครบ ๘๐ พรรษา บริบูรณ์

๒๕ สิงหาคม ๒๕๑๔

โครงการตำรา

สังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

กรุงเทพฯ ๒๕๑๔

รายนามคณะกรรมการบริหารโครงการตำรา ฯ

นายป่วย อึ้งภากรณ์	ประธาน
นายกมล สมวิเชียร	กรรมการ
น.ส. กุสุมา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	กรรมการ
นายเกษม ศิริสัมพันธ์	กรรมการ
นายนิพนธ์ กัณฑ์เสวี	กรรมการ
น.ส. นีออน สนิทวงศ์ ณ อยุธยา	กรรมการ
นายประชุม โฉมฉาย	กรรมการ
นายพันธุ์ม คิษยมณฑล	กรรมการ
นายพัทยา สายหู	กรรมการ
นายไพจิตร เอื้อทวีกุล	กรรมการ
นายวีรยุทธ วิเชียรโชติ	กรรมการ
นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์	กรรมการ
นายสังเวียน อินทรวิชัย	กรรมการ
นายเสน่ห์ จามริก	กรรมการ
นายอรุณ ธรรมโน	กรรมการ

คณะอนุกรรมการจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้

นายกมล สมวิเชียร	คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
นายเกษม ศิริสัมพันธ์	แผนกอิสระวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
นายไพจิตร เอื้อทวีกุล	คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
นายวีรยุทธ วิเชียรโชติ	คณะวิจัยการศึกษาและจิตวิทยา วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร
นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์	บริษัทศึกษิตสยาม จำกัด
นายสุชิน ตันติกุล	ผู้ช่วยดำเนินการ

คำนำ

ด้วยในวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๑๔ นี้ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ จะมีพระชนมายุครบ ๘๐ พรรษาบริบูรณ์ คณะกรรมการโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย จึงมีมติเป็นเอกฉันท์ว่า ควรจะจัดพิมพ์ชุมนุมบทความทางวิชาการที่อยู่ในขอบข่ายอันพระองค์ท่านทรงสนพระทัย โดยขอให้นักวิชาการในสาขาเหล่านั้นช่วยกันสละเวลาและความรู้ เขียนออกเผยแผ่แก่มหาชน คณะบทความแล้วนำขึ้นทูลถวายเป็นพลีบรรณาการ ในฐานะที่ทรงเป็นหลักในวิชาสาขาต่างๆ มาเป็นเวลานาน ทั้งที่ได้ประทานวิทยากรโดยตรงและโดยอ้อม ในฐานะผู้สอน ผู้เขียน ผู้ให้กำลังใจ และในฐานะผู้บริหารสถาบันการศึกษาและสมาคมทางวิชาการต่างๆ ยิ่งโครงการตำราฯ นี้ด้วยแล้ว บังเกิดมีขึ้นได้ก็เพราะได้รับพระบารมีมาแต่ต้น ในฐานะที่ทรงเป็นนายกของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

ความจริง หนังสือชนิดที่รวมบทความในแขนงวิชาต่างๆ ซึ่งจัดพิมพ์ขึ้นเนื่องในโอกาสฉลองชนมายุของนักวิชาการคนสำคัญ โดยกำหนดขอบเขตของเรื่องไว้ในแขนงวิชาที่ท่านผู้นั้นสนใจ นั้น ในต่างประเทศมักมีจัดพิมพ์ขึ้นเนื่องๆ ส่วนที่ในประเทศไทย หนังสือประเภทนี้ที่จัดพิมพ์ขึ้นครั้งแรก ก็ดูเหมือนจะเมื่อคราวพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ มีพระชนมายุครบ ๖ รอบนักษัตร เมื่อแปดปีที่ล่วงมานี้เอง แต่คราวนั้น ท่านพระยามานวราชเสวี ผู้รวบรวม ชุมนุมนิพนธ์เพื่อถวายพระเกียรติ ประราชวาทานจัดทำหนังสือเล่มนั้น “เป็นไปอย่างเร่งรัดและภายในระยะเวลาอันสั้น” อย่างไรก็ตาม หนังสือเล่มดังกล่าวก็ได้ให้ประโยชน์แก่นักวิชาการอยู่มิใช่น้อย โดยเฉพาะผู้ที่ต้องการจะทราบพระประวัติ และบรรณานุกรมบทพระนิพนธ์ ยังอาจหาหนังสือเล่มนี้อ่านได้ ด้วยองค์การคำของคุรุสถานามาตีพิมพ์จำหน่ายในราคาที่ย่อมเยาอยู่แล้วในบัดนี้

หลังจากที่ ชุมนุมนิพนธ์เพื่อถวายพระเกียรติ ได้ตีพิมพ์ขึ้นแล้วหนึ่งปี ก็มีหนังสือทำนองนี้เกิดขึ้นอีก คือ สารวิทยา ซึ่งสำนักพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย เป็นผู้จัดพิมพ์ เพื่อเป็นที่ระลึกวันเกิดพระยาอนุমানราชชนครบก่อนศตวรรษ หนังสือเล่มนี้เกิดขึ้นได้ก็เพราะความสนับสุนนของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์นั่นเอง ทั้งยังทรงพระนิพนธ์คำนำประทานอีกด้วย แม้ สารวิทยา มีเนื้อหาแต่ในทางวิชาการโดยเฉพาะ แต่ก็เจาะจงผู้เขียนให้อยู่ในวงศิษยานุศิษย์ของท่านพระยาอนุমানราชชนครเท่านั้น และแต่ละเรื่องเป็นการปูพื้นฐานทางวิชาการด้านต่างๆ ที่ท่านสนใจ กล้ายเรื่องสังคมศาสตร์กับประเทศ

ไทย ที่นักวิชาการอเมริกันและไทยร่วมทำกันขึ้นไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙ แต่นั่นให้คนอเมริกันเขียนปัญหาทางวิชาการในแต่ละสาขาวิชา แล้วให้คนไทยเขียนถึงปัญหาทางวิชาการในบ้านเมืองของตน โดยตีพิมพ์เป็นภาษาไทยและอังกฤษควบคู่กันไป ส่วน สารวิทยา ที่ตีพิมพ์ใน พ.ศ. ๒๕๐๗ เป็นทัศนะของนักวิชาการไทยแต่ฝ่ายเดียว และตีพิมพ์เป็นภาษาไทยเท่านั้น (มีเรื่องของนักวิชาการอเมริกัน ซึ่งเป็นศิษย์ของท่าน ที่เขียนเป็นภาษาอังกฤษพ่วงท้ายอยู่เรื่องเดียว)

โดยที่คณะกรรมการโครงการตำราฯ ได้รับบทเรียนจากการจัดพิมพ์ชุมนุมบทความทางวิชาการที่เป็นภาษาไทยมาเช่นนี้แล้ว จึงเห็นว่าหนังสือที่จะจัดพิมพ์ถวายคราวนี้ ควรที่จะกิดการเสียแต่เนิ่น ๆ และควรจะให้มีความเห็นจากสถาบันทางวิชาการต่าง ๆ มาร่วมแสดงความคิดเห็น ความอ่านและให้ความร่วมมืออย่างกว้างขวาง ดังนั้น คณะกรรมการจึงเริ่มวางแผนงานแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ โดยขอให้ผู้แทนจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ในฐานะที่ทรงเป็นอธิการบดีอยู่ในขณะนั้น) จากสมาคมสังคมนักเขียนแห่งประเทศไทย (ในฐานะที่ทรงเป็นนายกอยู่ในขณะนั้น) และจากสยามสมาคม (ในฐานะที่ทรงเป็นนายก) มาร่วมหารือ กับได้ปรึกษานายกสมาคมบัณฑิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นต่างหากออกไปด้วย ในที่สุดตกลงกันได้ว่า โครงการตำราฯ จะเป็นผู้ดำเนินการในด้านรวบรวมบทความทางวิชาการต่าง ๆ โดยมีผู้แทนจากสถาบันนั้น ๆ ให้ความร่วมมือ ถ้าไม่ในทางทุนทรัพย์ ก็ในทางทัศนะ และได้มีมติให้ตั้งคณะอนุกรรมการขึ้นเพื่อการนี้ โดยที่ต้องรายงานให้คณะกรรมการโครงการตำราฯ ทราบความเคลื่อนไหวด้วยทุก ๆ เดือนที่มีประชุมกรรมการ

เกณฑ์สำหรับเลือกนักวิชาการเพื่อเขียนบทความต่าง ๆ นั้น ขอให้ประธานในแต่ละสาขาวิชา ซึ่งอยู่ในโครงการตำราฯ ไปเสาะหาชื่อและคุณสมบัติมาเสนอคณะกรรมการ ซึ่งขอให้นำไปพิจารณาโดยรอบคอบแล้วให้ลงคะแนนว่าควรเชิญผู้ใดเขียน จากดวงไว้ให้มีสาขาวิชาละสามสี่คน ทั้งนี้โดยไม่คำนึงถึงวุฒิอย่างอื่นแต่ประการใด ใครที่ได้คะแนนสูง ย่อมได้รับเชิญให้เป็นผู้เขียนอยู่เอง ส่วนอัตราค่าสมนาคุณผู้เขียน คณะอนุกรรมการได้ไปทำรายงานเสนอมาจนเป็นที่ตกลงกันได้ คณะอนุกรรมการ โดยได้ขอความช่วยเหลือจากมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์เพื่อการนี้เป็นพิเศษ

เมื่อดำเนินงานขั้นต้นมาได้ถึงเพียงนี้แล้ว จึงได้ออกจดหมายเชิญไปยังนักวิชาการนั้น ๆ แต่เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ เพื่อถามความสมัครใจ ตั้งความตอนหนึ่งว่า

ในโอกาสที่พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์ จะมีพระชนมายุครบ ๘๐ ในเดือนสิงหาคม ๒๕๑๔ คณะกรรมการบริหารโครงการตำราสังคมนักเขียนและมนุษยศาสตร์ เห็นสมควรที่จะรวบรวมบทความทางวิชาการขึ้น เฉพาะสาขาวิชาที่พระองค์ท่านสนพระทัย

อันได้แก่วิชานิติศาสตร์ การต่างประเทศ รัฐศาสตร์ วารสารศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ภาษา
ศาสตร์ วรรณคดี ประวัติศาสตร์ ปรัชญา วัฒนธรรม การศึกษา ทั้งนี้เพื่อเป็นการเฉลิม
พระเกียรติ และเป็นการบำรุงวิชาในด้านต่างๆ จึงใคร่เชิญผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชานั้น ๆ
จัดทำบทความขึ้นแล้วนำมาตีพิมพ์รวมเป็นเล่ม กับจะคัดเลือกบทความบางชิ้นออกแสดง
ปาฐกถาคด้วย เข้าใจว่าต้องได้ต้นฉบับตีพิมพ์ในราวต้นศกหน้า

บทความที่ประสงค์จะรวบรวมนี้ คณะกรรมการบริหารโครงการตำราฯ จะขอให้เป็น
บทความวิชาการ แสดงถึงข้อคิดและทฤษฎีในสาขาวิชาแต่ละสาขา ซึ่งเป็นของใหม่ เพื่อ
แสดงให้เห็นว่าในภาวะปัจจุบันนี้ แต่ละสาขาวิชาได้ก้าวหน้ามาเป็นลักษณะใด (โดยไม่จำเป็น
ที่จะลำดับประวัติวิวัฒนาการของแต่ละวิชา)

ผู้ที่ได้รับจดหมายเช่นนี้ มักให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ด้วยต่างก็ต้องการสนอง
พระคุณพระองค์ท่าน แม้จะไม่ได้เคยเป็นศิษย์หา แต่ก็เคยได้รับวิทยาการมาจากท่านกัน ไม่
โดยทางตรงก็ทางอ้อม ถึงบางท่านจะรับเขียนให้ไม่ได้ ก็มีแก่ใจแนะนำให้ติดต่อผู้อื่นต่อไป
แต่กว่าจะนัดท่านเหล่านี้มาพร้อมกันได้ เพื่อจะอธิบายรายละเอียดด้วยวาจา ก็ตกเป็นต้นเดือน
มิถุนายน กรรมการโครงการตำราฯ บางคนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้ทรงคุณวุฒิ
ต่างๆ ที่ละสาขาวิชา เป็นเวลาสามวัน จึงเข้าใจกันได้ดี โดยตกลงกันว่า ในแต่ละสาขาวิชาที่
รับกันว่าจะเขียน ขอให้ผู้หนึ่งรับหน้าที่ติดต่อประสานงาน โดยที่คนอื่นๆ ในสาขานั้นจะส่ง
เค้าโครงที่จะเขียนไปยังบุคคลผู้นั้นก่อน และในสาขานั้นๆ จะได้นัดพบปะหารือ ได้ถึงกัน
ถึงหัวข้อเค้าโครงนั้นๆ ก่อนนำไปเขียน ทั้งนี้เพื่อให้ได้ผลในทางวิชาการอย่างเต็มที่ โดย
เข้าใจว่าจะส่งเค้าโครงได้ภายในกันยายน และส่งข้อเขียนที่บริบูรณ์ได้ภายในสิ้นปี ๒๕๑๓
เพื่อจะได้มีเวลาจัดพิมพ์โดยไม่ต้องรีบเร่งจนเกินไปนัก เพราะนักวิชาการมักชอบแก้เนื้อหา
แม้เมื่อเรียงพิมพ์แล้ว ถ้ามีเวลา ค่อยๆ จัดพิมพ์ ก็จะได้หนังสือดี หนังสืองาม กับมีเวลาทำ
สารบัญคณเรื่องอีกด้วย แม้ข้อเขียนจะส่งล่ามาจนต้น พ.ศ. ๒๕๑๔ ก็ยังมีเวลาเพียงพอ

กำหนดการที่วางไว้เช่นนี้ หาเป็นไปไม่ได้ดังคาดไม่ เพราะนักวิชาการเมืองไทยมักมีงาน
ทำกันจนล้นมือ แม้การส่งเค้าโครงที่จะเขียน ก็เป็นไปไม่ได้โดยยาก การนัดพบกันในแต่ละสาขา
วิชาก็เช่นกัน ถึงกระนั้น ก็มีบางสาขาที่มีการสนทนาแลกเปลี่ยนความเห็นกันอย่างมีประโยชน์
ยิ่ง และผู้เขียนบางท่านก็ส่งเค้าโครงและบทความได้ในเวลาเนิ่นๆ ทั้งยังเป็นข้อเขียนที่
ประณีตและมีความคิดความอ่านอย่างสุขุมอีกด้วย จะอย่างไรก็ตาม คณะอนุกรรมการต้องทำ
งานหนักในคํานการทวงต้นฉบับ ปรากฏว่ามีจดหมายออกทุกต้นเดือน ตั้งแต่กันยายน ๒๕๑๓
จนถึงมิถุนายน ๒๕๑๔ ทั้งนี้ โดยไม่เน้นการโทรศัพท์และการพบปะเป็นส่วนตัว ที่ต้องทำเช่นนี้
ก็เชื่อว่านักวิชาการนั้นๆ จะทอดทิ้ง หากความจำเป็นบังคับ งานด่วน งานเร่ง มีมา ก็ต้องทำ

ให้ไปก่อน ข้อเขียนทางวิชาการที่จะให้เป็นข้อคิดในทางทฤษฎีที่แปลก ใหม่ และลึกซึ้ง ย่อม
ต้องการเวลาว่าง ที่ปลอดโปร่งพอสมควร ซึ่งนักวิชาการที่มีความสามารถหาได้ยากอย่างยิ่ง และ
แล้วบางท่านก็จำเป็นต้องบอกเลิก ด้วยไม่อาจหาเวลาเขียนให้ได้ นี่เป็นข้อที่น่าเสียดายมาก
แต่ทางเราก็เห็นใจ เมื่อแรก กรรมการในโครงการตำราฯ บางนายไม่ยอมรับเขียน เพราะเกรง
ข้อครหาว่าเลือกกันเองให้มาเขียน แต่เมื่อขาดตัวผู้เขียนลง กรรมการบางท่านก็มีแก้ไขเขียนให้
แม้เวลาจะน้อยลงแล้ว แต่บางท่านก็ยังคงเขียนให้ไม่ได้อยู่นั่นเอง เพราะกรรมการเองก็หาผิด
ไปจากนักวิชาการอื่นๆ นักไม่ ในข้อที่ว่ามีงานประจำอันทับถมมาอยู่เนื่องๆ ทั้งบางกรณี
ยังมีเหตุสุดวิสัยส่วนตัวมาแทรกอีกด้วย ด้วยเหตุฉะนั้น บางสาขาวิชาจึงมีคนเขียนน้อยมาก
จะอย่างไรก็ตาม ทุกเรื่องที่ส่งมา คณะกรรมการรับตีพิมพ์ทั้งสิ้น ส่วนบทไหนจะดี เลว
เพียงใด ก็ต้องขอละไว้ในดุลวิวินิจฉัยของท่านผู้อ่าน

โดยที่เรารวบรวมเรื่องต่าง ๆ ทางวิชาการเหล่านี้ไม่ได้พร้อม จนถึงต้นเดือนกรกฎาคม
แล้ว ก็ยังขาดอยู่อีกประมาณหนึ่งในสามของบทความทั้งหมด ย่อมเป็นการยากที่จะตีพิมพ์
ให้แล้วเสร็จทันได้ มิใช่ต้องเอ่ยว่าจะได้หนังสือที่ประณีตงดงาม เศรษฐบุญเจ้าของและผู้จัดการ
บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช ให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดี นอกจากจะช่วยเร่งทำงานให้
โดยพนักงานอย่างอื่นแล้ว ยังกรุณาคิดเงินในอัตราพิเศษ ทั้งยังให้เราชำระได้ภายหลังจากที่
หาเงินจากแหล่งอื่นมาได้แล้วด้วย นอกไปจากนี้ มูลนิธิไทยวัฒนา ต. สุวรรณ ยังบริจาค
สมทบทุนเพื่อการนี้เป็นต่างหากออกไป นับได้ว่างานชิ้นสุดท้ายนี้ ได้รับความเอื้ออาทรจาก
นายบุญธรรม นางบุญพริ้ง และนายวีระ ต. สุวรรณ โดยแท้ บุญคุณทำนองนี้ คณะ
กรรมการโครงการตำราฯ เคยได้รับมาแล้วจากท่านทั้งสามนี้ แต่คราวนี้นับเป็นกรณีพิเศษ
ออกไปอีก จึงขอจารึกไว้ในที่นี้ด้วย

คณะกรรมการฯ ขอขอบคุณท่านผู้เขียนทุกท่าน ที่ได้ร่วมมือสละเวลาอันมีค่าของ
แต่ละท่านเขียนเรื่องขึ้น ผู้รวบรวมและจัดพิมพ์หนังสือ มีชื่ออยู่ในบัญชีคณะอนุกรรมการ
จัดพิมพ์ในเล่มแล้ว ซึ่งสมควรแก่การยกย่อง แต่ผมใคร่จะระบุว่า ผู้ที่เหน็ดเหนื่อยและใช้สติ
ปัญญาและเวลามากกว่าใคร ๆ ก็ผู้ที่ได้รับคำเนิกรณนี้มาตลอดแต่ต้น ซึ่งได้ร่วมอยู่ในคณะ
อนุกรรมการนี้เอง ในนามของคณะกรรมการฯ ผมจึงขอขอบคุณไว้เป็นพิเศษด้วย

อนึ่ง โดยที่เรื่องต่าง ๆ ซึ่งรวมพิมพ์ไว้นี้ มีมากด้วยกัน จึงขอป็นเป็น ๒ เล่ม เพื่อไม่
ให้หนาเทอะทะเกินไป และแต่ละสาขาวิชาก็มีเนื้อหาอันควรแก่การศึกษาในชั้นมหาวิทยาลัย
ด้วย จึงให้แยกพิมพ์เป็นเล่มย่อย ๆ ออกไปในแต่ละสาขาวิชาอีกด้วย แต่บางวิชามีเรื่องน้อย
ก็ให้รวมสองสาขาวิชาอยู่ในเล่มย่อยฉบับเดียวกัน ฉะนั้น เลขหน้าในเล่มใหญ่จึงขึ้นที่เลข ๑
ทุกครั้ง ที่ขึ้นภาควิชาใหม่ แต่ก็ได้ทำไปกันไว้ให้อย่างชัดเจนแล้ว เชื่อว่าการกระทำเช่นนี้ คง
ไม่ทำความเดือดร้อนให้แก่ท่านผู้อ่าน

เรื่องพุทธธรรม ของ พระศรีวิสุทธิโมลี นั้น เดิมกำหนดรวมไว้ในสาขาวิชาปรัชญา หากพระคุณเจ้าเขียนยาวและลุ่มลึก จนเป็นสาขาวิชาต่างหากได้ จึงเห็นควรแยกมาตีพิมพ์ไว้เป็นเอกเทศ โดยให้นำเรื่องอื่นทั้งหมด เท่ากับหนังสือนี้เริ่มที่พระพุทธศาสนา ย่อมเป็นสิริมงคลแก่พุทธศาสนิกชนคนอ่านโดยทั่วหน้ากัน และที่เดิม กะกันว่า จะเลือกผู้ใดผู้หนึ่งไว้แสดงบรรยายเป็นพิเศษนั้น โดยที่ ได้รับเรื่องต่าง ๆ ล่ามามาก ย่อมไม่อาจหาผู้รู้มาตัดสินได้ในเวลาอันจำกัด ว่าควรเลือกเรื่องใด ของท่านผู้ใด ให้เป็นปาฐกถาพิเศษ ในโอกาสอันเป็นมงคล เช่นนี้ คณะกรรมการจึงตกลงอาราธนาพระศรีวิสุทธิโมลี ให้แสดงธรรมกถา เนื่องในวันประสูติ โดยขอให้ท่านย่อความจากข้อเขียนของท่านนั่นเอง วิชิตังกล่าว เท่ากับว่ารักษาประเพณีโบราณที่มีการสดับพระธรรมเทศนาในมงคลสมัยพิเศษเช่นนี้ และเป็นการประยุกต์มาในรูปของสังคมปัจจุบัน เพราะธรรมกถานี้เป็นบทความทางวิชาการอันเหมาะสมแก่กาลสมัยยิ่งนัก

คณะกรรมการ ฯ เชื่อว่า เมื่อพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์ ได้ทรงสดับธรรมกถาปาฐกถา ที่เป็นคำบรรยายทางวิชาการอย่างศกสมัยและประสมัยเช่นนี้ ก็เห็นที่จะทรงพอพระทัย ทั้งยังเพิ่มพระศรัทธาพระปสาทะในพระรัตนตรัย และเป็นการเพิ่มพูนพระปัญญาบารมี ซึ่งทรงมีอยู่แล้วเป็นอันมาก ให้เต็มเปี่ยมขึ้นโดยลำดับ พร้อมกันนี้ คณะกรรมการ ฯ ก็หวังว่าบทความต่าง ๆ ทางวิชาการเหล่านี้ เมื่อทรงอ่านไปแล้ว คงจะทรงบังเกิดพระอติตารมณ์ ชื่นชมโสมนัส ด้วยพระกุศลจรรยาที่ทรงบำเพ็ญมาเป็นวิทยาทานนั้น อย่างน้อยก็มีส่วนช่วยอำนวยผลให้บังเกิดหนังสือเล่มนี้ ซึ่งคณะกรรมการโครงการตำรา ฯ ขอประทานอนุญาตขนานนามว่า **วรรณไวทยากร ตามพระนามเมื่อก่อนทรงกรม** เพราะเชื่อว่านามนี้เป็นสิริมงคลแก่หนังสือนี้ และเชื่อว่าหนังสือนี้เป็นบ่อเกิดแห่งวิทยากร สมดังพระนามซึ่งพระองค์ท่านได้รับพระราชทานมา แต่สมเด็จพระปิยมหาราชเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันมหาประเสริฐแก่วงวิชาการของไทย

ประธานกรรมการ

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์

เนื่องในการฉลองพระชนมายุครบ ๘๐ พรรษา ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ในวันที่ ๒๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ ดร. บัวย อิงภากรณ์ อดีตนายกคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ขอให้ข้าพเจ้าเขียนบทนำเกี่ยวแก่พระเกียรติศักดิ์ และ พระเกียรติคุณของเสด็จในกรม ข้าพเจ้ามีความยินดีที่จะสนองความประสงค์ เพราะรู้จักพระองค์ท่านแต่จำความได้ เคยรับราชการใกล้ชิดกับพระองค์ท่านมาเป็นเวลานาน ข้าพเจ้าขอโอกาสถวายพระพร ขอให้ทรงมีความสุขปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ

พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ พระนามเดิม หม่อมเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ประสูติวันที่ ๒๕ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๓๔ ที่ตำบลบ้านตะนาว อำเภอสำราญราษฎร์ จังหวัดพระนคร เป็นโอรสของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ในรัชกาลที่ ๔ และหม่อมหลวงท่วนศรี วรวงศ์ ในสกุลมุนตรีกุล แสดงว่าได้ทรงทำความดีมาแล้วแต่ก่อน จึงมีบุญมาแต่ประสูติ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์โปรดปรานแต่ตั้งมา และเป็นที่รักใคร่ของคนในวังนั้น ได้ทรงรับการอบรมเป็นอย่างดี ประกอบด้วยพระปรีชาสามารถ มีสติปัญญาดี มีความขยันหมั่นเพียร ที่สำคัญก็คือ เป็นคนมีโชค ศึกษาเล่าเรียนและทำการงานอะไร ก็มักจะได้ตามพระประสงค์ ได้ทรงบำเพ็ญคุณประโยชน์ ได้ทรงรับราชการ รับผิดชอบประเทศชาติด้วยความสามารถเป็นเวลานาน ได้ทรงมีส่วนช่วยเหลือในทางวิชาการในประเทศไทยอย่างกว้างขวาง มีพระประวัติย่อคงต่อไปนี้

การศึกษาในประเทศไทย

พ.ศ. ๒๔๔๓ ทรงศึกษาในโรงเรียนสวนกุหลาบเป็นเวลา ๑ ปี สอบไล่ได้ชั้น ๑ พ.ศ. ๒๔๔๔ ทรงศึกษาที่โรงเรียนราชวิทยาลัย ที่บ้านสมเด็จเจ้าพระยา ที่จังหวัดธนบุรี เป็นเวลา

ประมาณ ๓ ปี สอบไล่ได้ชั้น ๕ เมื่อโรงเรียนราชวิทยาลัยหยุดสอนไปคราวหนึ่ง เพราะครูตายสองคน ทรงย้ายไปศึกษาที่โรงเรียนสวนกุหลาบ เมื่อโรงเรียนราชวิทยาลัยเปิดสอนที่สายเสาวลีภิรมย์ ที่ตำบลสะพานยศเส พระนคร ได้เสด็จกลับมาเรียนที่โรงเรียนราชวิทยาลัยอีกครั้งหนึ่ง สอบไล่ได้ชั้นมัธยมพิเศษ เป็นที่ ๑ ได้ชัยชนะอย่างงดงาม ทำชื่อเสียงให้โรงเรียน ได้รับพระราชทานทุนเล่าเรียนหลวงไปศึกษาที่ประเทศอังกฤษ เมื่อพระชนมพรรษาได้ ๑๔ ปีเศษ นับได้ว่าเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขของโรงเรียนราชวิทยาลัย ที่ทรงศึกษาได้ดีได้เร็ว เพราะครูฝรั่งรักใคร่โดยที่เห็นว่าเป็นคนมีสติปัญญาดี และขยัน จึงช่วยสอนให้เป็นพิเศษ เพื่อจะได้ชิงทุนเล่าเรียนหลวง เอาชื่อให้โรงเรียน เป็นที่รักใคร่นับถือของนักเรียนราชวิทยาลัยตลอดมา

เมื่อโรงเรียนราชวิทยาลัย ย้ายไปตั้งใหม่ที่จังหวัดนครปฐม ทำให้ผู้ใหญ่โตเพื่อจะรับนักเรียนให้มีจำนวนมากขึ้น ค่าใช้จ่ายที่รัฐบาลจะต้องช่วยเหลือเป็นจำนวนมาก เมื่อเศรษฐกิจตกต่ำ รัฐบาลได้ยุบเลิกโรงเรียนอีกครั้งหนึ่ง นักเรียนเก่าได้จัดตั้งเป็นสมาคมขึ้น เพื่อปรึกษาหารือที่จะหาโอกาสตั้งโรงเรียนราชวิทยาลัยอีกครั้งหนึ่ง เสด็จในกรมเป็นคณบดีในสมาคมนี้ เป็นกรรมการ ต่อมาเป็นประธานกรรมการ ได้ใช้ความพยายามถึง ๓๖ ปี จึงได้ตั้งโรงเรียน ภ.ป.ร. ราชวิทยาลัย ขึ้นได้ที่ตำบลสามพราน จังหวัดนครปฐม

การศึกษาในต่างประเทศ

พ.ศ. ๒๔๔๘ ได้เสด็จไปศึกษาต่อที่ประเทศอังกฤษ โดยทุนเล่าเรียนหลวงที่โรงเรียนประจำชื่อ Marlborough College ทาง Modern Side ก็สอบไล่ได้ในเวลาเร็ว ครูที่โรงเรียนเห็นว่า เป็นผู้ที่มีสติปัญญาดี ชั้นที่ ๑ และมีความขยันหมั่นเพียรดี ทั้งพระชนมพรรษา ยังน้อยอยู่ จึงขออนุญาตต่อผู้ปกครองผู้ดูแลนักเรียนไทยที่ลอนดอน ให้เรียนทาง Classical Side อีกทางหนึ่ง เพื่อจะได้มีรากฐานการศึกษาที่ดี ผู้ดูแลนักเรียนก็อนุญาต จึงได้เรียนในโรงเรียนนี้ถึง ๕ ปี นับว่าเป็นโชคอย่างหนึ่งที่ได้มีโอกาสเรียนภาษาและความรู้ทั่วไปดีมาก ทรงได้รับรางวัลถึง ๑๗ อย่าง

พ.ศ. ๒๔๕๓ เสด็จเข้าทรงศึกษาในมหาวิทยาลัย Oxford ใน Balliol College เป็นเวลา ๔ ปี ทรงได้รับปริญญา B.A. เกียรตินิยมชั้นโท ทางประวัติศาสตร์ ในปี พ.ศ. ๒๔๕๘ ได้เสด็จไปทรงศึกษาต่อที่ Ecole Libre des Sciences Politiques ที่กรุงปารีส ในประเทศฝรั่งเศส ทรงศึกษาวิชาการทูตเป็นเวลา ๒ ปี สอบไล่ได้ประกาศนียบัตรวิชาการทูต รางวัลที่ ๑ ในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ ได้รับปริญญา M.A. แห่งมหาวิทยาลัย Oxford ต่อมาได้รับคุณวุฒิปดกตติยศักดิ์อักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คุณวุฒิปดกตติยศักดิ์ (การทูต) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คุณวุฒิปดกตติยศักดิ์กฎหมาย มหาวิทยาลัยแพร์เลติกินสัน โคลัมเบีย นิวยอร์ก

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๙—๒๕๐๐ สมัชชาใหญ่ขององค์การสหประชาชาติ ในสมัยประชุมครั้งที่ ๑๑ (General Assembly Plenary Meeting Eleventh Session 1956—1957) ได้ออกเสียงลงคะแนนเป็นเอกฉันท์ ซึ่งไม่เคยมี เจริญเสด็จในกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ แห่งประเทศไทย ขอให้ทรงรับตำแหน่งเป็นประธานสมัชชา มีหน้าที่ในทางสร้างสันติต่อชาวโลกเป็นสำคัญ และมีกิจการอย่างอื่น นับว่าเป็นเกียรติอันสูงยอกเยี่ยม สำหรับส่วนพระองค์ รัฐบาลไทย ประเทศไทย คนไทย และโรงเรียนทุกโรงเรียนที่ได้เคยทรงศึกษา เมื่อได้ทราบว่าในเวลาที่ทรงปฏิบัติหน้าที่ที่สหประชาชาติ ได้ทรงแก้ปัญหาขัดข้องสำคัญถึง ๒ ครั้ง ครั้งที่ ๑ เมื่อประเทศรัสเซียยกกองทัพเข้าไปในฮังการี คราวหนึ่ง ครั้งที่ ๒ เมื่อประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส และอิสราเอลยกทัพเข้าตีประเทศอียิปต์ อีกคราวหนึ่ง ถึงกับทำไม่ให้มีสงครามเกิดขึ้น ทำให้คนไทยโดยมากดีใจเป็นอย่างยิ่ง เมื่อหมควาระของหน้าที่ในสหประชาชาติ เสด็จในกรมฯ ได้ทรงแสดงความขบใจสมาชิกทั้งหลาย ที่ได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในที่ประชุมใหญ่ สมาชิกทุกคนได้ยื่นขึ้นถวายพระพร โดยการตบมืออย่างพร้อมเพรียงโดยไม่มีการนัดหมายมาแต่ก่อน แล้วจึงเสด็จจากที่ประชุม ต่อมามหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ได้เชิญเสด็จให้มารับปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์ทางกฎหมายแพ่ง ได้เสด็จมาทรงรับเกียรติอันสูงนี้ในห้องประชุมใหญ่ต่อหน้าผู้มีเกียรติทั้งหลายเป็นจำนวนมาก เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม ค.ศ. ๑๙๕๘ มีผู้อ่านเกียรติคุณความดีเป็นภาษาลาติน มีคำแปลเป็นภาษาอังกฤษตั้งต่อไปนี้

English Abstract of Latin Oration delivered by the Public Orator in a Convocation held on 1 March 1958.

Major General H.R.H. Prince Wan Waithayakorn Krommun Naradhip Bongsprabandh M.A. Balliol College.

Not long ago I was congratulating Marlborough College on having natured within a single decade three sons of such eminence as the Archbishop of Canterbury, the Lord High Chancellor of that time, and the Lord Chief Justice. Congratulations are now due again : for here is a younger son of the same school to add to the three—one whose name commands respect not only among his own people but throughout the world. This country was the first to see him serving as envoy of his own; France and the League of Nations were next; and later our American allies; to whose country he went as Ambassador and also as Thailand's Delegate to the United Nations. You know how big a part he has played internationally and with what acclaim he presided two years ago over a session of the United Nations General Assembly. You know, too, how distinguished a place he occupies at home in virtue of his birth, his rank, and his honours : and how remarkably popular has been his appointment these last six years as Minister for Foreign Affairs. He agrees, if I am not mistaken, with Cicero, who once wrote : There is nothing more glorious nor of wider import than the solidarity of mankind—a partnership, as it were, and sharing interests, and true effectation of man for man throughout the world. Certainly no one has worked harder to restrain warlike passions ; to make individuals think of the common good ; and to ensure that with one mind and one voice we can all quote Ovid's words:

In U.N.O. is our one salvation.

I present to you for admission to the honorary degree of D.C.L. His Royal Highness Prince Wan Waithayakorn.

ใน พ.ศ. ๒๔๖๒ ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ เสด็จในกรมเป็นเลขานุการตรี อยู่ที่สถานทูตไทยที่กรุงปารีส ทรงได้รับแต่งตั้งเป็นเลขานุการคณะทูตไทยในที่ประชุมสันติภาพทางกรุงเทพฯ ก็ได้ส่งคณะทูตไทยออกไปสมทบ มี มองซิเออร์ ประเด็นเก ชาวฝรั่งเศส ซึ่งรับราชการเป็นที่ปรึกษากฎหมายในกระทรวงยุติธรรมไปด้วย มองซิเออร์ ประเด็นเก บอกข้าพเจ้าว่า คณะทูตไทยจะเอาไปใช้ให้วังต้น และให้เขียนหนังสือราชการเป็นภาษาฝรั่งเศส เมื่อคณะทูตไทยที่ไปจากกรุงเทพฯ ถึงกรุงปารีส ก็มีข่าวว่าประเทศไทยจะมีผู้แทนในที่ประชุมสันติภาพคนเดียว ประเทศเล็กๆ อื่นมีถึง ๒ คน คณะทูตไทยรู้สึกว่าจะเสียเกียรติ เพราะไทยส่งทหารไปช่วย มองซิเออร์ ประเด็นเก เมื่อกลับมาบอกข้าพเจ้าว่า หลงทางเข้าไม่ถึงหาทางไม่พบ ส่วนหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร ได้ทรงวังต้นเข้าหากคนสำคัญ เห็นทางจะขอให้ไทยมีผู้แทน ๒ คน และจัดการได้สำเร็จ หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร เป็นผู้สามารถเขียนหนังสือราชการภาษาฝรั่งเศสดีที่ข้าซึ่งเป็นคนฝรั่งเศส เป็นคนที่มีความรู้ มีความคิดดี เขียนหนังสือกลมเกลี้ยง ต่อไปจะเป็นเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ เป็นใหญ่ในราชการ เพราะเป็นผู้ที่สามารถแก้ปัญหาคัดข้อที่สำคัญๆ ได้อย่างดี

เสด็จในกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ได้เสด็จกลับเข้ามารับราชการที่กระทรวงต่างประเทศ ได้ทรงเลื่อนชั้นเป็นเลขานุการเอก ประจำกองบัญชาการ เป็นที่รักใคร่ของคนทั่วไป ทำงานได้ดีแคล่วคล่องว่องไว รู้ภาษาอังกฤษดีมาก เคยโปรดเกล้าฯ ให้แปลเทศน์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าเป็นภาษาอังกฤษ ก็ทรงได้ดี สมเด็จพระยาเทววงศ์ฯ เสนาบดีโปรดปรานมาก ได้เลื่อนชั้นเงินเดือนและเหรียญตรา ได้รับพระราชทานตรา ประถมภรณ์มงกุฎไทยเร็วมาก เร็วกว่าเจ้านายในวังนั้น เสด็จในกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงเป็นภราดาแห่งชาติยิวราชอิสริยาภรณ์อันมีเกียรติคุณรุ่งเรืองยิ่งมหาจักรีบรมวงศ์ ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ปฐมจุลจอมเกล้า มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก มหาวิรมงกุฎ เหรียญคุณวุฒิมาลา เข็มศิลปวิทยา และเข็มราชการแผ่นดิน และได้ทรงรับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ต่างประเทศเป็นจำนวนมาก เมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทววงศ์วโรปการ สิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. ๒๔๖๗ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ ทรงเป็นเสนาบดีสืบต่อเนื่องมา และมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้เสด็จในกรมหมื่นนราธิปฯ เป็นปลัดทูลฉลอง เมื่อพระชนมพรรษาได้ ๓๓ พรรษา ได้รับราชการเต็มสติปัญญาและความสามารถ ในพุทธศักราช ๒๔๖๙ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเสด็จในกรมหมื่นนราธิป-

พงศ์ประพันธ์ ดำรงตำแหน่งอัครราชทูตไทย ณ กรุงลอนดอน เฮก และบรัสเซลส์ เมื่อพระ
ชนมพรรษาได้ ๓๕ พรรษา ได้ทรงทำหน้าที่นี้เป็นอย่างดี ใน พ.ศ. ๒๔๖๓ เมื่อครบกำหนด
การเป็นอัครราชทูตไทยประจำกรุงลอนดอน เฮก และบรัสเซลส์ ๔ ปีแล้ว ก็ได้เสด็จกลับ
ประเทศไทย ใน พ.ศ. ๒๔๖๔ ได้ทรงรับแต่งตั้งเป็นศาสตราจารย์ในคณะอักษรศาสตร์ แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใน พ.ศ. ๒๔๖๖ ได้ทรงรักษาการณ์แทนคนบตี คณะนิติศาสตร์
ใน พ.ศ. ๒๔๖๖ ประเทศไทยคำรที่จะขอแก้ไขสนธิสัญญากับนานาชาติ จึงได้สืบหาคนที่
ศึกษามีความรู้ ความชำนาญ และสามารถในเรื่องสนธิสัญญากับนานาชาติ และรู้การต่าง
ประเทศดี เพื่อเตรียมการ ได้ประชุมกันหลายครั้งหลายหน ในที่สุดตกลงให้เชิญเสด็จ
ในกรมหมื่นนราธิป มาดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาฝ่ายไทยในกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อทรง
รับตำแหน่งนี้แล้วจึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้เสด็จในกรมหมื่นนราธิป เป็นที่ปรึกษา
ฝ่ายไทยในกระทรวงการต่างประเทศ ทรงแสดงความสามารถแก้ปัญหาข้อขัดข้องได้ดี และ
สามารถทรงงานอย่างอื่นได้ จึงได้ขอให้ทรงเป็นที่ปรึกษาสำนักงานนายอภัยตำแหน่งหนึ่ง ใน
สมัยที่พระยาพลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี ได้รับคำขอร้องให้ทรงราชการมากมาย
ได้ทรงงานสำคัญให้สำเร็จเสร็จสิ้นไปได้ ทรงเหน็ดเหนื่อยเป็นอันมาก ใน พ.ศ. ๒๔๘๐ ได้มี
การแก้ไขสนธิสัญญากับนานาชาติ เสด็จในกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ เป็นกำลังสำคัญใน
งานเรื่องนี้ เมื่อได้แก้ไขสนธิสัญญานานาชาติสำเร็จเสร็จสิ้นแล้ว ใน พ.ศ. ๒๔๘๒ เดือน
กันยายน ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาเป็นพระองค์เจ้า มีคำนำหน้าพระนามตาม
จารึกในพระสุพรรณบัฏว่า พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรวงศ์ไวยากร ในเดือน ธันวาคม
๒๔๘๔ สงครามเอเชียบูรพาได้เกิดขึ้น เสด็จในกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ได้ทรงงานที่
สำคัญ เหน็ดเหนื่อยเป็นอันมาก ในเดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๖ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
สถาปนาพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรวงศ์ไวยากร ขึ้นเป็น พระเจ้าวรวงศ์เธอ

ใน พ.ศ. ๒๔๘๘ ที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรได้ตั้งให้เป็นกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ
ฉบับ พ.ศ. ๒๔๘๙ ได้ทรงงานในสภาผู้แทนเป็นอย่างดี ทรงมีความรู้เรื่องกฎหมายรัฐธรรมนูญดี
ต่อมาที่ประชุมสภาผู้ร่างรัฐธรรมนูญได้ตั้งให้เสด็จในกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ เป็นประธาน
กรรมการร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๑๑

ใน พ.ศ. ๒๔๙๐ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ไปดำรงตำแหน่งเอกอัคร
ราชทูตประจำสหรัฐอเมริกา และผู้แทนฝ่ายไทยในองค์การสหประชาชาติ ที่กรุงนิวยอร์ก ก็
ได้ทรงทำราชการในหน้าที่นี้เป็นอย่างดี ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้
สถาปนาพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวรวงศ์ไวยากร ขึ้นเป็นพระองค์เจ้าต่างกรม มีพระ
นามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์

ใน พ.ศ. ๒๔๙๕ เสด็จในกรมหมื่นนราธิป ฯ ได้ทรงรับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

ใน พ.ศ. ๒๔๙๖ ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ พระราชทานยศทหารให้ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ เป็นพลตรี

ใน พ.ศ. ๒๕๐๒ เสด็จในกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ทรงรับตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรี ได้ทรงราชการเต็มสติปัญญา และความสามารถ ต่อมาได้ทรงรับตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อีกตำแหน่งหนึ่ง เพราะเหตุว่า ทรงคุ้นเคยกับบัณฑิตนักศึกษากันทั้งหลาย โดยที่เป็นศาสตราจารย์ ทรงสอนมาเป็นเวลานาน เมื่อทรงลาออกจากตำแหน่งรองนายกรัฐมนตรีเพราะพระชนม์มาก ท่านนายกรัฐมนตรีอนุญาโตให้ออก แต่ขอให้ดำรงเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ต่อไปอีกวาระหนึ่ง ได้ทรงรับตำแหน่งนี้จนถึงเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๑๔

ในทางสังคม ได้เคยทรงเป็นนายกสมาคมนักเรียนเก่าอังกฤษ และสมาคมนักเรียนเก่าโรงเรียนราชวิทยาลัย เคยเป็นนายกสโมสรโรตารีกรุงเทพ และเคยเป็นผู้ว่าการภาคโรตารี ๓๓๐ ซึ่งมีเขตกว้างขวาง รวมประเทศไทย ประเทศมาเลเซีย สิงคโปร์ และกูดซิงท์ กว้างขวางในระหว่างคนไทยและต่างประเทศ คนโดยมากในโลกนี้รู้จักพระองค์ท่าน เพราะได้ทำชื่อเสียงไว้ที่สหประชาชาติ

ตามพระประวัตินี้ แสดงให้เห็นว่า เสด็จในกรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ได้ทรงศึกษาดีเด่นในโรงเรียนราชวิทยาลัย ถึงได้ทุนเล่าเรียนของหลวงเป็นรายวัน ทรงศึกษาดีเด่นที่โรงเรียนประจำ ชื่อ Marlborough ที่ประเทศอังกฤษ ถึงได้รางวัล ทรงศึกษาดีเด่นที่มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด และที่โรงเรียนการทูตที่กรุงปารีส ทรงศึกษาดี ได้รางวัลที่ ๑ เมื่อทรงรับราชการเป็นข้าราชการพลเรือน ก็ทรงราชการได้ดีเด่น ได้บำเหน็จความชอบ ได้เงินเดือนเลื่อนขั้นตั้งแต่ผู้น้อยขึ้นมาเป็นชั้น ๆ ทรงรับตำแหน่งปลัดกระทรวงการต่างประเทศเมื่อพระชนมพรรษาได้ ๓๓ พรรษา เป็นราชทูตไทยที่กรุงลอนดอน เมื่อพระชนมพรรษาได้ ๓๕ พรรษา เมื่อทรงรับราชการเป็นข้าราชการการเมืองก็เป็นรัฐมนตรีว่าการต่างประเทศ และทรงเป็นรองนายกรัฐมนตรี เมื่อทรงราชการในสหประชาชาติ ในฐานะที่เป็นผู้แทนประเทศไทย ก็ได้รับเกียรติอย่างสูงถึงเป็นประธานสมัชชาใหญ่ในองค์การสหประชาชาติ ในสมัยประชุมครั้งที่ ๑๑ ซึ่งเป็นเกียรติแก่พระองค์ท่าน เป็นเกียรติแก่รัฐบาล ประเทศไทย และคนไทย

พระยามานวราชเสวี

ปรัชญา

ทัศนะหนึ่งเกี่ยวกับปรัชญา—มนุษย์—โลก	๑
เหตุเริ่มต้นของปรัชญา	๕
มนุษย์—ประวัติศาสตร์	๑๐
โลก—มนุษย์	๑๕
ความเป็นอิสระของคนที่เกิดอย่างปราศัญญ์... .. .	๑๕
จริยศาสตร์	๒๓
๑. จริยศาสตร์ คืออะไร	๒๓
คำในตัวและคำนอกตัว... .. .	๒๔
ความหมายของคำในจริยศาสตร์	๒๔
ปรนัยและอัตนัยในจริยศาสตร์	๒๖
ปัญหาสำคัญในจริยศาสตร์	๒๗
๒. มนุษย์ควรดำรงชีวิตอย่างไร	๒๗
จริยศาสตร์และเมตาฟิสิกส์	๒๗
โซฟีสท์	๓๐
โสกราตีส (๔๖๕-๓๕๕ ก่อนคริสตศักราช)	๓๑
ชีวิตของโสกราตีส... .. .	๓๓
สำนักที่สืบจากโสกราตีส	๓๔
เอพิคิวลีส (๓๔๑-๒๗๐ ก่อนคริสตศักราช)	๓๕
สำนักสโตอิก (Stoic)	๓๗
๓. อะไรคือเกณฑ์การตัดสินความดี	๓๗
หลักจริยศาสตร์ของคานท์ (๑๗๒๔-๑๘๐๔)	๓๗
สถานะของค่าทางศีลธรรม	๓๗
ผลของการกระทำ	๓๕
เจตนา	๓๕
แรงจูงใจ	๔๑
หลักการสองประเภท	๔๒
หลักตัดสินการกระทำ	๔๓
สรุปหลักจริยศาสตร์ของคานท์อย่างย่อ ๆ	๔๔
หลักจริยศาสตร์ของมิลล์ (๑๘๐๖-๑๘๗๓)	๔๔

หลักแห่งความสุข (The Greatest Happiness Principle)	๔๕
ความรู้สึกละเอียดและศีลธรรม	๔๕
ขนบธรรมเนียมและศีลธรรม	๔๖
เจตนาและแรงจูงใจ	๔๖
อดีตและอนาคต	๔๗
กฎหมายและศีลธรรม	๔๗
สุขวาทกับการปฏิรูปสังคม	๔๘
เปรียบเทียบหลักของก้านท์กับมิลล์	๔๕
หนังสืออุเทศ	๔๕
ปัญหาเกี่ยวกับ “ตัวตน” ในปรัชญาของเพลโต	๕๑
ความคิดของโสกราตีสเกี่ยวกับ “ตัวตน”	๕๑
ทฤษฎีของเพลโตเกี่ยวกับ “ตัวตน”	๕๓

ทัศนะหนึ่งเกี่ยวกับ ปรัชญา — มนุษย์ — โลก

ปรัชญาคืออะไร มีค่าแค่ไหน เป็นปัญหาอยู่ บางคนหวังที่จะได้รับความรู้พิเศษ พิสดาร บางคนพิจารณาเห็นเป็นเรื่องของความคิดที่ไร้สาระ บางคนคิดว่าเป็นผลความพยายามที่มีคุณค่าของคนทั้งชาติผิวดนรรวมดา หรือมิฉะนั้นก็ดูแคลนว่าเป็นการฟิโนิจที่เพื่อฝืนและไร้ความจำเป็น บางคนเห็นปรัชญาเป็นเรื่องที่พัวพันกับมนุษย์ทุกคน ด้วยเหตุนี้โดยหลักการแล้วจึงควรเป็นสง่ายและเข้าใจได้ บางคนก็เห็นว่าเป็นเรื่องยากยิ่งและไร้ความหวังที่จะได้ประโยชน์จากการไปเกี่ยวข้องด้วย

สำหรับผู้ที่ยึดมั่นเคยชินกับวิทยาศาสตร์ยิ่งซ้าร้าย เพราะปรัชญามีได้ยังผลอันใดซึ่งถือใช้เป็นกฎเกณฑ์ได้ทั่วไป มิใช่สิ่งที่เมื่อรู้แล้วก็ได้เป็นสมบัติ ขณะที่วิทยาศาสตร์ให้ความรู้ที่แน่นอนและใช้ได้ทั่วไป ปรัชญาไม่เคยได้รับความสำเร็จเช่นนั้นทั้งที่พยายามมาเป็นพันๆ ปี ในปรัชญานั้น ไม่มีความรู้อันใดที่เป็นขั้นสุดท้ายและเป็นที่ยอมรับโดยเอกฉันท์

ผิดกับวิทยาศาสตร์ ความคิดทางปรัชญามีได้มีลักษณะหนึ่งซึ่งแสดงถึงขบวนการความก้าวหน้า จริงอยู่ เรามาไกลกว่าฮิปโปคราติสแพทย์ชาวกรีกผู้นั้นมาก แต่เรามีอาจกล่าวได้ว่า เรามาไกลกว่าปลาโต เพียงในด้านความรู้วิทยาศาสตร์ทางวัตถุเท่านั้นที่เรามาไกลกว่า ในด้านปรัชญาเราอาจล่าหลังกว่าปลาโตเสียอีก

ความสำเร็จในทางปรัชญาผิดแปลก ไปจากความสำเร็จในทางวิทยาศาสตร์ตรงที่ว่า จำต้องสละความหวังที่จะให้เป็นที่ยอมรับรองเป็นเอกฉันท์ของบุคคลทั่วไป ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากธรรมชาติของปรัชญาเอง “ความจริง” หรือ “ความแน่นอน” ทางปรัชญา มิใช่ “ความจริง” ในทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งคล่องจองเหมือนกันหมดสำหรับทุกคนซึ่งมีสติปัญญา ความเข้าใจ แต่เป็นการ “ตระหนัก” ส่วนตัวของแต่ละบุคคลที่หยั่งลึกและกระทบกระเทือน “แก่น” ของความเป็นมนุษย์ของบุคคลผู้นั้น ความรู้ทางปรัชญาเป็นความรู้เกี่ยวกับ “การดำรงอยู่” “การอยู่” “การเป็น” ของมนุษย์ในฐานะที่เป็นมนุษย์ (มิใช่ในฐานะเป็นเพียงสัตว์โลก) เป็นความรู้ที่เกี่ยวกับความจริงซึ่งเมื่อฉายแสงไปที่ใดก็กระจำงสว่างลึกซึ้งกว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์ใด ๆ

ในเรื่องที่เกี่ยวกับปรัชญานั้น เกือบทุกคนอยู่ในฐานะที่จะมีส่วนร่วมให้ความคิดเห็นได้ เป็นที่ทราบดีว่าในวิทยาศาสตร์นั้น บัจฉัยที่จะนำไปสู่ความเข้าใจคือการศึกษาเรียน อบรม และมีกรรมวิธีต่าง ๆ แต่ในปรัชญา อาจกล่าวได้ทีเดียวว่าแทบทุกคนสามารถ

“ร่วมพูด” ด้วย ได้โดยไม่ต้องศึกษาพิเศษเป็นการเฉพาะเจาะจง ความเป็นมนุษย์เอง โชคชะตาของตัวเอง ประสบการณ์ของตัวเอง เป็นปัจจัยที่พอเพียง

ควรจะต้องเป็นที่ยอมรับทั่วๆ ไปว่า พื้นฐานของปรัชญาเป็นเรื่องสำหรับบุคคลธรรมดาสามัญจะเข้าใจ ส่วนวิถีทางซึ่งค่อนข้างจะคาดเดายากของปรัชญาซึ่งศาสตราจารย์และ “ผู้เชี่ยวชาญ” ทางปรัชญาเลือกเดินนั้น จะมีความหมายก็ต่อเมื่อเป็นหนทางซึ่งผลที่สุดจะมารวมกับทางเดินของ “ความเป็นมนุษย์”

ความคิดทางปรัชญาทั้งหลายจะต้องเกี่ยวกับพื้นฐานและการดำรงอยู่ของ “ชีวิต” แต่แต่ละคนจะต้องดำเนินการคิดด้วยตัวเอง คนอื่นจะคิดแทนให้ไม่ได้

คำถามของเด็กเป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์ผู้ใดก็ตาม อาจมีความคิดเห็นทางปรัชญาได้ บ่อยครั้งที่เด็ยที่เราได้ยินจากปากเด็กซึ่งเมื่อพิจารณาในสาระแล้วตรงเป้าหมายอันลึกซึ้งของปรัชญา

“พ่อครับ คนเรามาจากไหน ตายแล้วไปไหน ?”

เด็กคนนั้นคิดถึงปัญหาเบื้องต้นของชีวิต ถึงการดำรงอยู่ และการจากไปซึ่งพัวพันกับปัญหาอันยิ่งใหญ่ทางศาสนา

“ลูกพยายามคิดว่าลูกเป็นคนอื่น แต่ก็พบว่าตัวเองอยู่ร่ำไป”

เด็กคนนั้นคำนึงถึงต้นเหตุของความแน่นอนทั้งหลาย ถึงความตระหนักในการเป็นและดำรงอยู่ ถึงความตระหนักในตัวเอง เขาสงสัยแปลกใจในปริศนาของความเป็น “ตัวของฉัน”

เด็กอีกคนหนึ่งก้าวบันไดขึ้นบ้าน ทันใดก็คิดขึ้นมาได้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างเปลี่ยนแปลงไม่เหมือนเดิม ผ่านพ้นไป เหมือนกับไม่เคยเกิดขึ้น

“แต่จะต้องมีอะไรบางอย่างที่มั่นคงแน่นอน อย่างที่ลูกกำลังก้าวขึ้นบันไดนี้ ลูกอยากจะมีดีถือรักษาไว้”

ความสนเท่ห์ ความตระหนกและไหวหวั่นที่มองเห็นถึงการผันแปรไม่แน่นอนทั้งหลายเหล่านี้ในโลก และพยายามหาทางออกอย่างเด็ก

ใครก็ตามที่สนใจ จะรวบรวมเรื่องเล่าและคำพูดที่แสดงถึงปรัชญาของเด็กได้มากมาย ข้อโต้แย้งที่ว่าเด็กอาจได้ยินมาก่อนจากบิดามารดา หรือผู้อื่นนั้น มีอาจถือเป็นข้อโต้แย้งได้จริงจึงสำหรับผู้ที่มีความใคร่ครวญ และความสัตย์ต่อตัวเอง

ข้อโต้แย้งที่ว่า อันที่จริงเด็กยังคิดอย่างปราชญ์ไม่ได้ ที่พูดออกมานั้นเป็นเพียงการบังเอิญเท่านั้น ข้อโต้แย้งนี้มองข้ามข้อเท็จจริงประการหนึ่ง กล่าวคือบ่อยครั้งที่เด็กมีความเป็นอัจฉริยะ ซึ่งได้สูญเสียไปเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ราวกับว่าในปีที่ผ่านพ้นไปซึ่งเป็นปีแห่งการจ้องจ้ำอยู่กับความเคยชินต่อระเบียบ และความคิดเห็นของสังคม ความคลุมเครือ

และการยอมรับเอาโดยไม่ได้อาตามได้เข้ามาแทนที่ในขณะที่ต้องสูญเสียความสามารถที่จะมองโลกและชีวิตด้วยสายตาวริสุทธ์ของเด็ก เด็กยังอยู่ในภาวะชีวิตที่กำลังก้าวไปข้างหน้าอย่างรวดเร็ว จึงรู้สึก เห็น และถามในสิ่งซึ่งไม่ชัดเจนก็คลายความสนใจ หรือตนเองเดินก้าวผ่านไป ปล่อยให้สิ่งซึ่งเผยแก่ตนเพียงชั่วครู่หนึ่งให้หลุดไป ดังนั้น จึงมักแปลกใจที่ผู้ใหญ่มาซักไซ้ไล่เลียงตนเองในภายหลังถึงสิ่งที่ตนได้เคยพูดหรือ ได้ตามไว้

ความคิดทางปรัชญาแสดงออกกับเด็กฉับใด ก็อาจแสดงออกกับผู้เป็นโรจิตฉับนั้น คล้ายกับสิ่งที่ปิดคลุมมันตาถูกกระชากออก เผยให้เห็นความจริงที่ลึกซึ้ง แต่เป็นการเผยที่กระแทกกระเทือนจิตใจอย่างรุนแรง และแสดงออกตามประสบการณ์ทางจิตใจขณะนั้น โดยที่ภาษาที่ใช้พูดขาดความสัมพันธ์กับโลกที่เป็นจริง และไม่ถึงระดับที่จะทำให้สิ่งที่ตนต้องการเผยนั้นตรงตามเป้าหมายเป็นที่เข้าใจของผู้ฟัง แม้แต่ที่ผู้มีสติบริบูรณ์บางครั้งก็มีประสบการณ์ที่อธิบายได้ยาก แต่ที่มีความหมายลึกซึ้งโดยเฉพาะขณะที่กำลังตื่นจากหลับ แต่พอตื่นเต็มที่ ประสบการณ์นั้นก็หายไปโดยสิ้นเชิง เหลือแต่ความรู้สึก และนี่เป็นความหมายที่แท้จริงของประโยคที่ว่า “เด็กและคนบ้าพูดความจริง”

จะอย่างไรก็ตาม ระบบความคิดทางปรัชญาที่มีคุณค่าสูงส่ง มิได้อยู่ที่นี้ (เด็กและคนบ้า) แต่อยู่ที่บุคคลเพียงจำนวนน้อยในระยะร้อยปีพันปีที่ได้พิสูจน์ให้เห็นและเป็นที่ยอมรับว่าเป็น “นักคิด” เป็น “ปราชญ์” ที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งมีความอิสระ เป็นตัวของตัวเอง ไม่ยอมให้ความคิดของตนส่วนมากและหลักปฏิบัติความนิยมของสังคมใดสังคมหนึ่ง ในยุคใดยุคหนึ่ง เข้ามามีอิทธิพล โอนอ่อน หรือเคลือบคลุมความแข็งแกร่งและความบริสุทธิ์ในความคิดของตน

เนื่องจากปรัชญาเข้าถึงมนุษย์เป็นส่วนรวมได้ดังกล่าว ปรัชญาจึงเป็นของกลางที่อาจหยิบยกมาใช้ได้ทุกยุคทุกสมัย เช่นในแบบของสุภายิตที่เป็นมรดกตกทอดมา ในคารมคมคายทางปรัชญาจึงเป็นที่นิยมกันแพร่หลาย และถ้อยคำสั่งสอนของผู้เป็นศาสดาทั้งหลาย

ปรัชญารวมอยู่กับชีวิตประจำวัน แยกไม่ออก ปัญหาเพียงว่า ปรัชญาอยู่ในจิตสำนึกหรือไม่ ปรัชญานั้นดีหรือเลว กระจางชัดหรือสับสนยุ่งเหยิง ใครที่ไม่ยอมรับปรัชญาคนนั้นก็มิปรัชญาอยู่ในตัว โดยที่ตนไม่ได้ตระหนัก

ด้วยเหตุฉะนี้ คำถามต่อไปก็คืออะไรเล่าคือปรัชญา

คำภาษากรีกฟีโลโซฟอส (Philosophos) ได้รับการสร้างขึ้นมาให้มีความหมายตรงข้ามกับโซฟอส (Sophos) คำแรกหมายถึงผู้ที่รักความรู้ซึ่งต่างกับคำที่สองซึ่งหมายถึงผู้รู้หรือผู้ที่ป็นเจ้าของความรู้ ความหมายและความแตกต่างของคำทั้งสองยังดำรงอยู่จนทุกวันนี้

มิใช่การเป็นเจ้าของหรือการได้มาซึ่งความจริง แต่การแสวงหาความจริงต่างหากที่เป็นสาระสำคัญของปรัชญา ถึงแม้ว่าในบางกรณีปรัชญาอาจจะแปรสภาพเป็นสิทธิที่ยึดมั่นในตัวเองมากเกินไป กล่าวคือ เป็นความรู้ที่ถือว่าสมบูรณ์ขั้นสุดท้าย ไม่มีการเปลี่ยนแปลง จึงยึดถือในถ้อยคำและภาษามากก็ตามที่ ปรัชญาหมายถึง “กำลังอยู่บนทาง” คำถามในปรัชญามีความสำคัญกว่าคำตอบ และทุก ๆ คำตอบจะนำไปสู่คำถามใหม่ต่อไปอีก

ไม่มีค่านิยมใดของปรัชญาที่บริบูรณ์ ซึ่งอาจอ้างได้ว่าถูกต้องแท้จริง และค่านิยมอื่นที่เพิ่มขึ้นไปนั้นผิด

ในยุคก่อน ๆ นั้น คิดกันว่า ปรัชญาคือความรู้เกี่ยวกับเรื่องของพระเจ้าและมนุษย์ ความรู้เกี่ยวกับการดำรงอยู่ “การกำลังเป็น” ต่อมาคือการเรียนรู้ที่จะตาย ความคิดพยายามให้ได้มาซึ่งความสุขขั้นสุดท้าย คือการไกล่ฉัดหรือละม้ายคล้ายคลึงกับความเป็นพระเจ้า และในที่สุด คือยอดความรู้ของความรู้ทั้งหลาย ยอดศิลปะของศิลปะทั้งหลาย เป็น “ศาสตร์” ที่กว้างขวาง ไม่เฉพาะเจาะจงในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเท่านั้น

ในปัจจุบันปรัชญาอาจมีค่านิยมในลักษณะเช่นนี้

การมองดูความเป็นจริงที่ต้นตอ

การเข้าใจความเป็นจริงด้วยวิถีทางที่ฉันทพิจารณาใคร่ครวญเกี่ยวกับชีวิตตัวนั่นเอง

การแจ้งติดต่อ (Communication) จากมนุษย์ถึงมนุษย์ด้วยความจริง

การรักษา “เหตุผล” ให้ต้นตัวอยู่เสมอ และให้พ้นจากสิ่งแปลกปลอม

ปรัชญาคือการรวมจิต คือสมาธิที่ทำให้มนุษย์เป็นตัวเองโดยที่มีส่วนร่วมในความเป็นจริง

งานของปรัชญาไม่มีที่สิ้นสุด และข้าตัวเองเสมือนมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติเป็นปัจจุบันกาลอยู่ตลอดเวลา และปรากฏเป็นผลงานของนักปรัชญาที่ยิ่งใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นในรูปใดก็ตาม ต่างแสดงออกถึงจิตและความคิดที่ต้นตัวตราบเท่าที่มนุษย์ยังคงเป็นมนุษย์

เพิ่งจะมาในยุคปัจจุบันที่ปรัชญาได้รับการโจมตีอย่างรุนแรง และไม่เป็นที่ยอมรับอย่างสิ้นเชิง เพราะเห็นว่าฟุ่มเฟือย อันตราย และไร้ความจำเป็น

วิถีความคิดของคริสต์ศาสนาประณามปรัชญาที่เป็นตัวของตัวเอง เพราะคิดเห็นห่างจากพระเจ้า ทำให้จิตเสื่อมด้วยสิ่งไร้สาระ

วิถีความคิดทางการเมืองที่ถืออำนาจเป็นใหญ่ กล่าวหาว่านักปรัชญาเพียงแต่มองโลกผิดแปลกต่าง ๆ กัน แต่จุดสำคัญคือการเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามที่อำนาจทางการเมืองนั้นประสงค์

สำหรับความคิดทั้งสองวิธีนี้ ประชยานับว่าเป็นอันตราย เพราะทำลายความเป็นระเบียบ ส่งเสริมความคิดที่อิสระ ซึ่งย่อมรวมถึงการปฏิเสธและการลุกขึ้นยืนหยัด ประชาชน หลอดกลวง นำมนุษย์จากหน้าที่ที่แท้จริงของตน

ชีวิตในชาติหน้าซึ่งสว่างไสวด้วยการเผยแผ่ของคัมภีร์ผู้เป็นเจ้าของ หรือชีวิตในชาตินี้ที่ได้ปราศจากพระเจ้า แต่ทว่าเรียกร้องทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจทั้งสองนี้ ประชาชนต้องการทำลาย

นอกจากนั้น การคัดค้านประชายังมาจากสามัญสำนึกของมนุษยชนธรรมดาที่เรียกร้อง “ความเป็นประโยชน์” เป็นพื้นฐานการวัด ประชาชนต้องประสบความล้มเหลวที่จะพิสูจน์ว่ามีประโยชน์ เพราะประโยชน์จริงจึงเป็นเรื่องเป็นราวที่ยึดถือได้มั่นคงแน่นอนนั้น ประชาชนไม่อาจหยิบยื่นให้ได้ Thales นักปรัชญากรีกสมัยเริ่มต้น ได้รับการหัวเราะเยาะที่ตกลงไปในบ่อน้ำขณะที่กำลังพิจารณาดวงดาวในท้องฟ้า เหตุไฉนจึงมองหาสิ่งที่ไกลแสนไกลในโลกอื่น ในเมื่อยังแสวงจะเคาะเงินในเรื่องที่อยู่ใกล้เคียงในโลกนี้

ประชาชนไม่อาจพิสูจน์ให้เห็นถึงความมีประโยชน์ของตัวเอง ประชาชนเป็นเรื่องของมนุษย์ที่อยู่เหนือคำถามเกี่ยวกับความเป็นประโยชน์ หรือความเป็นโทษในโลกนี้

เหตุเริ่มต้นของปรัชญา

ประวัติปรัชญาในฐานะที่เป็นระบบความคิดนั้นมีจุดเริ่มต้นหลายพันปีมาแล้ว แต่จุดเริ่มต้นมิใช่เหตุเริ่มต้น จุดเริ่มต้นเป็นประวัติศาสตร์และสมมติฐานมากมายหลายประการสำหรับคนรุ่นหลัง เพราะเป็นผลงานของความคิด แต่เหตุเริ่มต้นเป็นพลังแรกเริ่มที่ผลักดันมาสู่ปรัชญา

เหตุเริ่มต้นมีหลายประการด้วยกัน จากความประหลาดใจทำให้เกิดคำถาม และผลคือความรู้ จากความสงสัยแคลงใจในสิ่งที่รู้แล้วทำให้เกิดการตรวจสอบอย่างละเอียดลออ และผลคือความกระจ่างแจ่มแน่นอน จากความสะเทือนใจของมนุษย์และจากจิตสำนึกในความโดดเด่นของมนุษย์ทำให้เกิดคำถามเกี่ยวกับตัวเอง

ประการแรก

ปลาโตกล่าวไว้ว่า เหตุเริ่มต้นของปรัชญาคือความประหลาดใจ ดวงตาของเราทำให้เราเห็นดวงอาทิตย์และท้องฟ้าที่เต็มไปด้วยดวงดาว การเห็นทำให้เกิดแรงปรารถนาที่จะค้นคว้าเกี่ยวกับจักรวาล จากจุดนี้ปรัชญาก็เริ่มเติบโต

ความแปลกใจ การถามตัวเองนำไปสู่ความรู้ ในความแปลกใจว่า ทำไม เหตุไฉน ฉะนั้นจึงตระหนักในความไม่รู้ของตัวเอง หลังจากนั้นฉันพยายามที่จะรู้ แต่ทว่าเพียงเพื่อการรู้เท่านั้น มิใช่เพื่อนำไปใช้ประโยชน์อันใดทั่วๆ ไปก็หาไม่

การคิดคำนึงทางปรัชญาเปรียบเสมือนการตื่นหรือการพ้นจากพันธะของความตึง การและความจำเป็นของชีวิต การหลุดพ้นดังกล่าว เกิดจากการพินิจดูสิ่งต่าง ๆ ท้องฟ้า และโลก และถามว่า “สิ่งเหล่านั้นคืออะไร ทำไมถึงเป็นอย่างนั้น เกิดขึ้นได้อย่างไร” คำถามซึ่งคำตอบไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างใดโดยเฉพาะ แต่ทว่าเพื่อให้ใจตัวเองสงบ

ประการที่สอง

เมื่อเราหายแปลกใจ หายประหลาดใจ โดยการได้ทราบ ได้มีความรู้เกี่ยวกับการ “ดำรงอยู่” หรือ “เป็นอยู่” ของสิ่งนั้นแล้ว ขึ้นต่อไปเราก็เริ่มสงสัยและแคลงใจ จริงอยู่เราเพิ่มความรู้ขึ้นมากมาย แต่เมื่อตรวจสอบอย่างพินิจพิเคราะห์เราเห็นว่าไม่มีอะไรที่แน่นอน การรับรู้ของเราขึ้นอยู่กับประสาททั้ง ๕ ซึ่งอาจหลอกเราได้ อย่างไรก็ตาม ไม่จำเป็นต้องตรงตามความเป็นจริงในตัวของมันเองซึ่งอยู่นอกตัวเราและไม่ขึ้นอยู่กับตัวเรา ความคิดของเราก็เช่นกัน ขึ้นอยู่กับสติปัญญาของมนุษย์ซึ่งมีขอบเขตจำกัดและเต็มไปด้วยข้อขัดแย้งซึ่งกันและกัน ทุกแห่งหนมีการขึ้นขึ้นอย่างหนึ่งที่คัดค้านการขึ้นขึ้นอีกอย่างหนึ่ง เมื่อเรายังพินิจพิเคราะห์เรายังเพิ่มความสงสัย และเมื่อพยายามคิดให้ถึงขั้นสุดท้าย ก็จะทำให้เกิดความรู้สึกใคร่ที่จะปฏิเสธ และไม่ยอมรับโดยสิ้นเชิง หรือมีฉะนั้นก็มาถึงคำถามที่ว่า “ความแน่นอนอยู่ที่ไหนเล่า ที่จะทำให้ความสงสัยแคลงใจสลายตัวไป และที่จะสามารถขึ้นหยุดต่อการวิพากษ์วิจารณ์ทั้งหลายเหล่านี้ได้”

การสงสัยแคลงใจอย่างมีระเบียบแบบแผน เป็นบ่อเกิดของการตรวจสอบอย่างวิเคราะห์ของความรู้ทุกชนิด ด้วยเหตุฉะนี้ ถ้าไม่มีการสงสัยอย่างลึกซึ้งจริงจังแล้ว ก็มีอาจมีปรัชญา หรือความคิดทางปรัชญาที่แท้จริงได้ แต่ปัญหาที่สำคัญก็คือ เมื่อสงสัยแคลงใจแล้ว เราจะสามารถหาพื้นฐานของความแน่นอนได้อย่างไร และที่ไหน

ประการที่สาม

ในขณะที่เราอุทิศตัวเพื่อความรู้เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ในโลก โดยใช้หลักความสงสัยเป็นทางนำไปสู่ความแน่นอนนั้น เราไม่ได้คิดถึงตัวเราเองถึงจุดหมายปลายทาง ถึงความสุข เราดูจะลืมตัวเองและมีความพึงพอใจที่จะให้ความรู้นั้น ๆ สมบูรณ์

แต่สภาพการณ์จะเปลี่ยนแปลงไป ถ้าเราวิเคราะห์ตัวเราเองทุกชั่วขณะ เราทุกคนจะอยู่ในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งซึ่งผันแปรไปไม่คงที่อยู่ตลอดเวลา ตัวเราเองอาจมีส่วนช่วยให้สถานการณ์นั้นผันแปร แต่สถานการณ์บางอย่างนั้นสารัตถะไม่เคยเปลี่ยนแปลง ถึงแม้ว่าที่ปรากฏอยู่ภายนอกอาจจะดูแตกต่างออกไป และอิทธิพลมหาศาลของสถานการณ์นั้น ๆ อาจปรากฏคลุมเครือไม่ประจักษ์ชัด

ฉันจะต้องตาย ฉันจะต้องมีความทุกข์ ฉันจะต้องต่อสู้ ฉันจะต้องเผชิญกับความบังเอิญ ฉันยังจะต้องพัวพันอยู่กับการทำบาปไม่มากนักน้อย จะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ เหล่านี้เป็นสถานการณ์พื้นฐานของชีวิต หมายถึงสถานการณ์ที่เราตั้งไม่อาจหลีกเลี่ยง และตั้งไม่อาจเปลี่ยนแปลงให้เป็นอื่นได้ การมีจิตสำนึกในสถานการณ์พื้นฐานนี้เป็นต้นเหตุที่ลึกซึ้งของปรัชญาซึ่งไปกว่าความแปลกใจและความสงสัยเสียอีก ในชีวิตธรรมดาประจำวันเราพยายามบ่อยครั้งที่จะไม่นึกถึงมันโดยหลับตาเสีย และดำรงชีวิตอยู่ต่อไป เสมือนกับว่าไม่มีสถานการณ์เช่นนั้น เราลืมว่าเราต้องตาย เราลืมว่าเราอยู่ในฐานะที่จะทำผิดและทำบาป และจะต้องเผชิญกับความบังเอิญ เรามัวยุ่งอยู่กับสถานการณ์อื่นๆ ซึ่งเราอาจมีอำนาจหันเหเปลี่ยนแปลงให้เป็นผลดีต่อตัวเราเอง และซึ่งเราอาจมีปฏิกริยาโต้ตอบได้ โดยการวางแผนและโดยการกระทำต่างๆ เพราะได้รับการกระตุ้นจากความปรารถนา จากผลประโยชน์ของการมีชีวิตอยู่ แต่ในกรณีสถานการณ์พื้นฐานนี้ เราอาจมีปฏิกริยาโต้ตอบได้สองทางด้วยกัน คือแสวงทำคลุมเครือเลอะเลือนไม่สังเกตเห็น หรือมิฉะนั้น ถ้าเราเอาจริงเอาจัง ก็คือความหมดอาลัยตายอยากและการเปลี่ยนแนวความคิดและวิถีชีวิตใหม่ การเปลี่ยนจิตสำนึกที่เกี่ยวกับชีวิต และการ “ดำรงอยู่”

เมื่ออยู่ในภาวะที่สุขสบาย เราก็มินต์ปรีดาเฉลิมฉลองอย่างเต็มที่ มีความไวเนื้อเชื่อใจโดยปราศจากการไตร่ตรอง ไม่รู้จักสิ่งอื่นใดนอกจากปัจจุบัน ในความทุกข์ ความหมดอาลัย ความอยู่ในฐานะที่ไม่อาจจะทำอะไรได้ เราก็ต้องอยู่ในห้วงของความหมดหวัง แต่ถ้าเราผ่านพ้นมาได้และยังมีชีวิตอยู่ ไม่ช้าเราปล่อยให้ตัวเราเองลืมน และค่อยกลับไปหาชีวิตที่สนุกต่อไป

แต่มนุษย์ฉลาดขึ้นจากประสบการณ์ดังกล่าว การได้รับการคุกคามบังคับให้มนุษย์พยายามแสวงหาสิ่งยึดมั่น และคิดไปว่าการเอาชนะธรรมชาติและประชาคมของมนุษย์เองจะเป็นสิ่งประกันชีวิตและการดำรงอยู่

มนุษย์ต้องการเอาชนะธรรมชาติและด้วยความรู้และเทคโนโลยีของมนุษย์ ธรรมชาติควรเป็นประโยชน์และเป็นที่พักพิงอาศัยที่แน่นอนได้ของมนุษย์ อย่างไรก็ตาม มนุษย์ยังไม่สามารถเอาชนะหรือควบคุมธรรมชาติได้อย่างที่ใจนึก ธรรมชาติยังอยู่ในฐานะที่จะคุกคามและทำลาย มนุษย์ยังไม่สามารถขจัดความลำบากยากแค้น ความเจ็บป่วย ความชราและความตาย ธรรมชาติที่มนุษย์สามารถควบคุมให้ยังความมั่นคงเป็นที่เชื่อถือได้เป็นเพียงส่วนน้อยภายในธรรมชาติซึ่งหาขอบเขตมิได้ และซึ่งอยู่นอกเหนือความเอาชนะของมนุษย์และอยู่ในฐานะที่จะคุกคามมนุษย์ได้ทุกเมื่อ

นอกจากนั้น มนุษย์ยังรวมกันเป็นประชาคม โดยพยายามที่จะลดระดับและปริมาณ การต่อสู้ซึ่งไม่มีวันสิ้นสุดให้ลดน้อยลง และในที่สุดให้หมดสิ้นไป หวังว่าโดยการช่วยเหลือ ซึ่งกันและกัน มนุษย์จะได้มาซึ่งความมั่นคงปลอดภัย

ผลสำเร็จของความพยายามดังกล่าวก็มีขอบเขตจำกัด เพราะในรัฐใดที่พลเมืองทุกคนยื่นหยัดปฏิบัติต่อเพื่อนพลเมืองคนอื่นเสมอเหมือนกัน และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างแท้จริงแล้วจึงจะเกิดความยุติธรรมและเสรีภาพเป็นส่วนรวมในรัฐนั้น เมื่อใดที่ธรรมเกิดขึ้น และพลเมืองทุกคนยื่นหยัดต่อสู้เป็นคนๆ เดี่ยว เมื่อนั้นสังคมจึงจะให้ความมั่นคงปลอดภัยที่แน่นอนได้ แต่ความจริงมิได้เป็นเช่นนั้น จะมีเพียงมนุษย์เป็นส่วนน้อยที่ยื่นหยัดช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์อื่น ๆ อย่างแท้จริง และจนถึงที่สุด ไม่มีรัฐใด ศาสนจักรใด หรือ สังคมใด ที่ให้การปกป้องอย่างเต็มที่และอย่างสมบูรณ์ การปกป้องเช่นนั้นเป็นเพียงการ หลงผิดที่งดงาม เกิดขึ้นในระยะเวลาที่บ้านเมืองหรือสังคมนั้นมีความราบรื่น แต่เป็นเพียง ความฝันซึ่งไม่อาจเป็นจริงเป็นจักษ์ขึ้นมาได้

ทางด้านหนึ่งนั้นมีความไม่อาจยึดมั่นเชื่อถือ ความไม่แน่นอนของโลก แต่อีกด้าน หนึ่งก็ยังมั่งมีสิ่งที่ทรงคุณค่าควรแก่การเชื่อถือ สิ่งที่ทำให้เกิดความไวเ็นเชื่อใจ พื้นฐานที่ ยังความสำคัญแก่ชีวิตและการดำรงอยู่ บ้านเกิดเมืองนอนและภูมิประเทศ บิดามารดาและ บรรพบุรุษ ญาติพี่น้องและมิตร ครอบครัว นอกจากนี้ยังมีมรดกที่ตกทอดมา ภาษา ศาสนา งานที่สำคัญทางวรรณคดี ปรัชญา และศิลปะต่าง ๆ

ถึงแม้ในสิ่งเหล่านี้ ก็เชื่อว่าจะมีความปลอดภัย มั่นคง แน่นอน และก่อให้เกิด ความยึดมั่นเชื่อถือได้เต็มที่ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏต่อเรา ประจักษ์แก่เรา และตกทอดมาถึงเรา ต่างเป็นผลงานของมนุษย์เองทั้งสิ้น และต่างก็มีปัญหาในตัวเอง ทุกยุคทุก กาลสมัย มนุษย์ก็คงต้องพยายามหาอยู่ต่อไปว่าอะไรคือความแน่นอน อะไรที่คงอยู่และ ไม่สลาย และอะไรคือสิ่งที่ยึดถือได้ แต่ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกชี้ให้เห็นแต่สิ่งตรงข้าม ชี้ให้ เห็นว่าไม่มีอะไรที่พอดีพองาม ไม่มีอะไรที่เป็นการเพียงพอ

สถานการณ์พื้นฐาน อันได้แก่ ความตาย ความบังเอิญ บาปและความผิด และ ความไม่แน่นอนทั้งหลายในโลก ชี้ให้เห็นถึงความผิดพลาดและล้มเหลว ฉะนั้นทำ อยางไรดีท่ามกลางความผิดพลาดและล้มเหลวดังกล่าว ในการพินิจพิเคราะห์ที่ไม่หลอกลวง ตัวเองแล้ว ฉะนั้นย่อมไม่อาจเห็นเป็นอย่างอื่น

สิ่งที่สำคัญสำหรับมนุษย์ก็คือ เรามีความรู้สึกได้รับการกระทบกระเทือนอย่างไรแก่ โหนที่ต้องเผชิญกับความผิดพลาดล้มเหลว ประสบการณ์นี้ยังคงมีความหมายคลุมเครือไม่ ประจักษ์แจ้ง หรือว่าเราสามารถมองเห็น เข้าใจ และซาบซ่านในความหมายของประสบ การณ์นี้อย่างกระจ่างแจ้ง และพิจารณาเห็นเป็นขอบเขตจำกัดการดำรงอยู่ของเรา หรือว่า

ภายหลังประสบการณ์เราสามารถค้นพบการแก้ปัญหาที่สอดคล้องและด้วยเหตุนี้จึงพบความสงบทางจิตใจ หรือว่าเป็นประสบการณ์ที่ยังความกระทบกระเทือนใจก็จริงอยู่ แต่ทว่าจำต้องรับเอาโดยไม่ประกาศในความเจ็บ เพราะเพียงแต่ตระหนักว่ากำลังเผชิญอยู่กับสิ่งที่ไม่อาจอธิบายได้ มนุษย์มีปฏิกิริยาอย่างไรต่อสถานการณ์พื้นฐานนี้ ก็จะเป็นแนวความคิดแก่ตัวเราเองว่า มนุษย์นั้นเกิดมาเพื่ออะไร

กล่าวโดยสรุปแล้ว ประสบการณ์ในสถานการณ์พื้นฐานอาจทำให้มนุษย์มองเห็นความไม่มีอะไร ความไร้สาระ และความว่างเปล่า หรือมีฉะนั้นก็อาจทำให้เกิดความรู้สึกว่า ถึงแม้สิ่งทั้งหลายเหล่านี้เกี่ยวกับโลกจะไม่เที่ยงแท้แน่นอน ก็น่าจะมีอะไรที่อยู่เหนือโลกออกไป อีกนัยหนึ่ง มนุษย์แสวงหาความช่วยเหลือ ความปลอดภัย ความหลุดพ้น และความแน่นอน และศาสนาที่ยิ่งใหญ่ทั้งหลายต่างก็ได้เสนอสิ่งที่มนุษย์แสวงหา ตลอดจนแนวที่มนุษย์จะได้มาซึ่งสิ่งนั้น โดยประกันในความจริงและความเป็นจริงของความหลุดพ้น หรือความปลอดภัยแน่นอนดังกล่าว การประกันเช่นนี้ปรัชญามีอาจกล้าหยิบยื่นให้ ถึงกระนั้นก็ตาม ความคิดทางปรัชญาทั้งหลายก็นับว่าเป็นความพยายามที่จะเอาชนะโลก อยู่เหนือโลก จุดประสงค์ก็อาจจะคล้ายคลึงและใกล้เคียงกับศาสนา เมื่อคำนึงถึงภาวะของปรัชญายุคปัจจุบัน ซึ่งนับว่าเป็นยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงกว้างขวางลึกซึ้งที่สุดยุคหนึ่งในประวัติศาสตร์ของโลก ต้นเหตุ ๓ ประการที่ทำให้เกิดปรัชญา ความแปลกประหลาดใจ ความสงสัยแคลงใจ และความตระหนักหรือการมีจิตสำนึกในสถานการณ์พื้นฐานเหล่านี้ ถึงแม้ว่าจะยังใช้ได้อยู่ แต่ก็อาจไม่เพียงพอเสียแล้ว เพราะความ “ยังใช้ได้” ทั้ง ๓ ข้อนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง คือการติดต่อให้เข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์ (Communication)

ในสมัยก่อน ความผูกพันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์นับเป็นสิ่งธรรมดาในประชาคมที่สมาชิกไว้นือเชื่อใจหันหน้าเข้าหากัน ในสถาบันต่าง ๆ และในกลุ่มชนที่มีความคิดเห็นคล้ายคลึงกัน ถึงกระนั้นก็ยังมีผู้ที่มีความคิดโดดเดี่ยวอยู่เสมอในปัจจุบัน ข้อสังเกตที่ยังความตระหนักมากที่สุด ก็คือ มนุษย์มีจำนวนมากขึ้นทุกทีที่ไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน เผชิญกันแล้วก็แยกย้ายหันหลังให้กัน ถึงจะร่วมกันแต่ก็ด้วยความเฉยเมย ความสับสน ความภักดีความเป็นสมาชิกประชาคมที่ดี มิใช่เป็นสิ่งธรรมดาสามัญเสียแล้ว

อาจเป็นไปได้ ที่ในความโดดเดี่ยวนั้นมีความจริงประการหนึ่งซึ่งมีความหมายลึกซึ้งสำหรับฉัน ที่ทำให้ฉันรู้สึกว่ามีเพื่อนเพียง และความลำบากอันเกิดจากการขาดการติดต่อ หรือประโยชน์ของการที่มีการติดต่ออย่างดั้นในตัวของมันเองแล้ว ก็มีได้เกี่ยวข้องกระทบกระเทือนฉันในทางปรัชญา ถ้าฉันเชื่อมั่นในความจริงและในความโดดเดี่ยวนั้น

อย่างสมบูรณ์ แต่ทว่าฉันเป็นฉันทุกวันนี้ก็เพราะได้เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ติดต่อกับผู้อื่น ถ้าพึ่งตัวคนเดียวฉันจะไม่ใช่เป็นอะไรเลย

การติดต่อมิใช่เพียงจากความคิดถึงความคิด จากจิตถึงจิต แต่ทว่าจากชีวิตถึงชีวิต มีคุณลักษณะและเหตุผลเป็นเพียงสื่อ สื่อมิใช่เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจ แต่เพื่อมนุษย์จะได้ใกล้ความเป็นมนุษย์เข้าไปอีก ฉันเชื่อมั่นในความ “เป็น” ของตัวฉันเอง ก็ในการติดต่อและในการติดต่อกันเองที่ความจริงทั้งหลายสามารถปรากฏให้ประจักษ์ ในการติดต่อ ฉันเป็นตัวฉันเอง ในการติดต่อกันมิได้เพียงมีชีวิตอยู่ แต่ทำหน้าที่ของชีวิตอย่างสมบูรณ์

ฉะนั้น เหตุเริ่มต้นของปรัชญาจึงอยู่ที่ความแปลกใจ ความสงสัยประสบการณ์ของภาวะพื้นฐาน และท้ายที่สุด อยู่ที่ความปรารถนาเพื่อให้มีการติดต่อที่แท้จริง เป็นที่ประจักษ์ตั้งแต่เริ่มแรกแล้วว่า ปรัชญาทั้งหลายผลัดกันตัวเองให้เป็นที่ปรากฏ ให้พุดแถลงตัวเอง ให้ได้รับการได้ยิน และแก่นของปรัชญาก็อยู่ที่ได้แจ้งแถลงไข

มนุษย์ – ประวัติศาสตร์

ได้มีการค้นคว้าวิจัยมนุษย์ในด้านต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นร่างกายด้วยสรีรศาสตร์ ในฐานะที่เป็นจิตด้วยจิตศาสตร์ และในฐานะที่อยู่รวมเป็นประชาคมด้วยสังคมศาสตร์ ส่วนในทางประวัติศาสตร์ เรารู้จักมนุษย์ดีขึ้นด้วยการตรวจสอบและวิเคราะห์เรื่องราวที่จารึกสืบต่อกันมา ด้วยการพยายามเข้าใจความหมายของความเป็นมา และการกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ ด้วยการอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยคำนึงถึงสาเหตุ จุดประสงค์ สถานการณ์ และความเป็นจริง จริงอยู่ วิธีการค้นคว้าทั้งหลายเหล่านี้ทำให้เรารู้มากขึ้น แต่ก็ยังเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ที่จะเรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวกับมนุษย์อย่างละเอียดลออและโดยสมบูรณ์นั้น ดูออกจะเป็นไปไม่ได้โดยยาก หรือมิฉะนั้นก็เป็นไปไม่ได้เลย ถึงแม้ความก้าวหน้าในปัจจุบันจะรวดเร็วไปไกลเพียงไร

เมื่อกล่าวถึงมนุษย์ก็จำต้องกล่าวถึงโลกด้วย “มนุษย์และโลก” คำเชื่อม “และ” นี้มีความสำคัญต่อมนุษย์ แต่ไม่มีความจำเป็นต่อโลก เพราะเราคิดแยกโลกธรรมชาติให้ดำรงอยู่ตามลำพังโดยไม่ต้องมีความสัมพันธ์กับชีวิตนั้นได้ แต่ไม่อาจนึกภาพมนุษย์ได้โดยปราศจากโลก เรามีชีวิตอยู่ตั้งแต่ลมหายใจแรกจนถึงลมหายใจสุดท้ายพั่วพันอยู่กับโลก เราเข้าสู่โลก มิใช่โลกมาสู่เรา และเราจากโลกไปในขณะที่โลกยังดำรงอยู่ต่อไปโดยไม่แยกแ่กับเรา

โลกซึ่งเราอยู่ในและอยู่กับนี้ มิใช่จะเป็นโลกแห่งประวัติศาสตร์ และมนุษย์ก็มีมิใช่จะเป็นมนุษย์ในแง่ของประวัติศาสตร์โดยอัตโนมัติเสียทีเดียว การเขียนประวัติศาสตร์มิใช่การเขียนประวัติชีวิตของบุคคลหรือของกลุ่มสังคมใดสังคมหนึ่ง แต่เป็นเหตุการณ์ทาง

การเมืองซึ่งกระทบกระเทือนต่อการกระทำ และโชคชะตาของประชาชนนั้น ๆ และเพราะเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางการเมือง ประวัติศาสตร์จึงพัวพันเป็นประการสำคัญอยู่กับสถานะแวดล้อมของการปกครอง ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามวิถี สงครามโลกทั้งสองครั้งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าประวัติศาสตร์นั้นมีใช้ประวัติแห่งวัฒนธรรม หรือประวัติผลงานทางสติปัญญาความนึกคิด มีใช้ประวัติแห่งความเห็น หรือประวัติปัญหาทั้งหลายเหล่านี้ แต่เป็นประวัติศาสตร์โลกตามความหมายทางการเมือง แม้แต่สงครามซึ่งอ้างการขัดแย้งทางศาสนาเป็นต้นเหตุ ก็เป็นต้นเหตุผิวเผินที่ปรากฏอยู่เบื้องบน แต่สาเหตุลึกซึ้งที่แท้จริงนั้น มีอาจหลักเล็กการเมืองไปได้

ที่ว่า “เหตุผล” หรือ “ปัญญา” และ “สัตว์สังคม (การเมือง)” เป็นคุณลักษณะที่สำคัญของมนุษย์นั้น เป็นที่ประจักษ์แก่นักปราชญ์ของกรีกโบราณแล้ว อริสโตเติลได้ให้คำจำกัดความคุณลักษณะของมนุษย์ไว้สองประการ ซึ่งมีความเกี่ยวเนื่องกัน กล่าวคือ มนุษย์นั้นเป็น zoon logon echon สิ่งมีชีวิตที่สามารถพูดเป็นเหตุผลได้ และ zoon politikon สิ่งมีชีวิตที่อยู่รวมกันเป็นประชาคม logos จึงมีความหมายสองอย่าง คือ “เหตุผล” และ “พูด” เป็นความหมายซ้อนซึ่งอาจจะรวมอยู่ในวลีว่า “ความสามารถพูดด้วยเหตุผลและเข้าใจด้วยเหตุผล” ส่วน “ความเป็นสัตว์สังคม” นั้น มีความหมายดั้งเดิมในภาษากรีกจากคำ polis คือการมีชีวิตอยู่อย่างเปิดเผยในประชาคม และมีส่วนร่วมในกิจการของประชาคมนั้น ๆ ทั้งสองนี้นับว่าเป็นปัจจัยธรรมชาติของมนุษย์ แต่อริสโตเติลไม่เคยกล่าวถึง “เหตุผลทางประวัติศาสตร์” หรือ “ประวัติศาสตร์โลก” แต่อย่างใด การนำเอาประวัติศาสตร์เข้ามาพัวพันกับปัญหาทางปรัชญา ซึ่งเกี่ยวกับธรรมชาติที่แท้จริงของโลกและของมนุษย์นั้นเพิ่งจะเริ่มต้นด้วย เฮเกิล (Hegel) ความคิดที่ว่าปัญหาทั้งหลายทางปรัชญาจะได้รับการพิจารณาได้ก็ด้วยวิถีทางของประวัติศาสตร์เท่านั้น เป็นความคิดที่เริ่มมาเพียงเมื่อ ๑๕๐ ปีที่แล้วมา และแล้วก็หายไปอีก

สำหรับอริสโตเติลดูเหมือนจะเป็นความคิดที่ไร้เหตุผล ที่เอาปัญหาเกี่ยวกับเหตุผลและภาวะการณ์ทางการเมืองเข้ามาพัวพันกับประวัติศาสตร์ และอธิบายปัญหาเหล่านั้นในแง่ของประวัติศาสตร์ สิ่งซึ่งเกิดกับเราจากกรณีหนึ่งถึงอีกกรณีหนึ่ง ในระยะเวลาที่ผ่านมาตามความเห็นของปราชญ์กรีกโบราณนั้น มิใช่เป็นคุณสมบัติจำเป็นตามธรรมชาติของมนุษย์ แต่ที่จำเป็นและเป็นธรรมชาติวิสัย ก็คือ มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีความโน้มเอียงที่จะมีชีวิตอยู่รวมกันกับผู้ที่มีความคล้ายคลึงกัน (ผิว เชื้อชาติ ความเชื่อถือ) ใน polis หนึ่งใด แต่ในระดับที่สูงมากกว่าระดับของฝูงผึ้ง และฝูงสัตว์เลี้ยง นอกจากความโน้มเอียงของมนุษย์ที่จะอยู่รวมกันเป็นประชาคมนั้น มนุษย์ยังมีความสามารถในการเสริมสร้าง และผูกพันประชาคมไว้ด้วยกัน โดยความเข้าใจในภาษาและคำพูด

มนุษย์เป็นมนุษย์ก็ต่อเมื่อเป็นเพื่อนมนุษย์ และจะเป็นเพื่อนมนุษย์ได้ก็ต่อเมื่อได้ร่วมใช้ชีวิตของตนเองกับมนุษย์อื่นด้วยการติดต่อเข้าใจกันทางภาษา การเข้าใจซึ่งกันและกันในสิ่งซึ่งให้คุณและให้โทษ ในสิ่งซึ่งถูกต้องและผิด ในสิ่งซึ่งยุติธรรมและอยุติธรรม ในสิ่งซึ่งจริงและไม่จริง เหล่านี้อริสโตเติลพิจารณาเห็นเป็นสิ่งผูกพันการอยู่ร่วมกันของชีวิตมนุษย์ทั้งในด้านครอบครัวและด้านประชาคม คุณสมบัติหรือคุณลักษณะสำคัญทั้งสองของมนุษย์ คือ logos และ polis นี้มิได้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์แม้แต่น้อย เป็นที่ประจักษ์ชัดอยู่ว่าเราอาจพูดถึงมนุษย์ในแง่ที่เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล มีความเข้าใจ และเป็นสัตว์สังคมหรือสัตว์การเมือง โดยไม่มีความจำเป็นต้องยุ่งเกี่ยวอ้างอิงถึงประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์อาจพัวพันกับมนุษย์ แต่มิได้มีส่วนกำหนดกฎเกณฑ์ในความเป็นมนุษย์ ทว่ามนุษย์ดำรงอยู่ในแง่ของประวัติศาสตร์นั้น เป็นความคิดซึ่งเริ่มมาในอดีตซึ่งไม่นานนัก แต่ทว่ามีจุดเริ่มต้นที่ไกลออกไปอีกในความเข้าใจของโลกตามเทววิทยาของคริสต์ศาสนา เมื่อจักรวาลกลายเป็นสิ่งที่พระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้าสร้างสรรคขึ้นมา ความนึกคิดเกี่ยวกับ “ประวัติศาสตร์” ก็อาจสืบเนื่องมาจากประวัติศาสตร์บรมบรรพกาล ซึ่งมีเรื่องการสร้างโลกและการสร้างมนุษย์ด้วย และในที่สุดก็มาให้ความสนใจในมนุษย์ในฐานะที่เป็น “ชีวิตที่ดำรงอยู่ในแง่ของประวัติศาสตร์”

อริสโตเติล ผู้ที่อื่นที่จริงได้คิดใคร่ครวญให้ความเห็นไว้เกี่ยวกับทุกเรื่องและทุกสิ่งทุกอย่าง ตั้งแต่เรื่องเกี่ยวกับฟ้า ดิน ต้นไม้ สัตว์ การเมือง ศาสตร์ที่ว่าหลักศีลธรรม (ethics) ศิลปะแห่งการพูดและเขียนเพื่อชวนใจคนฟัง (rhetoric) ร้อยกรอง และเรื่องอื่นๆ ก็ยังมีได้เขียนอะไรไว้เลยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ถึงแม้อริสโตเติลจะเป็นพระสหายของอเล็กซานเดอร์มหาราช ซึ่งขยายอาณาจักรเข้าไปถึงตะวันออกไกล และนับว่าเป็นผู้สร้างราชอาณาจักรที่มีความหมายทางประวัติศาสตร์โลก คำกลอนต่างๆ นั้นตามความเห็นของอริสโตเติลแล้วเป็นปรัชญามากกว่าประวัติศาสตร์เสียอีก เพราะประวัติศาสตร์มิใช่อื่นไกลนอกจากรายงานของสิ่งซึ่งเกิดขึ้นครั้งเดียว และเป็นเหตุการณ์บังเอิญ หาใช่สิ่งซึ่งจะเป็นเช่นนั้นและดำรงอยู่เช่นนั้นเสมอไป ไม่เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น และถึงแม้อริสโตเติลจะคิดเปรียบเทียบที่มีความหมายทางประวัติศาสตร์บ้าง เช่น เกี่ยวกับการเปรียบเทียบระบบการปกครองของรัฐต่างๆ หรือคำสอนเก่าๆ เกี่ยวกับ “physis” อริสโตเติลก็ได้พิจารณาเนื้อหาหลักซึ่งในแง่ของประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์สำหรับอริสโตเติลมีหน้าที่เพียงเตรียมปัญหาทางด้านสาระ ความรู้เกี่ยวกับสถาบันทางการเมืองซึ่งมีมากมายหลายชนิดตามยุคสมัยในประเทศต่างๆ หรือเกี่ยวกับบทเรียนมากหลายก่อนนี้เกี่ยวกับ physis นั้น ในตัวของมันเองแล้วหาใช่การตระหนักรู้หรือจิตสำนึก หรือการคิดใคร่ครวญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไม่ แต่เป็นเพียงพื้นฐานสำหรับปัญหาที่ว่าอะไรที่พอจะ

เป็นระบบทางการเมืองที่ปฏิบัติได้ผลดีหรือคำจำกัดความอันใดของธรรมชาติที่ตรงตามความเป็นจริงของ polis และ physis แต่การที่จะกำหนดว่าอะไรคือ polis และ physis ในความเป็นจริงนั้นมีใช่เป็นเรื่องของการใคร่ครวญทางประวัติศาสตร์ แต่การพิจารณาค้นคว้าและการรู้แจ้งทางปรัชญา

กรีกโบราณมีความประทับใจอย่างลึกซึ้ง ในกฎเกณฑ์ความเป็นระเบียบแบบแผน ที่หมุนเวียนอยู่ชั่ววันจันทร์ ไม่มีผู้ใดสมัยนั้นที่จะคิดให้ระบบจักรวาลที่ได้รับการจัดแจง เป็นระเบียบเรียบร้อยดีแล้วนี้ มีความสัมพันธ์กับความผันแปรไม่แน่นอนของสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับมนุษย์ในประวัติศาสตร์ของโลก (Herodot, Thukydides และ Polybios) ต่างรายงานเกี่ยวกับเหตุการณ์และการกระทำที่ยิ่งใหญ่ในยุคสมัยของตนไว้ แต่สงครามระหว่างกรีกกับเปอร์เซีย ระหว่างอะเธนส์กับสปาร์ตา และความเจริญรุ่งเรืองของโรมันมีอำนาจเป็นศูนย์กลางของโลก เหล่านี้ ไม่เป็นต้นเหตุให้นักปรัชญาสมัยนั้นประดิษฐ์โครงสร้างปรัชญาทางประวัติศาสตร์ขึ้น เหตุผลที่ไม่มีปรัชญาทางประวัติศาสตร์นี้มีใช่เพราะความเพิกเฉยไม่ใส่ใจต่อเหตุการณ์ที่สำคัญ แต่เป็นเพราะได้รู้แจ้งเห็นจริงและตระหนักว่าจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญเพียงครั้งเดียว และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ นั้นอย่างดีก็เพียงให้รายงานข่าว เป็นเรื่องราว หรืออีกนัยหนึ่งเป็นประวัติศาสตร์ แต่มีอาจเป็น “ความรู้ที่แท้จริง” ได้

มีข้อคิดอยู่เพียงประการเดียว ถึงกระนั้นก็ค่อนข้างสำคัญ ซึ่งนักประวัติศาสตร์กรีกเน้น และเป็นข้อคิดของ ทิวซิดีดีส (Thukydides) ที่ว่า การต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจทางการเมืองอันจารึกเป็นเรื่องราวในประวัติศาสตร์นั้นเป็นธรรมชาติของมนุษย์ เพราะธรรมชาตินี้จะไม่เคยเปลี่ยนแปลงไปเลยโดยหลักการ จึงเป็นที่ประจักษ์สำหรับ ทิวซิดีดีสว่า เหตุการณ์ทำนองนี้ในอดีตและปัจจุบันจะเกิดขึ้นเช่นกันในอนาคต ในวิถีทางเดียวกัน และคล้ายคลึงกัน อนาคตไม่อาจนำมาซึ่งสิ่งใหม่อย่างสมบูรณ์ ในเมื่อเป็นธรรมชาติของทุกสิ่งทุกอย่างที่จะมีขึ้นแล้วก็สูญหายไป ส่วน โพลิบิอัส (Polybios) คิดถึงกฎทั่วไปของประวัติศาสตร์ทางการเมือง คือวงโคจรของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และการผันแปรอย่างปัจจุบันทันด่วนจากชัยชนะสู่การพ่ายแพ้ แม้แต่ชาวโรมันซึ่งมีความตระหนักในบทบาททางประวัติศาสตร์ของตนเป็นอย่างดี ก็ยังไม่หลงผิดไปตามความคิดเห็นทางประวัติศาสตร์สมัยใหม่ ที่เห็นว่าทางเดินของประวัติศาสตร์เป็นการก้าวไปข้างหน้าเพื่อให้บรรลุถึงจุดมุ่งหมายอันใดอันหนึ่ง การที่ทุกชาติ ทุกรัฐ ทุกเมือง และทุกบุคคลผู้ทรงอำนาจทั้งหลายจะต้องประสบกับจุดจบที่ไม่มีที่ทางหลีกเลี่ยง และเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาตินั้น สำหรับความเข้าใจและความรู้สึกของชาวกรีกและโรมันโบราณมีความหมายเช่นเดียวกับข้อเท็จจริงที่ว่า มนุษย์ทุกคนต้องตาย ขณะที่ Scipio กำลังได้รับชัยชนะและ

ทำลายเมืองคาร์เธจอยู่นั้น ก็ไม่เกรงที่จะกล่าวว่า โชคชะตาเดียวกันนี้ ซึ่งอำนาจของกรุงโรมกำลังก่อกรรมให้แก่ศัตรูอยู่บัดนี้ สักวันหนึ่งข้างหน้าจะต้องได้แก่กรุงโรมเอง เช่นเดียวกับที่ได้ประสบกรงทรอยมาครั้งหนึ่ง และขณะนั้นกำลังเป็นโชคชะตาของกรุงคาร์เธจ โพลีบิอัส ซึ่งเป็นเพื่อนของ สกิปปีโอ (Scipio) ได้บันทึกคำกล่าวนี้และเพิ่มเติมว่า เป็นการยากยิ่งที่จะหาคำพูดใด ๆ ที่แสดงทั้งความเป็นรัฐบุรุษและความสุขุมลึกซึ้งได้มากไปกว่านี้

ในขณะที่ได้รับชัยชนะใหญ่หลวง บุคคลใดยังมีจิตหวนคิดถึงการเปลี่ยนแปลงของโชคชะตา บุคคลนั้นย่อมมีคุณค่าควรแก่การเคารพนับถือและระลึกถึง และนี่เป็นความฉลาดสุขุมก็มีภรรยาสูงส่งสุดของนักการเมืองที่สามารถคิด หรือกระทำโดยปราศจากการหลงผิดและหลงกลวงตัวเอง ดูเหมือนจะต้องใช้ความพยายามเป็นอย่างมากเพื่อจะนึกถึงรัฐบุรุษสมัยใหม่ผู้ใดไม่ว่าจะในตะวันตกหรือตะวันออก ผู้ซึ่งหลังจากชัยชนะของสงครามโลกครั้งที่สองจะได้กล่าวไว้ว่า “โชคชะตาเดียวกันนี้ ซึ่งเราได้ทำต่อเบอร์ลิน ในวันหนึ่งข้างหน้าจะกลับมาประสบกับมอสโกหรือวอชิงตันเอง” เพราะความตระหนักในทางประวัติศาสตร์ ซึ่งมาร์ก (Marx) หรือคองต์ (Comte) เริ่มสอน ไม่ได้พยายามเข้าใจอีกต่อไปแล้วว่าครั้งหนึ่งในอนาคตจะพบกับครั้งหนึ่งในอดีต เพราะท่านทั้งสองไม่ต้องการยอมรับข้อเท็จจริงที่ว่า ทุกอย่างในโลกนี้ซึ่งอุบัติขึ้นย่อมผันแปรสลายไป

ความผันแปรสลายตัวไปของทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นมนุษย์ ที่เกี่ยวกับมนุษย์ ซึ่งผิดแปลกอย่างเห็นได้ชัดจากความแน่นอนของการโคจรของดวงดาวในท้องฟ้า เป็นเหตุผลที่ง่ายและกระจ่างแจ้ง ซึ่ง เฮอร์โดตัส (Herodot) อ่างในการรายงานสงครามเปอร์เซีย เขากันคว้าและบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น มิใช่เพราะมีความเห็นเช่นนักปรัชญาทางประวัติศาสตร์สมัยใหม่ กล่าวคือ ประวัติศาสตร์เป็น “Fortschritt in Bewusstsein der Freiheit” (Hegel) ความก้าวหน้าภายใต้จิตสำนึกของเสรีภาพหรือเพราะประวัติศาสตร์ มีจุดหมายปลายทางที่จะสร้างสรรค์สังคมที่ปราศจากชั้นวรรณะ ภายใน “อาณาจักรแห่งเสรีภาพ” (Marx) หรือเพราะเห็นว่าจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์เสริมให้เกิด “การวิพากษ์วิจารณ์ปัจจุบันเพื่อก่อสร้างอนาคต” (Troeltsch) แต่เพราะ เฮอร์โดตัส เห็นว่าตัวเขาเองในฐานะที่เป็นกรีก ซึ่งคำที่ใช้เรียก “มนุษย์” มีความหมายเป็นคำเดียวกับ “ผู้ที่ต้องตาย” อันเป็นความรู้สึกที่แท้จริงและลึกซึ้งสำหรับความผันแปรไม่แน่นอน ความอนิจจังของทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นมนุษย์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ เขารู้สึกจำเป็นที่จะต้องจารึกการกระทำ หรือเหตุการณ์ที่ยิ่งใหญ่ไว้เป็นประวัติศาสตร์ เป็นความพยายามเพื่อให้บรรลุถึงความไม่อมตะไม่มากก็น้อย เพราะถ้าปราศจากประวัติศาสตร์ไม่เข้าใจเหตุการณ์เหล่านี้ก็จะจมลงสู่ห้วงที่ว่างเปล่าแห่งความลึม เพราะมนุษย์ไม่มีส่วนร่วมในความเป็นอมตะของพระเจ้า การกระทำของมนุษย์จึงต้อง

การประวัติศาสตร์ เพื่อที่ว่ากรกระทำหรือเหตุการณ์เหล่านี้จะมีชีวิตยืนนานกว่ามนุษย์ซึ่งเป็นผู้กระทำและเป็นผู้ก่อเหตุการณ์เอง

โลก - มนุษย์

โลกไม่ใช่วัตถุ และทุกสิ่งทุกอย่างที่เราเห็นก็เป็นเพียงทัศนะหนึ่งของการปรากฏ มิใช่โลกที่สมบูรณ์ทุกแง่ทุกมุมและทุกทัศนะ โลกนั้นเปิดเผย แต่ไม่สามารถแสดงหรืออธิบายได้ด้วยตัวเองว่าโลกคืออะไร อย่างไรก็ตาม วัตถุหนึ่งที่อยู่ในโลกสามารถอธิบายตัวเองได้ด้วยการอ้างอิงถึงอวัยวะหนึ่งหรือหลายวัตถุ และต่อเนื่องกันไปเช่นนั้น ไม่มีที่สิ้นสุด ไม่มีใครทราบว่าจะขอบเขตของการค้นคว้าในอนาคตนั้นจะไปหยุดยั้งอยู่ ณ ที่ใด เพราะความหมายที่ซ่อนเร้นอยู่ของความรู้ทางวิทยาศาสตร์ทั้งหลายที่เกี่ยวกับโลก ดูเหมือนจะเป็นว่าด้วยการค้นคว้า มนุษย์พยายามจะไปให้ถึงขอบเขตความสามารถสุดท้าย ถึงจุดที่ความรู้ซึ่งกระจ่างแจ้งที่สุดจะเผยให้เห็นถึงบริเวณแห่งความไม่รู้ เพราะความรู้ที่สมบูรณ์เท่านั้นจึงจะทราบซึ่งถึงความไม่รู้ที่แท้จริง เพราะโลกที่สมบูรณ์แท้จริงนั้นไม่อาจเป็นวัตถุของการสามารถเรียนรู้

คนส่วนมากเห็นว่าหรือทำประหนึ่งว่าโลกหรือวัตถุในโลกเป็นสิ่งแน่นอนมั่นคงและดีสูงสุด แต่ประวัติศาสตร์ตลอดเวลาพัน ๆ ปีมานี้ ได้จารึกเรื่องราวของมนุษย์บางกลุ่มที่ไม่อาจยึดโลกว่าเป็นสิ่งสูงสุด และธรรมชาติทำให้มนุษย์ต้องแสวงหาสิ่งสูงสุดนั้นต่อไป ถ้าไม่มีในโลกนี้ ก็นอกโลก ฟ้า สวรรค์ ความเป็นหนึ่ง พระผู้เป็นเจ้า ความสงบที่สมบูรณ์ นิพพาน มนุษย์ที่กายยังอยู่ในโลก แต่ข้ามโลกไป ละทิ้งโลกไป มองไปที่อื่น พยายามปลดเปลื้องตัวเองให้หลุดพ้นจากพันธะของโลก เพื่อจะได้ลิ้มรสความบริสุทธิ์ที่สมบูรณ์ ความคงที่ชั่วนิรันดร์ และปัจจุบันกาลที่ปราศจากอดีตและอนาคตมีนักค้นคว้านักปราชญ์ กวี และผู้อยู่ในสมณเพศทั้งโลกทางตะวันตกและตะวันออก ซึ่งมีหน้าที่ประกอบกิจการหาเลี้ยงชีพตามปกติ แต่ทั้งที่พัวพันอยู่กับโลก ก็เป็นประหนึ่งว่ามาจากโลกภายนอก มองโลกจากข้างนอก บ้านที่แท้จริงนั้นอยู่ห่างไกล แต่มาเจอตัวเองและสิ่งต่างๆ ในโลก และตระหนักได้ว่าสิ่งเหล่านี้รวมทั้งตัวเองเป็นเพียงการปรากฏชั่วคราว เป็นเพียงความทรงจำ เป็นเพียงแง่หนึ่ง มุมหนึ่งของสิ่งสูงสุด

เรามีชีวิตอยู่ทุกวันนี้มิใช่ในสิ่งแวดล้อมของโลกธรรมชาติอย่างเดียวนั้น โลกและโลกมนุษย์มิใช่สิ่งเดียวกันและไม่เหมือนกันนัก เรามาสู่โลกและก็จากโลกไป โลกมิได้เป็นของมนุษย์ แต่มนุษย์เป็นของโลก

แต่ “โลก” คืออะไร ถ้าไม่ใช่การรวมของทุกสิ่งทุกอย่างที่เรารู้จักและไม่รู้จัก เมล็ดทราย ต้นไม้ที่มีอายุหลายร้อยปี เครื่องบิน สิ่งเหล่านี้ทั้งหมดเป็นส่วนหนึ่งของโลก

แต่โลกเองไม่เป็น “วัตถุ” เช่นสิ่งอื่น ๆ โลกรวมทุกสิ่งทุกอย่างไว้ในตัวโดยที่ตัวเองมีอาจมีใครให้คำนิยามที่กระจ่างชัด แน่นนอน และที่สมบูรณ์ได้ โลกนั้นกว้างขวางที่สุด รวยที่สุด แต่ขณะเดียวกันก็กว้างเปล่าประดุจกรอบรูปที่ไม่มีรูป

อริสโตเติลได้เขียนงานชิ้นหนึ่ง ชื่อ “ว่าด้วยโลก” เพื่ออธิบายความหมายของโลกธรรมชาติ งานชิ้นนี้อริสโตเติลอุทิศให้พระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราช ซึ่งอริสโตเติลเองเป็นครูและผู้อบรม การอุทิศนี้ดูเหมือนจะเป็นของธรรมดา เพราะเหมาะสมกับความยิ่งใหญ่ของพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่ง ที่มีส่วนร่วมในการค้นคว้าเกี่ยวกับความยิ่งใหญ่ไพศาลของโลก และอันที่จริงจะมีอะไรที่ยิ่งใหญ่ไปกว่า “โลก”

บทความที่ว่าด้วยโลก (ซึ่งอริสโตเติลใช้คำ cosmos) นี้เริ่มว่า “บ่อยครั้งที่เดิยวที่ข้าพเจ้ารู้สึกว่ปรัชญาเป็นเรื่องที่อยู่เหนือโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะที่พิจารณาองดูโลกทั้งหมดตลอดจนความจริงที่ซ่อนเร้นอยู่ในนั้น ความรู้ที่เกี่ยวกับสิ่งที่ไพศาลที่สุดและสูงที่สุดนั้นเข้ามาพัวพันกับปรัชญามากที่สุด” ในฐานะที่เป็นความรู้ที่กว้างขวางที่สุดและสูงที่สุดของสิ่งทั้งหลายเหล่าที่ดำรงอยู่ทั้งหมด ปรัชญาจึงอยู่นอกและเหนือโลก นอกและเหนือสังคมแต่ละยุคแต่ละสมัยของมนุษย์ และมุ่งมองไปยังท้องฟ้าที่เต็มไปด้วยดวงดาว ท้องฟ้าซึ่งพิจารณาในแง่ของความไพศาลแล้วย่อมนับว่ากว้างขวางที่สุดและสูงที่สุด และด้วยเหตุนี้จึงเป็นเรื่องของปรัชญา ซึ่งมีหน้าที่ที่จะค้นคว้าถึงความจริงที่ซ่อนอยู่ใน “โลก” ซึ่งเรามองเห็นด้วยตา อริสโตเติลกล่าวต่อไปว่า “ในเมื่อไม่อาจเป็นไปได้ ที่จะละพินดินและเห็นขึ้นไปในท้องฟ้าด้วยตัวของเราเอง เพื่อจะได้ตรวจสอบโดยใกล้ชิดบริเวณที่ศักดิ์สิทธิ์นี้ จิตและปัญญาของมนุษย์จึงสวมปีกแทนและกล้าที่จะเห็นไปสู่ความรู้ที่สูงที่สุดและนำสิ่งใดที่อยู่ไกลแสนไกลในแง่ของระยะทางให้ใกล้เข้ามาในทางจิตและปัญญา”

ใครก็ตามที่บรรยายเพียงสถานที่แห่งหนึ่งหรือแม่น้ำแห่งหนึ่ง ถือว่าผู้นั้นเห็นการณ์ใกล้ เพราะปิดโอกาสสำหรับตัวเองที่จะมองดูโลก-จักรวาล ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าสนใจที่สุดและแปลกที่สุด บทความนี้ได้บรรยายต่อไปถึงฟิสิกส์และความเคลื่อนไหวต่าง ๆ โดยละเอียด เช่น เกี่ยวกับองค์ประกอบและการโคจรของดวงดาว ของโลก ของทะเล ลม ไฟ แผ่นดินไหว ชีวิตพืชและสัตว์ “โลก” ในที่นี้หมายถึงทั้งท้องฟ้า (ouranos) และโลก (cosmos) โดยใช้ทั้งสองคำปะปนกันโดยไม่สังเกตความแตกต่าง อย่างไรก็ตาม ส่วนมากใช้ ouranos เมื่อหมายถึงสิ่งที่ครอบคลุมท้องฟ้าที่ไพศาลที่สุด และ cosmos เมื่อหมายถึงรายละเอียดและระบบขององค์ประกอบ “โลก” จึงเป็น systema หรือความเป็นระเบียบ ทั้งนี้ มิได้หมายความว่าความเหมาะสมสอดคล้องซึ่งกันและกันโดยง่าย แต่เป็นการประสานกันของสิ่งที่ตรงข้าม หนักและเบา อุ่นและเย็น แห้งและชุ่มชื้น บทความนี้อธิบายถึงกฎเกณฑ์ความเป็นระเบียบของสิ่งที่ไม่เป็นระเบียบ โดยการเปรียบเทียบ cosmos กับ polis กล่าว

คือ ใน polis ที่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ช่วยสามารถสร้างไว้ซึ่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคมที่ประกอบด้วยมนุษย์ที่แตกต่างกัน หนุ่มและชรา หญิงและชาย จนและรวย อ่อนแอและเข้มแข็ง อบรมมาดีและไม่ดี ฉันทิ ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของจักรวาลก็เป็นการประสานคล้องจองกันของสิ่งที่มุ่งออกจากกันโดยธรรมชาติ ฉันทิ

แต่ตอนท้ายของบทความ อริสโตเติลได้กลายน้ำหนักการเปรียบเทียบระหว่างความเป็นระเบียบเรียบร้อยของจักรวาล กับความเป็นระเบียบเรียบร้อยทางสังคมและการเมืองของมนุษย์ “ระเบียบที่โหนเกล้าจะเท่ากับระเบียบของท้องฟ้า” เช่น วงโคจรของดวงดาวของดวงอาทิตย์ ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกลางวันและกลางคืน ฤดูร้อนและฤดูหนาว กระแสน้ำในทะเล ตลอดจนการเจริญเติบโตและเปลี่ยนแปลงสลายผุพัง ระบบและระเบียบที่ประจักษ์อยู่ในท้องฟ้า อริสโตเติลเรียกว่า *ananke* และ *moira* (โชคชะตาที่ไม่อาจเปลี่ยนแปลงเป็นอื่นได้) *ananke* หรือ *destiny* นี้เป็นปัจจัยที่ทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นอย่างที่เป็นอยู่ คือ สิ่งที่เป็นอยู่ขณะนี้ เป็นมาแล้ว และที่จะเป็นต่อไป ประชญาตั้งแต่ อริสโตเติลมาจนถึงเฮเกล มิได้เกี่ยวข้องกับเรื่องอื่นใดนอกจากสิ่งที่จำเป็นและสิ่งที่เป็นอยู่เสมอ มิใช่เกี่ยวกับสิ่งที่ครั้งหนึ่งเป็นอย่างนี้ และอีกครั้งหนึ่งเป็นอย่างอื่นอันเนื่องจากการบังเอิญ

“โลก” เช่นนี้เป็นทัศนภาพของปรัชญากรีกโบราณ ซึ่งอาจจะไม่เหมือนกับทัศนภาพของคนปัจจุบัน ถึงกระนั้นก็ตาม เราก็จำแนกเห็นข้อแตกต่างอยู่ทุกวันระหว่างฟ้ากับดิน สิ่งซึ่งเป็นระเบียบกับไม่เป็นระเบียบ สิ่งซึ่งจำเป็นกับสิ่งที่เกิดโดยบังเอิญ และพิจารณาว่าเป็นสิ่งปรกติในการโคจรที่มีกฎเกณฑ์ของดวงดาว และในระบบธรรมชาติของการเกิดมีขึ้นและสลายต่อไปของทุกอย่างในโลก แม้แต่นักวิทยาศาสตร์ปัจจุบันก็ไม่อาจเลี่ยงที่จะต้องคำนึงถึงกฎและเกณฑ์และระเบียบในการค้นคว้า การคิดคำนวณมีอำนาจมีพื้นฐานอยู่บนความเอาแต่ใจหรืออารมณ์ของสติปัญญา แต่บนสิ่งซึ่งมีระเบียบกฎเกณฑ์หรือบนสิ่งที่พอสามารถยึดถือได้ สิ่งซึ่งดำรงอยู่อย่างปะปนยุ่งเหยิง ไม่มีกฎเกณฑ์นั้นมิอาจค้นคว้าตรวจสอบหาความรู้ได้

เบคอน (Bacon) แยกความแตกต่างระหว่าง “*natural philosophy*” และ “*human philosophy*”^(๑) โดยเน้นความสำคัญของปรัชญาประการหลัง ทั้งนี้ โดยมีพื้นฐานมาจากการแยกความแตกต่างทางคริสต์ศาสนา ระหว่างมนุษย์กับโลก ซึ่งถือว่ามนุษย์ในฐานะที่เป็นภาพสะท้อน (image) ของพระผู้เป็นเจ้า จึงมีความสำคัญต่อพระองค์ โดยหลักการมากกว่าสิ่งอื่นทั้งหลายเหล่าที่พระองค์สร้างขึ้น แต่สำหรับความคิดของปราชญ์กรีกโบราณนั้น มนุษย์ซึ่งตายได้ มิได้เป็นงานที่ยิ่งใหญ่ที่สุดหรือสูงที่สุดของธรรมชาติ สิ่งที่ยิ่งใหญ่ที่สุดคือ

^(๑) The Philosophical Works of F. Bacon, London 1905 หน้า ๕๑ (of the Advancement of Learning II)

ดวงดาวที่เคลื่อนไหวเองอยู่เสมอช่วงวันจันทร์^(๑) ปาสกาล (Pascal) ก็เห็นเป็นทำนองเดียวกับเบคอนว่า^(๒) ทั้งจักรวาลก็มีอาจมีน้ำหนักให้ความสมดุลง่ายต่อความคิดแม้แต่ประการเดียวของมนุษย์ เพราะมนุษย์รู้เกี่ยวกับตัวเองและโลก แต่โลกไม่รู้อะไรเลยเกี่ยวกับตัวเองและมนุษย์ ความคิดเช่นนี้ก็พื้นฐานจาก “ชีวิต” ตามแนวความคิดของคริสต์ศาสนา ความคิดเช่นนั้นย่อมเป็นของแปลกสำหรับประสบการณ์จาก โลกและจากตัวเองของกรีกโบราณ

ในแง่ของประวัติศาสตร์ ปรัชญาในสมัยกรีกโบราณเริ่มด้วยประสบการณ์จากโลกในฐานะที่เป็น physical cosmos ซึ่งมาเสื่อมคลายลงด้วยคำสอนทางคริสต์ศาสนาที่เกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้าและการสร้างของพระองค์ และที่สุดในสมัยใหม่ซึ่งสร้างโลกจากจิตสำนึกในตัวของผู้มนุษย์เอง ใครที่เริ่มต้นด้วยการอ้างอิงพระผู้เป็นเจ้าและการสร้างของพระองค์ว่าเป็นหลัก เป็นต้นเหตุสำคัญและต้นเหตุเดียวเท่านั้นของสิ่งอื่น ๆ ซึ่งดำรงอยู่ทั้งหลาย และคิดว่ามนุษย์เป็นภาพเทียมหรือภาพสะท้อนของพระผู้เป็นเจ้าแล้ว ก็มีโอกาสมีความคิดเดียวกันในเรื่องมนุษย์และโลกเช่นกันกับนักปราชญ์ในระบอบโรมันโบราณ ซึ่งเริ่มต้นด้วย cosmos และเห็น cosmos เท่าเทียมพระเจ้า และเรียกมนุษย์ด้วยคำว่า “mortal” เจ้าผู้ต้องตาย และความคิดเช่นนี้ของกรีกโบราณและของผู้นับถือศาสนาคริสต์ที่เกี่ยวกับโลก และมนุษย์ก็แตกต่างไปจากความคิดของคนสมัยใหม่ซึ่งได้รับ “การปลดปล่อย” ให้มี “เสรีภาพ” ผู้ถือจุดเริ่มต้นจากตัวเอง มิใช่จาก cosmos และจากพระผู้เป็นเจ้า

เมื่อมนุษย์มิได้เป็นเพียงสัตว์ในโลกที่สามารถพูดและปราดเปรื่องในศิลปะต่างๆ ได้เท่านั้น แต่ได้กลายเป็นผู้เท่าเทียมพระผู้เป็นเจ้า เป็น partner ของพระองค์แล้ว ก้าวต่อไปก็คือการสร้างโลกสมัยใหม่ด้วยพลังสติปัญญาของการคิดค้นของมนุษย์เอง และเมื่อมนุษย์ทุกวันนี้มิได้มีความเกรงกลัวอำนาจของธรรมชาติและจักรวาล มิได้เคารพนับถือให้ความสำคัญต่อการเกิดการตายว่าเป็นเหตุการณ์พื้นฐานของชีวิตทั้งหลายแลในโลก ก็อาจเป็นเพราะคริสต์ศาสนาเองที่ไม่ถือว่า cosmos เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และไม่พิจารณาเห็นโลกในฐานะ cosmos อีกต่อไป ด้วยความสามารถทาง techne มนุษย์กำลังจะทำให้ความคิดของปราชญ์กรีกโบราณที่กล่าวมาแล้วข้างต้นให้เป็นจริงเป็นจังขึ้นมาได้ โดยการสามารถนำตัวเองขึ้นไปในอวกาศ แต่มิใช่เพื่อไปสักการะหรือนิยมชมชื่น “บริเวณที่ศักดิ์สิทธิ์” แต่ทว่าเพื่อขยายขอบเขตของ “การเป็นเจ้าเข้าครอง” ถึงกระนั้นก็ดี โลกที่เราอยู่ก็ไม่เคยเป็นโลก “ของเรา” และไม่อาจพิจารณาเป็นสิ่งที่เดียวกับโลกมนุษย์ โลกยังคงเป็นตัวของตัวเองอยู่ เหนือมนุษย์ และดำรงอยู่ได้โดยลำพังโดยไม่ต้องอาศัยมนุษย์ สมมุติว่าวันหนึ่งมนุษย์

(๑) Aristoteles, Nic. Ethik 1141 a 19 ff.

(๒) Pensées ๕ 793 และ ๕ 347

สามารถ “เป็นเจ้าของ” เข้าบังคับบัญชาโลกธรรมชาติได้โดยสมบูรณ์ และทำให้การเปรียบเทียบของเบคอนที่ว่า ความรู้เป็นอำนาจ เป็นจริงจางขึ้นมาได้อย่างสมบูรณ์ วันนั้นมนุษย์ก็คงไม่เป็นมนุษย์ และโลกก็คงไม่เป็นโลกอีกต่อไป

ความเป็นอิสระของคนที่เกิดอย่างปราศรัย

การคิดเช่นปราศรัย หมายถึงการต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งความเป็นอิสระทางใจภายใต้เงื่อนไข ภาวการณ์ต่าง ๆ แต่อะไรเล่าคือความเป็นอิสระทางใจ

ได้มีการวาดภาพนักปราศรัยมาตั้งแต่สมัยโบราณว่าเป็นมนุษย์ซึ่งมีความอิสระ

ประการแรก เพราะนักปราศรัยไม่ต้องการสิ่งไร หลุดพ้นจากโลกแห่งวัตถุและจากการบังคับบัญชาของอารมณ์และความอยาก มีชีวิตอยู่เช่นนักพรต

ประการที่สอง เพราะนักปราศรัยไม่มีความกลัว เพราะได้มองเห็นภาพไม่จริงที่น่าเกลียดน่ากลัว ซึ่งศาสนาต่าง ๆ วาดไว้ได้ทะลุปรุโปร่ง

ประการที่สาม เพราะนักปราศรัยมิได้มีส่วนร่วมในกิจการของรัฐ และไม่ได้เล่นการเมือง ดำรงชีวิตซ่อนเร้นอยู่ในความเงียบ ไม่มีกฏมีเกณฑ์ ถือตนว่าเป็นพลเมืองคนหนึ่งของโลก มิใช่ของรัฐใดรัฐหนึ่งโดยเฉพาะ

อย่างไรก็ตาม ปราศรัยเหล่านี้มีความเชื่อมั่น และคิดว่าตนได้มาแล้วซึ่งความเป็นอิสระที่สมบูรณ์ที่สุด ที่เต็มที่ที่สุด และเป็นจุดที่อยู่นอกและเหนือสิ่งทั้งหลายที่ยังเกี่ยวข้องกับอยู่กับโลก เป็นจุดที่ปราศจากการกระทบกระเทือนและความไหวหวั่น

นักปราศรัยดังที่วาดภาพมาเช่นนั้น ในด้านหนึ่งนั้นก่อให้เกิดความเคารพนับถือ แต่อีกด้านหนึ่งก่อให้เกิดความสงสัยแคลงใจจนถึงไม่ไว้ใจ ในด้านหนึ่งนั้นแสดงให้เห็นถึงความอิสระอย่างผิดปรกติในความไม่มีสมบัติพัสถาน ไม่มีครอบครัว ไม่มีอาชีพ แสดงออกถึงความสุข ซึ่งไม่ขึ้นอยู่กับหรือไม่ได้รับการกระทบกระเทือนจากสิ่งหรือเหตุการณ์ภายนอก ความสุขที่เกิดขึ้นในจิตสำนึกของผู้ที่ท่องเที่ยวไป และมีความเพิกเฉยไม่ขึ้นและลงด้วยการผันแปรของโชคชะตา อีกด้านหนึ่งอาจเป็นภาพของผู้ที่มีความคิดรู้สึกมุ่งแต่ตัวเองอย่างรุนแรง มีพลังใจที่มีประสิทธิภาพ จึงอาจก่อให้เกิดความทะนง โอ้อวดหยิ่ง ความเย็นเยือกในด้านความเป็นคน และความน่าเกลียดที่ไม่ค่อยจะเป็นมิตรต่อปราศรัยด้วยกันเอง

ความเป็นอิสระจึงมีความหมายไปได้สองแง่อยู่เสมอ เราพยายามเพื่อให้ได้มาซึ่งความเป็นอิสระ เพื่อให้ได้มาซึ่งจุดอาร์คิเมดีสนอกโลก แต่ปัญหาที่มีอยู่ว่า จุดอาร์คิเมดีสนอกโลกเป็นจุดที่ทำให้มนุษย์อิสระเสรีเต็มที่เปรียบประหนึ่งเป็นพระเจ้าเอง หรือว่าเป็นจุดภายนอกที่มนุษย์เสรีพอที่จะเผชิญหน้ากับพระเจ้า และตระหนักในขณะนั้นถึงความไม่อิสระเสรีอย่างสมบูรณ์ของตน ว่าอย่างน้อยก็ยังต้องยึดมั่นในพระเจ้า

ความเป็นอิสระที่ไม่มีข้อผูกพันและที่ไม่มี ความรับผิดชอบอาจจะปรากฏในรูปของ ความไม่แยแส ความไม่ใส่ใจของตต่อโลกและเพื่อนมนุษย์

เพิกเฉยต่อความตาย วันหนึ่งความตายจะต้องมาถึง ทำไมจะต้องตื่นตื่น ? ความรักนั้นเป็นไปได้ แต่ก็ขึ้นอยู่กับเวลา ขึ้นอยู่กับความไม่แน่นอน และจะต้องผ่านพ้นเปลี่ยนแปลงไป ชีวิตดำรงอยู่อย่างไม่มีอารมณ์ ไม่ประสงค์ที่จะเป็นหรือทำอะไรเป็นพิเศษ ทำไปเท่าที่ได้รับการเรียกร้องหรือเท่าที่ควรจะทำ ชีวิตไม่มีขอบฟ้า ไม่มี ความไกล ไม่มีอดีต ไม่มีอนาคต ไม่หวังอะไรอีกต่อไป ดำรงอยู่เพียงที่นี้และขณะนี้

ความเป็นอิสระที่ทำให้หลงผิดและปรากฏในลักษณะต่าง ๆ ทำให้ความเป็นอิสระเองเป็นสิ่งที่น่าสงสัยแคลงใจ เหตุฉะนั้น เพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งความเป็นอิสระที่แท้จริงจึงไม่เพียงแต่จำต้องมองเห็นและเข้าใจถึงความหมายสองด้านของมันเท่านั้น แต่ยังต้องตระหนักในขอบเขตของความอิสระด้วย เพราะอิสระที่สมบูรณ์ที่สุดนั้นหาว่ามีไม่แม้แต่ความคิดก็มีได้เกิดขึ้นในสุญญากาศ ต้องมีต้นเหตุหรือความคิดต่อเนื่อง ชีวิตเราตัวเราซึ่งเป็นผู้คิดก็ต้องพึ่งพาถือกำเนิดมาจากชีวิตอื่น ไม่มีอิสรภาพหรือเสรีภาพที่อยู่โดดเดี่ยว ที่ไหนมีเสรีภาพที่นั่นย่อมมีการต่อสู้กับความไม่มีเสรีภาพ

ด้วยเหตุฉะนั้น เราจะมิอิสรภาพที่แท้จริงได้ก็ต่อเมื่อเราพัวพันอยู่ในโลก ในขณะที่เดียวกัน อิสรภาพมิอาจเกิดขึ้นได้เมื่อนั้นละทิ้งโลกนี้ไป เป็นอิสระอยู่ในโลกหมายถึงการมีที่เท่าที่เหมาะสมต่อโลก อยู่กับโลก และขณะเดียวกันก็ไม่อยู่กับโลก อยู่ในโลก และขณะเดียวกันก็อยู่นอกโลก ปราชญ์อินเดีย เคยกล่าวไว้ใน ภควัทคีตา ว่า “จงทำงานแต่อย่าไขว่คว้าหาผลของงาน” เล่าสือ ปราชญ์จีนก็กล่าวทำนองเดียวกันว่า “จงทำด้วยการไม่ทำ”

ประโยชน์ที่กินความหมายลึกซึ้งกว้างขวางทางปรัชญาดังกล่าวจะมีความหมายอย่างไร แต่ไหน และเพียงไรนั้น แผลงกันไม่มีที่สิ้นสุด เป็นการเพียงพอสำหรับเราที่ทราบว่ามีปราชญ์บางคนแสดงออกถึงความอิสระภายใน อิสระทางจิตใจ ความอิสระจากโลกมิอาจแยกตัวหรือหลุดพ้นจากการพัวพันอยู่ในโลกหรืออยู่กับโลก

ขอบเขตจำกัดประการที่สองของอิสรภาพก็คือ โดยลำพังตัวมันเองแล้วอิสรภาพคือความว่างเปล่า เพราะอิสรภาพนั้นหมายถึงการหลุดพ้นจากความกลัว ถึงการเพิกเฉยไม่ยึดติดต่อกับทุกสิ่งและสุข ถึงความไม่หวั่นไหว ไม่ถูกกระทบกระเทือนด้วยความรู้สึกละและความใคร่ความอยาก แต่อะไรเล่าที่มีอิสระ สิ่งที่จะมีอิสระในที่นี้ก็คือจุดของความเป็นตัวฉัน คือมนุษย์ นิตเชย์ (Nietzsche) เคยมีความคิดรุนแรง มนุษย์จะมีอิสรภาพต่อเมื่อไม่มีพระเจ้าเป็นเจ้า หรือถ้าจะใช้ภาษาของ นิตเชย์ เมื่อพระเจ้าเป็นเจ้าถึงแก่นิจกรรม เพราะตราบไต่ที่ยังมีพระเจ้าเป็นเจ้า มนุษย์จะไม่เติบโตเพราะต้องคอยอ้างอิงพึ่งพาพระเจ้าอยู่เบื้องหน้า

ขอบเขตจำกัดประการที่สามของอิสรภาพ คือ ลักษณะธรรมชาติพื้นฐานของความ เป็นมนุษย์ ในฐานะเป็นคน เราจำต้องมีความผิดพลาด เมื่อเราตื่นขึ้นในจิตสำนึกครั้งแรก เราก็ตระหนักเสียแล้วว่าเราได้หลงผิด เมื่อเรามีความหลง ความลืม ความคลุมเครือ ความ ไม่กระจ่างชัดในจิตใจ ความผิดพลาด เช่นนี้ เป็นไปได้หรือไม่ที่เราจะสามารถตะเกียก ตะกายให้ได้มาซึ่งอิสรภาพอันสมบูรณ์ เมื่อเราทำโดยไม่ “รู้” การกระทำของเราก็ไม่อาจ “ดี” ไปได้อย่างแท้จริง แต่เราก็คิดและเข้าใจว่าการกระทำนั้น “ดี” “ถูกต้อง” และมีความรู้สึกลึกซึ้ง มีความมั่นคง แต่คานต์ (Kant) ได้แสดงให้เห็นว่า ในการกระทำที่ “ดี” ทั้งหลายเหล่านั้น ก็ยังมีเหตุผลลึกลับอยู่เบื้องหลังที่แอบแฝงซ่อนเร้นและอาจไม่อยู่ในจิต สำนึก ซึ่งคำนึงถึง “ตัวเอง” (self-interest, l’amour propre) อยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ การกระทำนั้นไม่บริสุทธิ์ ไม่เสรี และไม่อิสระโดยสิ้นเชิง ธรรมชาติเช่นนี้เรามนุษย์ไม่อาจ ขจัดเสียได้

เราไม่มีความเชื่อมั่นในปราชญ์ที่ไม่ยอมให้มีการโต้แย้ง เราไม่ต้องการความเพิก เหย ไม่ใช่ดี ความไม่ไหวหวั่น ความไม่ขึ้นและไม่ลง เพราะลักษณะของความเป็นมนุษย์ จะต้องประสบ เรียนรู้ และตระหนักด้วยตัวเองว่าอะไรเป็นอะไร ในกิเลสและความกลัว ด้วยน้ำตาแห่งความเศร้าและทุกข์ และด้วยน้ำตาแห่งความยินดีปรีดา ฉะนั้น ด้วยการ กระตุ้นของความผูกพันอยู่กับความเคลื่อนไหวของอารมณ์ และมีใช้ด้วยการขจัดอารมณ์ เราจึงจะเข้าถึงตัวเราเอง และรู้จักตัวเราเอง เราจึงจะรับทุกข์โดยไม่ตีโพยตีพาย ถึงแม้ จะหมดศรัทธาก็ไม่ยอมให้มาบั่นทอนตัวเอง ถึงแม้จะไหวหวั่นกระทบกระเทือน ก็ไม่ยอม ให้มาทำลายชีวิตโดยสิ้นเชิง ในขณะที่เดียวกันอิสรภาพทางใจจะเพิ่มพูนแข็งแกร่งขึ้นใน ตัวเรา

การคิดอย่างปราชญ์ หมายถึงการฝึกฝนต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งอิสรภาพทางใจหรือ อิสรภาพภายใน แต่มิใช่การเป็นเจ้าของอิสรภาพนั้น เพราะเมื่อใดที่ได้อิสรภาพทางใจมา เป็นเจ้าของโดยสมบูรณ์ เมื่อนั้นก็หยุดความเป็นปราชญ์ และกลายเป็นผู้สำเร็จ และนี่เป็นความแตกต่างระหว่าง ปรัชญากับศาสนา ระหว่างปราชญ์กับผู้สำเร็จ

โกศล สีนชวนนท์

จริยศาสตร์

๑. จริยศาสตร์คืออะไร

วิชาจริยศาสตร์เป็นความรู้แขนงหนึ่งของมนุษย์ โดยปกติวิชาความรู้แขนงใดแขนงหนึ่งย่อมแสวงหาความจริงเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งในขอบเขตของตน อะไรคือความจริงที่จริยศาสตร์ต้องการแสวงหา

อาจกล่าวได้ว่า จริยศาสตร์เป็นวิชาที่เกี่ยวกับความประพฤติหรือพฤติกรรมของมนุษย์ แต่ก็มีวิชาหลายวิชาที่ศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ เช่น จิตวิทยา มานุษยวิทยา สังคมวิทยา แต่วิชาเหล่านี้ศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ในลักษณะที่ต่างจากจริยศาสตร์ คือวิชาดังกล่าวสนใจเกี่ยวกับข้อเท็จจริง จิตวิทยาศึกษาและพยายามอธิบายว่ามนุษย์ปฏิบัติตนอย่างไร อะไรเป็นสาเหตุเช่นนั้น มานุษยวิทยาและสังคมวิทยา ศึกษาวัฒนธรรมและสถาบันทางสังคม หาข้อเท็จจริงเพื่อนำมาตั้งทฤษฎีอธิบายการกระทำของมนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน โดยสรุปวิชาทั้งสามนี้ต้องการทราบ ว่า อะไรเกิดขึ้น เกิดอย่างไร และต่อไปจะเป็นอย่างไร

แต่วิชาดังกล่าวไม่ต้องการที่จะกำหนดค่า ไม่มีคำว่า ดี ชั่ว ผิด ถูก ควร ไม่ควร เข้ามาแทรก เพราะต้องการเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์เหมือนอย่างที่นักวิทยาศาสตร์ต้องการเข้าใจปรากฏการณ์ในธรรมชาติ แต่จริยศาสตร์มองพฤติกรรมมนุษย์จากแง่ของค่า กล่าวคือต้องการวัดหรือตัดสินการกระทำของมนุษย์ว่าทำอย่างไรดีหรือชั่ว ผิดหรือถูก และการตัดสินดังกล่าวบางครั้งอาจต้องอาศัยข้อเท็จจริงจากศาสตร์อื่น ๆ ก็ได้

แม้จริยศาสตร์จะพูดถึง ดี ชั่ว ผิด ถูก แต่จริยศาสตร์ไม่ใช่วิชาศีลธรรม จริยศาสตร์เป็นปรัชญา วิชาศีลธรรมเป็นวิชาชักจูง เมื่อเราเรียนศีลธรรมในสมัยที่เป็นเด็กนั้น ครูสอนเราว่าอย่าโกหก จงซื่อสัตย์ อย่ารังแกผู้อื่น จงอ่อนน้อม อย่าและจงเป็นคำชักจูง (หรือคำสั่ง) คือชักชวนให้กระทำการอันที่ควรได้กำหนดให้ว่า เป็นสิ่งดี แต่ครูมักจะไม่ถกปัญหา กับเราว่า ทำไมสิ่งนี้จึงดี ทำไมสิ่งนั้นจึงชั่ว ดีและชั่ววัดได้อย่างไร

จริยศาสตร์มิได้ชักจูงให้ใครทำอะไร แต่พยายามใช้เหตุผลชักถาม เพื่อจะได้รู้ว่า ดีชั่วเป็นอย่างไร เอาอะไรตัดสิน ที่คนทั่วไปถือกันว่า สิ่งนี้สิ่งนั้นดี เขาคิดถูกแน่หรือ ที่ว่าอย่างนั้นชั่วเพราะอะไร เมื่อเราวิเคราะห์ให้ดีถึถ้วนแล้วเราจะเห็นว่า บางครั้งสามัญสำนึกไม่ค่อยมีเหตุผลเท่าใดนักที่ทำให้เราเชื่อว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งดีหรือชั่ว ผู้อ่านจะเข้าใจเรื่องนี้เมื่อได้อ่านต่อไป

ค่าในตัวและค่านอกตัว

ค่า (Value) ต่างกับข้อเท็จจริง (fact) โต๊ะตัวนี้ทำด้วยไม้เต็ง กฎหมายฉบับนี้ใช้เวลาร่าง ๕ ปี ภาพยนตร์โกแก็งเซียน แดงสูง ๖ ฟุต เหล่านี้เป็นข้อความที่เกี่ยวกับข้อเท็จจริงของ “สิ่ง” ๔ สิ่ง แต่ถ้าเรากล่าวว่า โต๊ะตัวนี้ราคาถูก กฎหมายฉบับนี้ยุติธรรม ภาพยนตร์สวย แดงเป็นคนดี เรามีได้พูดถึงข้อเท็จจริงของสิ่งเหล่านี้แต่พูดถึงค่า ราคาเป็นค่าทางเศรษฐกิจ ยุติธรรมเป็นค่าทางสังคม สวยเป็นค่าทางสุนทรีย์ะ ดีเป็นค่าทางจริยะ แต่คำว่า ค่า เมื่อใช้ในชีวิตประจำวัน เรามักหมายถึงค่าทางเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่

สิ่งบางสิ่งมีค่า แต่ค่าของมันเป็นค่านอกตัว (extrinsic value) เช่นเงิน เงินเป็นสิ่งมีค่า (ค่าทางเศรษฐกิจ) แต่ค่าของมันมิได้อยู่ที่ตัวมันเอง เราได้ต้องการเงินเพียงเพราะต้องการมีเงิน แต่ต้องการเงินเพราะเป็นทางให้ได้มาซึ่งสิ่งอื่น ดังนั้นค่าของเงินจึงอยู่ที่การเป็นสะพานให้ได้มาซึ่งอีกสิ่งหนึ่งที่เราต้องการได้ เงินจึงเป็นเพียงวิถี (means) ที่จะนำไปสู่สิ่งอื่น สิ่งอื่นที่นั่นจึงเป็นตัวสำคัญที่ทำให้เงินมีค่า จึงกล่าวได้ว่า ค่าของเงินอยู่นอกตัวมัน

เราใช้เงินซื้ออาหารและเสื้อผ้า เราต้องการอาหารและเสื้อผ้าเพราะตัวมันเองหรือเปล่าเลย อาหารแก้ความหิว เสื้อผ้าแก้ความหนาว เราต้องการสองสิ่งนี้เพราะเราต้องการอีกบางสิ่งต่างหาก ถ้าถามต่อไปเรื่อยๆ จะไปถึงสิ่ง ๆ หนึ่งที่เรตอบไม่ได้ว่า ที่ต้องการสิ่งนี้เพราะต้องการอะไรอื่นอีก สิ่ง ๆ นี้คือสิ่งที่มีค่าในตัว (intrinsic value) คือต้องการมันเพราะตัวมันเองมันมิได้เป็นเพียงวิถีที่จะพาเราไปสู่สิ่งอื่นใด มันเป็นที่สุด (end) แห่งความต้องการ

สิ่งที่มีค่าในตัว หรือ สิ่งอื่นเป็นที่สุดแห่งความต้องการนี้มีหรือไม่ ถ้ามีคืออะไร สิ่งนี้คนทั่วไปก็คงจะตอบว่าคือความสุข เพราะถ้ามีใครถามเราว่า ต้องการความสุขไปทำไม เรตอบไม่ได้เพราะเราทำอะไร ๆ ในที่สุดก็เพื่อความความสุข ความสุขเป็นที่สุดของทุกอย่าง แต่ถ้าถามต่อไปว่าความสุขคืออะไร ก็ตอบได้ไม่ยากนัก แต่ละคนอาจมีทัศนะแตกต่างกันออกไป นี่เป็นปัญหาหนึ่งในจริยศาสตร์ คือปัญหาที่ว่าอะไรคือจุดยอดแห่งความปรารถนาของมนุษย์ สิ่งทีประเสริฐของชีวิตคืออะไร เราจะได้พูดถึงเรื่องนี้ต่อไปภายหลัง

ความหมายของค่าในจริยศาสตร์

จริยศาสตร์พูดถึงค่าทางจริยะ ค่าทางจริยะนั้น เราใช้คำหลายคำเรียก เช่น ดี ถูกควร เราต้องแยกความหมายของคำเหล่านี้ที่ใช้ในเรื่องจริยธรรมกับในเรื่องอื่น พิจารณาคำกล่าวต่อไปนี้

๑. หนังสือเล่มนี้
๒. มดเล่มนี้
๓. ครูคนนี้
๔. หมอคนนี้
๕. แดงเป็นคนนี้

ใน (๑) ดี อาจหมายถึง “สนุก” หรือ “ให้ความรู้” ซึ่งไม่เกี่ยวกับจริยธรรม

ใน (๒) ดี หมายถึง “คม” ดีในข้อนี้ใช้เมื่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งสามารถทำหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นหน้าที่เฉพาะของมันได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือได้ผลมากที่สุด ความหมายนี้ก็ไม่เกี่ยวกับจริยธรรม ส่วนใหญ่จะเป็นความหมายในทางเศรษฐกิจ

ใน (๓) ดี มีความหมายได้สองแง่ ถ้าหมายความว่า ครูคนนี้สอนเก่งทำให้เด็กมีความรู้ตามที่หลักสูตรวางไว้ ดี ในที่นี้ก็มีความหมายอย่าง (๒) ไม่เกี่ยวกับเรื่องจริยธรรม แต่ถ้า ดี หมายความว่าครูคนนี้มีใจเมตตา ไม่เห็นแก่ตัว ซื่อสัตย์สุจริต ดี ในความหมายคล้าย (๕) ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

ใน (๔) ความหมายของดีก็มีได้สองนัยเหมือนข้อ (๓) คือ ถ้าหมายความว่า “เก่ง” ก็ไม่เกี่ยวกับจริยธรรม ถ้าหมายความว่าใจอารี มีเมตตา ก็เหมือนกับความหมายใน (๕)

ใน (๕) ดี มีความหมายว่าอะไร คนดีคือคนอย่างไร ตามทัศนะของคนโดยทั่วไป คนดีคือ คนที่ไม่เห็นแก่ตัว ไม่ถือเอาประโยชน์ของตนเหนือผู้อื่น เห็นแก่ส่วนรวม จะเห็นว่าดีในแง่ต่างกับความหมายใน (๑), (๒) และความหมายนัยแรกใน (๓) และ (๔) ตามความหมายเหล่านี้ ดี มีค่าเท่ากับ “มีประสิทธิภาพ” หรือ “ทำได้ผลตามที่มุ่งหมาย” ส่วน ดี ตามความหมาย (๕) หมายถึงลักษณะบางอย่างของคน คนดีไม่จำเป็นต้องเป็นคนที่ทำอะไรสำเร็จผลตามที่ตนหรือผู้อื่นตั้งใจไว้ กล่าวง่าย ๆ ก็คือ “คนดี” กับ “คนเก่ง” ต่างกัน แต่คนบางคนอาจเป็นทั้งคนดีและคนเก่งก็ได้ ที่ครูคนหนึ่งเก่ง และหมอคคนหนึ่งเก่ง เพราะทั้งสองทำหน้าที่เฉพาะของตนได้ผล และหน้าที่เฉพาะของครูและหมอต่างกัน ส่วนที่ครูคนดี หมอคนดี วิศวกรคนดี ช่างไม้คนดี ก็เพราะทั้งหมดนี้มีลักษณะบางอย่างรวมกันอยู่ คือลักษณะของ “คนดี” คือ ดี ในฐานะเป็นคน มิใช่ในฐานะเป็นครู หรือหมอ ก. เป็นครู ข. เป็นหมอ ค. เป็นวิศวกร ง. เป็นช่างไม้ แต่ก่อนที่เขาจะเป็นสิ่งเหล่านี้ เขาต้องเป็น “คน” ก่อน

ก็คนดีนั้นเป็นอย่างไร ก็คงตอบได้ว่าดี ชั่ว อยู่ที่การกระทำ ฉะนั้น คนดีก็คือคนที่กระทำแต่การดี คนบางคนแม้บางครั้งจะทำชั่วบ้างแต่ถ้ากรรมดีมากกว่ากรรมชั่วมิฉะนั้น

ถือว่าเป็นคนดีได้ คนดีจึงมีหลายระดับโดยวัดการกระทำดีที่เขาได้ทำไปว่ามากน้อยเพียงใด ปัญหาต่อไปก็คือว่า การกระทำอย่างไรจึงจะถือได้ว่าเป็นการกระทำที่ดี มีหลักอะไรตัดสินเรื่องนี้เป็นปัญหาใหญ่ปัญหาหนึ่งในจริยศาสตร์

ปรณัยและอตันัยในจริยศาสตร์

ความเป็นจริงแบบอตันัยคือความเป็นจริงที่ขึ้นอยู่กับอัตตะ ตัวผู้รู้ ผู้เห็น หรือผู้ช้ขาด ในทางจริยศาสตร์ฝ่ายอตันัยมีความเห็นว่า ค่าทางจริยะ เช่น ผิด ถูก ชั่ว ดี นั้น มิได้มีอยู่โดยตัวเอง แต่อยู่ที่ผู้พูดหรือผู้ลงความเห็น ตัวอย่างเช่น การกระทำอย่างหนึ่ง ถ้า ก. พูดว่า X เป็นการกระทำที่ดี แต่ ข. เห็นว่า X เป็นการกระทำที่ไม่ดี ฝ่ายอตันัยจะอธิบายว่า ทั้ง ก. และ ข. ไม่มีใครผิดใครถูก หรือถูกทั้งสองคน เพราะค่าทางจริยะ “ดี” มิได้เป็นสิ่งที่ม่ีจริง “ดี” มิได้เป็นลักษณะหรือคุณสมบัติของ X แต่ประการใด ดี เป็นค่าที่ ก. ได้ให้แก่ X แต่ ข. ไม่ให้ เมื่อ “ดี” มิได้อยู่ที่ X จะว่า X ไม่ดีหรือดีก็ถูกทั้งนั้น ความดีของ X มิได้มีจริง เป็นเรื่องของความเห็นของแต่ละคน ส่วนที่ว่าทำไม ก. จึงว่าสิ่งนี้ดี ข. ว่าไม่ดี เป็นอีกประเด็นหนึ่ง

ตามทัศนะอตันัย ดี ชั่ว เป็นเรื่องจิตใจของแต่ละคน ทั้งนี้ก็เพราะ ดี ชั่ว เป็นสิ่งสมมุติ ใครเป็นผู้สมมุติ คนแต่ละคนเป็นผู้สมมุติ ฉะนั้น ใครจะสมมุติอย่างใดก็ถูกสำหรับคนนั้น กระดาษแผ่นนี้เป็นสีขาว เราเชื่อว่าสีขาวเป็นลักษณะของกระดาษแผ่นนี้ กล่าวคือ “ขาว” อยู่ที่กระดาษแผ่นนี้ ความขาวของกระดาษแผ่นนี้มีได้อยู่ที่ใจของแต่ละคน แต่เป็นลักษณะอันแท้จริงอยู่ที่กระดาษ ฉะนั้น คำกล่าวที่ว่ากระดาษแผ่นนี้ขาวต้องถูก กระดาษแผ่นนี้ไม่ขาวต้องผิด ที่คำกล่าวแรกถูก เพราะได้กล่าวตรงกับข้อเท็จจริงว่าสิ่งหนึ่งมีลักษณะอย่างหนึ่ง คำกล่าวหลังผิดเพราะไม่ตรงกับข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ บางคนอาจแย้งว่าคำว่า “ขาว” ก็สมมุติกันขึ้น ถูกแล้วคำๆ นี้ เป็นคำสมมุติเรียกลักษณะอย่างนี้ แต่เราเชื่อว่าลักษณะนี้เป็นจริงแม้จะใช้คำอื่นมาสมมุติเรียก มันก็ยังเป็นตัวมันอยู่

การเปรียบเทียบนี้เพื่อแสดงว่า สำหรับฝ่ายอตันัย “ดี” มิใช่เป็นลักษณะที่แท้จริงมีอยู่ที่ X เหมือนกับ ขาวเป็นลักษณะที่มีอยู่ในกระดาษแผ่นนี้ คำว่า “ดี” เป็นคำสมมุติ และสิ่งที่คำนี้ใช้เรียกกันก็เป็นสิ่งสมมุติด้วย เพราะมิได้มีจริงอยู่ในโลกภายนอก แต่ขึ้นอยู่กัจิตใจของแต่ละคน กล่าวคือ ขึ้นอยู่กับอัตตะซึ่งเป็นผู้ลงความเห็น แต่สีขาวอยู่ที่กระดาษ ใครจะว่าอย่างไรมันก็ยังคงอยู่ที่นั่น แม้นคนตาบอดสัมผัสมาเห็นมันเป็นสิ่งเข้ขวมันก็มิได้หายไปไหนก็ยังคงมีสีขาวอยู่

ก. ว่า X ดี ข. ว่าไม่ดี ต่างก็ถูกทั้งคู่ (ถ้าไม่โกหกตัวเอง) เพราะต่างก็พูดตามความรู้สึก ที่ ก. และ ข. มีความเห็นในเรื่องนี้ต่างกันอาจมีสาเหตุหลายอย่าง เช่น ก. มีชีวิตอยู่ในศตวรรษที่แล้ว ข. อยู่ในยุคปัจจุบัน หรือ ก. เป็นชาวไทย ข. เป็นชาวจีน หรือ ก. ถิ่นพุทธ ข. ถิ่นอิสลาม หรือ ก. เป็นหญิง ข. เป็นชาย หรือ ก. เป็นคนมี ข. เป็นคนจน สาเหตุเหล่านี้ทำให้อัตตะทั้งสองคือ ก. และ ข. ให้ค่าแก่ X ต่างกันได้ ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า สถานที่ก็ดี เวลาก็ดี ประเพณีก็ดี เหล่านี้ล้วนมีส่วนทำให้ค่าของ X เปลี่ยนได้ทั้งสิ้น กล่าวคือ ค่าของ X ขึ้นอยู่กับสิ่งเหล่านี้ สิ่งเหล่านี้กำหนดค่าของ X ตัว X เองหาได้มีค่าดีหรือชั่วแต่อย่างใดไม่ ทักษะอัตนัยจึงเห็นว่าค่าทางจริยะเป็นสิ่งสัมพัทธ์ (Relative) บางทีเรียกทักษะแบบนี้ว่าสัมพัทธภาพ (Relativism)

ฝ่ายปรนัยทางจริยศาสตร์มีความเห็นตรงกันข้าม คือคิดว่าค่าทางจริยะ มีได้ขึ้นอยู่กับอัตตะและไม่ขึ้นอยู่กับสิ่งใด ถ้า X เป็นสิ่งที่ดี ก็เป็นลักษณะที่แท้จริงของ X คือมีจริงอยู่ที่ X เหมือนกับที่ ชาว อยู่ที่กระดาดแผ่นนั้น ดี เป็นคำสมมุติก็จริง แต่สิ่งที่คำว่า “ดี” ใช้เรียกมิใช่สิ่งสมมุติ แม้จะใช้คำอื่นเรียก ถ้ามันเป็นลักษณะของสิ่งใดมันก็ยังคงเป็นลักษณะของสิ่งนั้นไม่เปลี่ยนแปลง

ฉะนั้น ตามทักษะของฝ่ายปรนัย ข้อความ ๒ ข้อความที่แย้งกันคือ X เป็นสิ่งดีกับ X เป็นสิ่งไม่ดี จะผิดทั้งคู่ก็ได้ ถูกทั้งคู่ก็ได้ ต้องมีข้อความหนึ่งผิดและอีกข้อความหนึ่งถูก เพราะ “ดี” เป็นลักษณะที่เป็นจริง จะต้องสัมพันธ์อย่างใดอย่างหนึ่งกับ X คืออยู่หรือไม่อยู่ที่ X ถ้าอยู่ ใครว่า X เป็นสิ่งดีก็ถูก เพราะตรงกับข้อเท็จจริง ใครว่าไม่อยู่ก็ผิดกับข้อเท็จจริง ถ้าไม่อยู่ก็อธิบายได้ในทำนองเดียวกัน

ตามทักษะของปรนัยนั้น ค่าทางจริยะเป็นค่าตายตัวไม่ขึ้นกับสิ่งใด กระดาดขาวแผ่นนี้ แม้มันจะอยู่ในห้องมืดมองไม่เห็นสี หรือแม้มันจะอยู่ในห้องที่มีแสงสีเขียวมองเห็นเป็นสีนั้น หรือแม้มันคนตาบอดสัมผัสมองเห็นเป็นสีอื่น กระดาดก็ยังคงขาวอยู่นั่นเอง เพราะความขาวของกระดาดแผ่นนี้อยู่ที่ตัวกระดาดเอง ถ้าสิ่ง ๆ หนึ่งหรือการกระทำอย่างหนึ่งดี แม้มันทั้งโลกจะเห็นว่ามันชั่ว ความดีก็มีได้สูญไปจากมันแต่ประการใด แม้เวลาจะเปลี่ยนไป สถานที่จะเปลี่ยนไป สิ่งนี้ก็ยังคงต้องดีอยู่ เพราะความดีเป็นลักษณะที่ติดตัวมัน ทักษะปรนัยจึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สมบูรณ์ภาพ (Absolutism) คือค่าทางจริยะเป็นสิ่งที่เด็ดขาดตายตัว ไม่ขึ้นกับอะไรทั้งสิ้น ความดีมิใช่เป็นเรื่องจิตใจของแต่ละคน ความดีเป็นตัวยืน เป็นอมตะคงอยู่เป็นนิรันดร

ผู้อ่านบางท่านอาจถามว่า ถ้า ก. และ ข. มีความเห็นไม่ตรงกันเรื่องค่าทางจริยะ จะทราบได้อย่างไรว่าใครผิดใครถูก จะใช้หลักอะไรตัดสิน เกี่ยวกับหลักตัดสินนั้นนักปรัชญา

ก็ได้ให้ทัศนะแตกต่างกันไป แต่อย่างไรก็ตามหลักตัดสินจะต้องตายตัวเป็นมาตรฐานเดียว เพราะถ้ามีมากก็ต้องมีหลักมาตรฐานอีกว่าเมื่อใดจะใช้หลักใดไม่เป็นอันสิ้นสุด

ปัญหาสำคัญในจริยศาสตร์

รวมความแล้วปัญหาต่างๆ ในจริยศาสตร์พอจะแยกได้เป็น ๓ หัวข้อใหญ่ๆ ได้ดังนี้

๑. ปัญหาเรื่องสิ่งประเสริฐในชีวิตมนุษย์ คนเราควรจะดำรงชีวิตอย่างไรจึงจะเรียกได้ว่าคุ้มค่ากับที่เป็นคน อะไรคือจุดหมายปลายทางของชีวิต สิ่งมีค่าสูงสุดในชีวิตได้แก่ อะไร

๒. ปัญหาเรื่องมาตรฐานในการตัดสินความดี การกระทำที่ดีคือการกระทำอย่างไร มีมาตรฐานตายตัวอย่างไรหรือไม่ที่จะใช้เป็นหลักตัดสินการกระทำของมนุษย์ได้

๓. ปัญหาเรื่องค่าทางจริยะ ค่าทางจริยะมีจริงหรือไม่เพียงใด คำจำกัดความคำว่า “ดี” เป็นไปได้หรือไม่

ในบทความนี้จะขอพูดเฉพาะปัญหาที่ ๑ และปัญหาที่ ๒ ส่วนปัญหาที่ ๓ นั้น ชับซ้อนเกินไปที่จะกล่าวอย่างสั้นๆ ณ ที่นี้ได้

๒. มนุษย์ควรดำรงชีวิตอย่างไร

จริยศาสตร์และเมตาฟิสิกส์

ตอนนี้จะพูดถึงปัญหาเรื่องสิ่งประเสริฐสุดในชีวิตมนุษย์ อะไรเป็นค่าสูงสุดของชีวิต มนุษย์ควรดำรงชีวิตอย่างไร ปัญหาเหล่านี้เกี่ยวข้องกับปัญหาเมตาฟิสิกส์อย่างแยกกันไม่ออก

ในเมตาฟิสิกส์ ปัญหาที่สำคัญที่สุดปัญหาหนึ่งคือ อะไรคือความเป็นจริงอันที่สุด มีปรัชญาเมธีให้คำตอบแตกต่างกันมากมาย แต่ก็พอสรุปได้เป็นสองพวกใหญ่ๆ คือจิตวาท และสสารวาท

จิตวาทเห็นว่าโลกที่เราอยู่ทุกวันนี้คือโลกที่เรารู้จักโดยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ นี้ แม้จะเป็นจริง แต่ก็ยังเป็นโลกแห่งความเปลี่ยนแปลงจะนับว่าจริงแท้มิได้ สิ่งทั้งหลายในโลก ประกอบไปด้วยสสาร สสารเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอจะนับว่าเป็นจริงมิได้ จิตวาทเชื่อว่า มีโลกแห่งความเป็นจริงอีกระบบหนึ่งซึ่งรู้จักไม่ได้ด้วยประสาทสัมผัส โลกนี้เป็นโลกที่เที่ยงแท้แน่นอน จิตเท่านั้นที่รู้จักโลกนี้ได้ อาจจะได้ด้วยปัญญาหรือด้วยวิธีการอื่นก็แล้วแต่ โลกแห่งความจริงที่ว่าเป็นหลักของโลกแห่งสสาร เป็นตัวขึ้นโรงซึ่งทำให้ความเปลี่ยนแปลงในโลกของสสารมีความหมาย จิตเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในชีวิตและจิตเท่านั้นที่รู้จักโลกนี้ได้ สสารอันเป็นอาหารของกายนั้นเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอจะนับว่ามีค่ามิได้ โลกแห่งความจริงอันเป็น

อาหารของจิตเป็นโลกอมตะย่อมมีค่ามากกว่า ดังนั้นจิตวาทีจึงเห็นว่าอาหารของจิตเป็นรสอันพึงปรารถนาเพราะละเอียดและสุขุมกว่า ส่วนอาหารของกาย อันได้แก่ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัสนั้น เป็นสิ่งอันน่าพึงรังเกียจ เป็นของหยาบและไม่จีรังยั่งยืน จิตวาทียังมีความเห็นว่า ยิ่งมนุษย์ลุ่มหลงและเกลือกกลั้วกับสิ่งเหล่านี้มากเท่าใดโอกาสที่จิตจะได้ลิ้มรสดีก็จะยิ่งน้อยลงเท่านั้น

ทัศนะดังกล่าวซึ่งถือว่าโลกแห่งวัตถุเป็นโลกที่ไร้ค่าเรียกกันว่า ทุกขวาที (Asceticism) จะเห็นได้ทันทีว่า ศาสนาโดยทั่วไปย่อมอยู่ในสำนักนี้โดยปริยาย เพราะต่างก็ถือว่าโลกีย์สุขที่เราได้รับอยู่ในโลกนี้เป็นสิ่งที่มีความน้อย และเป็นอุปสรรคขัดขวางมิให้จิตได้กราบเข้าไปสู่โลกอีกโลกหนึ่งอันเป็นนิรันดร โลกแห่งแบบของเปลโด้ก็ดี พระเจ้าในศาสนาคริสต์ก็ดี นิพพานในศาสนาพุทธก็ดีล้วนแต่เป็นจุดหมายปลายทางของมนุษย์ผู้ทรูจักค่าอันแท้จริงแห่งชีวิต ส่วนพาหะที่จะนำจิตไปสู่โลกอันแท้จริงนี้ บางลัทธิก็เน้นหนักไปในทางปัญญาและเหตุผล บางลัทธิก็เน้นหนักไปในทางศรัทธา แต่จุดหมายปลายทางก็อันเดียวกันคืออาหารของจิต

ส่วนสำนักสสารวาทีนั้นถือว่า สสารหรือวัตถุเท่านั้นที่เป็นจริง จักรวาลก็คือที่ประชุมของสสารวัตถุ มนุษย์ก็คือ จักรกลอันมีสสารเท่านั้นเป็นองค์ประกอบ นอกจากนี้หาอะไรอีกไม่ ค่าของชีวิตจึงอยู่ที่นี้ กายคือความเป็นจริง วัตถุคือความเป็นจริง ปรากฏการณ์ที่เกิดจากการกระทบระหว่างสิ่งสองสิ่งนี้ก็จริง สสารวาทีเห็นว่า การแยกความแตกต่างระหว่าง “ความสุขทางกาย” กับ “ความสุขทางใจ” เป็นเรื่องเข้าใจผิด เพราะความสุขทางใจนั้น ถ้าสืบสาวหาต้นตออันแท้จริงว่าอะไรเป็นสาเหตุ ในที่สุดจะพบว่าหน้วัตถุไปไม่พ้น ความสุขทางใจเป็นแต่เพียงความสุขทางกายอันซับซ้อนหลายชั้นหลายเชิงเท่านั้น เราจึงเข้าใจว่ามันไม่มีสาเหตุมาจากวัตถุ

ค่าแห่งชีวิตมนุษย์ก็มีได้อยู่ที่ปรโลกใด ๆ นอกเหนือ ไปจากโลกที่เรารู้โดยทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย แต่อยู่ที่การได้สนองความปรารถนาและคำเรียกร้องของอายตนะเหล่านี้ ทัศนะอย่างนี้เรียกว่า รติวาที (Hedonism) รติวาที บางสำนักก็มีได้อ้างเมตาฟิสิกส์เป็นพื้นฐานแห่งจริยปรัชญาของตน แต่ถ้าจะพูดกันให้ถึงที่สุดแล้ว รติวาทีน่าจะต้องถือเมตาฟิสิกส์แบบสสารวาที มิฉะนั้นความคิดจะไม่คงเส้นคงวา เป็นทำนองห้วงกฏท้ายมังกร ที่รติวาทีกล่าวว่า ความสุขคือสิ่งที่ประเสริฐสุดของชีวิตนั้น ความสุขในที่นี้หมายถึงความสุขทางกาย

กล่าวโดยสรุป ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าค่าของชีวิตอยู่ที่รสแห่งจิต สิ่งประเทืองใจของมนุษย์นั้นมิได้มีพื้นฐานอยู่ที่วัตถุ อีกฝ่ายเห็นว่าความบันเทิงของชีวิต ในที่สุดจะต้องมาลงเอยที่วัตถุ นักปรัชญาบางคนมีความเห็นโด่งมาข้างหนึ่ง บางคนโด่งมาอีกข้างหนึ่ง ที่อยู่

กลาง ๆ ก็มี และก็ยังมีอีกบางคนที่มีได้ถือเอาเรื่องจิตและกายเป็นประเด็นสำคัญ แต่ไปเน้นหนักเรื่องอื่น จะขอนำเอาทัศนคติที่สำคัญมากกล่าวโดยย่อต่อไป

โซฟีสตส์

ปรัชญาตะวันตกเริ่มที่กรีก และเมธีชาวกรีกเริ่มคิดค้นหาความจริงในศตวรรษที่ ๖ ก่อนคริสต์ศักราช ในสมัยเริ่มต้นปรัชญากรีกสนใจโลกนอกตัวมนุษย์ ต่างฝ่ายต่างก็เสนอทฤษฎีของตนที่เกี่ยวกับจักรวาล แก่นของโลกนั้นบ้างก็ว่าได้แก่น้ำ บ้างก็ไฟ บ้างก็ลม แต่ละคนก็มีเหตุผลของตน พอล่วงมาถึงศตวรรษที่ ๕ ความสนใจของกรีกก็เบนมาสู่เรื่องเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ เช่น รัฐศาสตร์ ศิลปะ ศาสนา และจริยธรรม นักคิดที่มีชื่อในยุคนี้แยกได้ ๒ กลุ่ม คือ โสกราตีสฝ่ายหนึ่ง และพวกโซฟีสตส์อีกฝ่ายหนึ่ง จะกล่าวถึงโซฟีสตส์ก่อน

โซฟีสตส์คิดว่า ความจริงที่แน่นอนตายตัวไม่มีในโลกนี้ เจ้าทฤษฎีทั้งหลายต่างก็มีเหตุผลในการเสนอข้อคิดของตน แม้อทฤษฎีจะแย้งกันเอง แต่ก็น่าเชื่อถือทั้งนั้น โซฟีสตส์จึงคิดว่า ความจริงที่ตายตัวคงไม่มี หรือมีก็คงรู้จักไม่ได้ ความจริงเป็นเรื่องส่วนบุคคล ใครเห็นอะไรเป็นอย่างไรก็จริงสำหรับคนนั้นในเวลานั้น ไม่มี ความแตกต่างระหว่างสภาพที่ปรากฏและสภาพที่เป็นจริง ความจริงก็คือสิ่งที่เราได้รับจาก ตา หู จมูก ลิ้น กาย ปรากฏอย่างไรก็จริงอย่างนั้น โซฟีสตส์ที่มีชื่อคนหนึ่งคือ โปรทาโกรัส (Protagoras) กล่าวว่าเป็นผู้วัดทุกสิ่ง คนในที่นี้หมายถึงคนแต่ละคน กล่าวคือคนไหนเห็นอะไรก็จริง สำหรับคนนั้น ความจริงมีลักษณะสัมพัทธ์ (relative) หรืออัตนัย

ในเรื่องที่เกี่ยวกับคุณธรรมก็เช่นเดียวกัน ชาวอะเชนส์ส่วนใหญ่ในสมัยนั้นเป็นพวกหัวเก่า ยังยึดมั่นในจารีต ธรรมเนียม ศาสนาและคุณธรรมของบรรพบุรุษ คิดว่าสิ่งเหล่านี้ของอะเชนส์ดีที่สุดแล้ว แต่ในสมัยดังกล่าวอะเชนส์กำลังรุ่งเรือง มีการติดต่อค้าขายกับชาวโพ้นทะเล ได้เห็นความเป็นอยู่ วัฒนธรรม และค่าแห่งชีวิตที่ชาวต่างชาติยึดถือ ทั้ง ๆ ที่สิ่งเหล่านี้แตกต่างกับของอะเชนส์อย่างหน้ามือเป็นหลังมือ แต่ชาวต่างถิ่นเหล่านี้ก็ยังถือว่าของเขาเหมาะสมและดีแล้ว ถ้าเช่นนั้นอะไรเล่าคือความดีอันแท้จริง นี่คือนิยามที่พวกโซฟีสตส์สงสัย ดี ชั่ว มีตายตัวแน่หรือ ค่านิยม (value) ของชาวอะเชนส์เท่านั้นหรือที่ถูกต้องที่สุด ถ้าถูกต้องที่สุดทำไมคนอื่นไม่เห็นด้วย

ก็เช่นเดียวกับเรื่องความจริง โซฟีสตส์เห็นว่า คุณธรรมเป็นอัตนัย และมีลักษณะสัมพัทธ์ ดี ชั่ว ผิดถูก เป็นเรื่องต่างจิตต่างใจ ทัศนะของโซฟีสตส์ที่มีเค้าเป็นเอกัตวาท (individualism) นี้ก็เป็นของธรรมดา ลักษณะอัตนัย ลักษณะสัมพัทธ์ และเอกัตวาท ต้องไปด้วยกันเสมอ ตัวบุคคล บุคคลแต่ละคน เป็นศูนย์กลางของทุกสิ่ง ไม่มีความเป็นจริงอันเป็นปรนัยที่จะให้มนุษย์แสวงหา ไม่มีคุณธรรมอันเป็นกลางที่จะให้คนส่วนรวมยึดถือ

การยึดมั่นในคุณธรรมกลางได้กลายเป็นการยึดมั่นในคุณธรรมส่วนตัว ธรรมะคือสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อเรา ความสำเร็จคือการแข่งขัน ทราซึมาคุส กล่าวว่า ผู้ทรงธรรมยอมแพ้ผู้ไร้ธรรมเสมอ นครอะเรนส์ขณะนั้นกำลังรุ่งเรืองทั้งทางศิลปวิทยาการและทางเศรษฐกิจ ซึ่งเมื่อนวกเข้ากับระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยทำให้เกิดการแข่งขันชิงดีเพื่อความผาสุกของชีวิต ชีวิตที่ประเสริฐมิใช่ชีวิตที่ตั้งอยู่ในสัจย์ และรักษารธรรมอย่างที่คนรุ่นก่อนยึดถือ แต่เป็นชีวิตที่ “ประสบความสำเร็จ” คือชีวิตที่อุดมไปด้วย อำนาจ เกียรติ และความมั่งคั่ง

ผู้ที่คว่ำสิ่งเหล่านี้ได้มากกว่าเพื่อนก็คือผู้ที่พูดเก่ง รู้กฎหมายและรู้จักพูดชักย้ายถ่ายเทให้คนเชื่อตาม โชีพีสท์จึงตั้งต้นสอนเยาวชนโดยเรียกค่าจ้าง นี่เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คนดูหมิ่น วิชาที่ชีพีสท์สอนก็ได้แก่ ศิลปว่าที่ ไวยากรณ์ กฎหมาย ในสมัยหลัง ๆ โชีพีสท์บางคนถึงกับสอนวิธีทำให้คนหลงเชื่อ แม้จะเป็นการอ้างเหตุผลที่ผิด ๆ โชีพีสท์มิได้สอนความจริง เพราะจริงเท็จไม่มี โชีพีสท์มิได้สอนว่าอะไรผิดอะไรถูก เพราะถูกคือสิ่งที่พาเราไปสู่ความสำเร็จ ผิดคือสิ่งที่เบียดสรรค ความยุติธรรมคือสิ่งที่ทำให้เราพอใจ สุขและทุกข์เท่ากันที่เป็นจริง ดี ชั่ว หามืออะไรจริงไม่

สำหรับชีพีสท์ คนที่น่าสรรเสริญมิใช่คนที่มึ่ธรรมยึดมั่นในหลักการที่ประเสริฐ แต่เป็นคนที่มีรู้จักหลบหลีก แปรไปตามประโยชน์ที่จะได้รับ เป็นคนที่เรียกในภาษาอังกฤษว่า practical ไม่อยู่กับร่องกับรอย เป็นนักฉวยโอกาส กระทบการใด ๆ ที่จะให้ได้มาซึ่งค่าแห่งชีวิต คือ เกียรติ อำนาจ และความมั่งคั่ง

โสกราตีส (๔๖๘-๓๙๙ ก่อนคริสต์ศักราช)

คำสอนของชีพีสท์ดังกล่าว สะท้อนให้เห็นความนิยมของคนทั่วไปในสมัยนั้น ทศณะของชีพีสท์เป็นเพียงภาพสะท้อนความเป็น ไปในสังคมอะเรนส์สมัยที่หัวเลี้ยวหัวต่อ ฉะนั้นสำหรับชีพีสท์ในเรื่องจริยธรรม สิ่งที่เป็นอยู่ก็คือสิ่งที่ควรเป็นฉันทันใด ในเรื่องเมตาฟิสิกส์ สิ่งปรากฏก็คือสิ่งที่เป็จริงฉันทันนั้น

นี่คือความสับสนอลหม่านทั้งทางปัญญาและทางจริยธรรมที่เกิดขึ้น โสกราตีสเห็นว่าจะปล่อยให้การดำเนินอย่างนี้ต่อไปไม่ได้ เพราะจะเป็นภัยต่อรากฐานของรัฐและของวัฒนธรรม มูลเหตุที่ก่อให้เกิดความปั่นป่วนก็คือความสงสัย ชาวอะเรนส์ไม่รู้ว่าเชื่อถืออะไร ที่ถูกก็กลายเป็นผิด ที่ผิดก็กลายเป็นถูก ความเห็นในเรื่องต่าง ๆ ก็ขัดแย้งกันไปไม่เป็นที่ยุติได้ จึงก่อให้เกิดเอกัตวาท คือตนนแหลละถูก

โสกราตีสพยายามเรียกร้องให้มนุษย์หันเข้าสู่ความจริง เพราะเชื่ออย่างแน่นแฟ้น

ว่า ปัญญา คืออำนาจยอมพามนุษย์เข้าสู่สัจจะได้ แม้ขณะนี้เรายังไม่ทราบว่าอะไรแน่ที่เป็นจริง ก็มีได้หมายความว่า ความจริงมีได้มีอยู่ เพียงแต่เราเข้ายังไม่ถึงเท่านั้น โสกราตีสเองก็มีได้ตั้งใจที่สร้างระบบปรัชญาอะไรขึ้นมา เพียงแต่ปรารถนาที่จะปลุกให้มนุษย์ตื่นจากอวิชชา เพื่อศึกษาค้นคว้าหาความหมายแห่งชีวิต และสืบสาวหาสิ่งอันเป็นสัจธรรมและคุณธรรม เพื่อที่จะได้ยึดถือเป็นหลักในการดำรงชีวิตต่อไป

ไม่มีอะไรมีค่าสำหรับมนุษย์มากไปกว่าวิชา เพราะวิชาพาไปสู่โลกแห่งความจริง ความคิดของโสกราตีส มีลักษณะเป็นสมบูรณาญาคุณธรรมยอมเป็นจริงตายตัวไม่ขึ้นกับสิ่งใด ในบทสนทนาเรื่องยูโทโฟร โสกราตีสชี้ให้เห็นว่า ที่สิ่งหนึ่งบรรลุธรรมมิใช่เพราะเทพรัก แต่ที่เทพรักก็เพราะสิ่งนั้นบรรลุธรรม หมายความว่า ความบรรลุธรรมของสิ่งใดสิ่งหนึ่งยอมเป็นคุณลักษณะที่อยู่ในตัวสิ่งนั้นเอง ส่วนที่เทพจะรักหรือไม่เป็นอีกเรื่องหนึ่ง เพราะแม้เทพจะเกลียดสิ่งนั้นก็ยังมีบรรลุธรรมอยู่ดี

คนมิใช่เครื่องวัดทุกสิ่ง สิ่งที่ทำให้ความสุขแก่เราไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งถูกต้อง และสิ่งที่ให้ความทุกข์ก็ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งที่ไม่เหมาะสมไป ร่างกาย และความพอใจของร่างกาย มิใช่เครื่องวัดความจริงและความดี ความเป็นสิ่งแตกดับ มันจะวัดความจริงอันเป็นนิรันดร์ได้อย่างไร จิตอันเป็นอมตะพร้อมกับอำนาจแห่งเหตุผลเท่านั้นที่จะวัดความจริงได้ กิจกรรมที่มนุษย์ควรจะสนใจมิใช่กิจกรรมทางกาย แต่เป็นกิจกรรมแห่งจิต คือการใช้ปัญญาไตร่ตรอง เพื่อว่าเมื่อตายไปแล้วจิตจะได้เข้าสู่โลกแห่งความจริง

หลักจริยธรรมที่โสกราตีสย้ำมากก็คือ “วิชาคือธรรม” (virtue is knowledge) ไม่มีใครเป็นคนดีได้โดยปราศจากความรู้ ความรู้ในที่นี้มีได้หมายถึงความรู้ทางวิทยาศาสตร์หรือวิชาอื่น ๆ ที่เราเข้าใจกัน แต่หมายถึงความรู้ที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิต เกี่ยวกับความดีและความชั่ว ไม่มีใครทำชั่วโดยตั้งใจ คือทำชั่วโดยที่รู้ว่าชั่ว ข้อนี้นี้ผู้แย้งกันมาก เพราะคนส่วนใหญ่คิดว่า บางครั้งทั้ง ๆ ที่เรารู้ว่าชั่ว แต่ก็ยังทำเพราะห้ามใจไม่ได้ โสกราตีสคิดว่านี่เป็นความเข้าใจผิด ในขณะที่มนุษย์ลงมือกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น เขาต้องนึกว่าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับเขา แต่ความลุ่มหลงและอารมณ์อำนาจทำให้เขาเข้าใจผิดได้ ถ้าในขณะที่กระทำเขาตั้งอยู่ในปัญญา เขาจะไม่ทำสิ่งที่เขาคิดว่าชั่ว ความชั่วเป็นเรื่องของอวิชชาและอารมณ์ โสกราตีส สอนให้มนุษย์พิจารณาตัวเองเสมอ ดังที่ได้กล่าวไว้ว่า “ชีวิตที่มีได้รับการสำรวจไม่คุ้มที่จะอยู่” (An unexamined life is not worth living)

กล่าวโดยสรุป ชีวิตที่ประเสริฐตามทัศนะของโสกราตีส คือชีวิตที่ใช้ปัญญาแสวงหาสัจธรรมและคุณธรรม และเมื่อเหตุผลพาไปสู่สิ่งนั้นแล้ว จะต้องดำเนินชีวิตเป็นไปตาม

หลักการอันนั้น โดยไม่มีข้อแม้หรือเงื่อนไขใด ๆ ทั้งสิ้น และมนุษย์จะทำอย่างนี้ได้ก็ต่อเมื่อไม่หวั่นใจเป็นกังวลในเรื่องของร่างกาย

ชีวิตของโสกราตีส

ชีวิตส่วนตัวของโสกราตีสกับหลักจริยธรรมของเขาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน วิธีชีวิตของเขาดำเนินไปตามแบบที่เขาสอนทุกประการ โสกราตีสรูปร่างอ้วนเตี้ย เป็นคนน่าเกลียด มีภรรยาและบุตร ฐานะยากจน ง่าย ๆ ง่าย ๆ ไม่เคยดิ้นรนหาความสุขทางกาย ไม่แยแสเรื่องเครื่องนุ่งห่มและอาหาร ชอบเดินไปตามตลาดและสถานที่ต่าง ๆ เพื่อสนทนาธรรมหาความจริง

โสกราตีส ได้ก่อศัตรูไว้มาก เพราะผู้ที่โสกราตีสไปสนทนาด้วยมักจะรู้สึกถูกรังแก “หักหน้า” คำที่เขาวดต่นว่าฉลาดรู้แจ้งทุกสิ่ง แต่ครั้ง โสกราตีส ซักไซร์ได้เลี้ยงเข้าต่างก็จนมุม โสกราตีส มักกล่าวเสมอว่าตนไม่รู้อะไร จึงพยายามเที่ยวแสวงหาผู้รู้เสมอ แต่ในที่สุดก็พบว่า ผู้รู้นั้นมิได้รู้อะไร เด็กหนุ่มจึงมักตามโสกราตีสไปตามที่ต่าง ๆ ด้วยเกิดความสนุกที่ได้ฟังโสกราตีสไล่ผู้ที่ถือตนว่าเป็นปราชญ์ทั้งหลาย

ในที่สุด โสกราตีสถูกฟ้องด้วยข้อกล่าวหาฐานเสื่อมสอนให้คนหนุ่มเสื่อมเสียและไม่นับถือศาสนาและเทพเจ้าของรัฐ ก่อนสู้คดี โสกราตีส มีสิทธิที่จะขอเนรเทศตัวเองไปอยู่ที่อื่นโดยที่จะไม่มีการตัดสินความ และลงโทษแต่ประการใด แต่ทั้ง ๆ ที่ทราบว่าจะต้องแพ้ โสกราตีสก็ไม่ยอมจากอะเชนส์ไป ผลที่สุดก็แพ้คดี ได้รับโทษประหาร ขณะที่รอวันประหารอยู่นั้น มีเพื่อนที่เป็นเศรษฐีหลายคนมาชักชวนให้โสกราตีสหนี โดยจะติดสินบนเจ้าหน้าที่ซึ่งทำได้ง่ายในขณะนั้น ทั้ง ๆ ที่โสกราตีส ก็ยอมรับกับเพื่อนว่า การตัดสินความครั้งนี้ไม่ยุติธรรม แต่ก็ไม่ยอมหนี ทั้งนี้มิใช่เพราะเกรงใจเพื่อนเรื่องเงินทองหรืออะไรทั้งสิ้นแต่เป็นเรื่องหลักการ

โสกราตีสให้เหตุผลว่า นครอะเชนส์นั้นเปรียบเสมือนผู้ให้กำเนิด และที่ตนได้เติบโตใหญ่มา ได้รับการศึกษา ได้รับความคุ้มครองก็เพราะได้อาศัยอยู่ในรัฐนี้ และรัฐทรงตัวเป็นรัฐอยู่ได้ก็เพราะกฎหมาย และมีผู้บริหารงานให้เป็นที่ไปตามกฎหมาย ถ้าตนไม่เห็นด้วยกับกฎหมายและวิธีการต่าง ๆ ของรัฐ ก็ชอบที่จะหนีไปอยู่เสียที่อื่นซึ่งมีสิทธิจะทำได้ ฉะนั้น การที่อยู่ในรัฐเรื่อย ๆ มากี่เท่ากับเป็นการยอมรับและสัญญาที่จะทำตามกฎหมายของรัฐ ถ้าหนีไปเสียก็เป็นการทำผิดถึงสองสถาน คือเนรคุณต่อรัฐและผิดสัญญา โสกราตีสได้กล่าวว่า ตนเองเคยพร่ำสอนคนอื่น ๆ ให้ปฏิบัติต้องตามทำนองคลองธรรม แล้วจะมาละเมิดเสียเองเป็นสิ่งที่ไม่สามารถกระทำได้ นี่คือเหตุผลที่จำต้องยอมตายแทนที่จะหนี

“ข้าพเจ้าไม่ยอมจำนนต่อเพื่อน แต่ยอมจำนนต่อเหตุผล” นี่คือนิยามของเมธีผู้ซึ่งถือหลักการสำคัญกว่าสิ่งอื่นใดแม้แต่ชีวิต นี่เป็นคำตอบของโสกราตีส เมื่อถูกเพื่อนชักชวนให้หนี ในที่สุดทุกคนยอมจำนนต่อเหตุผลของโสกราตีส ปล่อยให้โสกราตีสรับโทษประหาร ตามแบบของนครนั้นคือดื่มยาพิษที่เรียก เฮมล็อก (hemlock) ประวัติสั้นๆ นี้แสดงให้เห็นว่าตลอดชีวิต โสกราตีสมีเคยแสวงหาโลกีย์สุข แต่พยายามใช้เหตุผลไต่หาคุณธรรม และเมื่อเชื่อนั้นเป็นธรรม ก็ต้องอยู่เพื่อสิ่งนั้น แม้ชีวิตก็ต้องยกให้

สำนักที่สืบจากโสกราตีส

โสกราตีส มิได้สร้างระบบปรัชญา แต่มีความเห็นเป็นหลักการกว้างๆ เกี่ยวกับจริยธรรมของมนุษย์ มันักคิดเป็นจำนวนไม่น้อยที่มีความเห็นคล้ายตามโสกราตีส และต่างคนต่างก็เห็นทศณะของโสกราตีสจากแง่ของตน แล้วก็เน้นหนักไปในแง่ นั้น มีสำนักที่มีชื่อเสียง คือ พวกชินนิค (Cynic) จะขอกกล่าวโดยสังเขปดังนี้

ชินนิค นิยมชมชอบโสกราตีส ๒ ประการคือ หนึ่ง โสกราตีสไม่แยแสต่อคำว่าร้าย และทศณะของผู้อื่นซึ่งตนเห็นว่าผิด เป็นผู้ที่เป็นตัวของตัวเองโดยแท้จริง สอง ชีวิตของโสกราตีสเป็นชีวิตซึ่งปราศจากกิเลส ตัณหา ทั้งสองประการนี้ชินนิคสรรเสริญอย่างแท้จริง และพยายามที่จะเอาอย่าง แต่ชินนิคมิได้เข้าใจความหมายอันแท้จริงที่โสกราตีสได้ปฏิบัติตนอย่างนั้น ชินนิคเห็นคำอันแท้จริงของชีวิตอยู่ที่การดำรงชีวิตอย่างง่าย ๆ มีสิ่งจำเป็นในชีวิตให้น้อยที่สุดเท่าที่จะน้อยได้ สำหรับชินนิค ชีวิตง่าย ๆ นี้เป็นจุดหมายในตัวมันเอง กล่าวคือ เป็นสิ่งที่มีค่าในตัว

แต่สำหรับโสกราตีส ชีวิตง่าย ๆ มิได้เป็นสิ่งที่มีค่าในตัว แต่เป็นวิถี (means) ที่จะนำไปสู่อีกสิ่งหนึ่ง ความอยากและความปรารถนาในสิ่งอันเป็นวัตถุ เป็นพันธะที่จะเห็นยวรั้งมิให้จิตไปลุ่มรสโลกแห่งปัญญา ฉะนั้น ก่อนอื่นต้องขจัดความต้องการทางกายเสียก่อน โสกราตีสเชื่อว่า เมื่อจิตครองกายอยู่ จิตจะลุ่มปัญญาอันเป็นอำนาจพิเศษของตน แต่จะไปลุ่มหลงอยู่กับกาย ฉะนั้น ชีวิตที่ปราศจากกิเลสเป็นเพียงบันไดขั้นแรกที่จิตจะได้รู้จักโลกอมตะอันเป็นจริงแท้ และที่โสกราตีสถือตัวไม่ยอมลงกับใคร ก็เพราะว่าไม่มีใครที่มีเหตุผลดีกว่าให้เขาจำนนได้ ที่ไม่ยอมคนเพราะต้องการหาความจริง

ชินนิค ได้นำเอาคุณธรรมทั้ง ๒ ข้อมานั้นให้เป็นสิ่งที่มีค่าในตัว จนบางที่เลยเถิด เช่น สอนว่าคนควรอยู่อย่างสุนัข หิวก็มากิน อยากนอนที่ไหนก็นอน อดอาหาร เป็นต้น มีเรื่องเล่าว่า ไดโอจีนีส (Diogenes) ชินนิคคนหนึ่งได้เปลือยกายอาบน้ำในที่สาธารณะ อเล็กซานเดอร์มหาราชทรงม้าผ่านมาพบเข้า รู้สึกสลดพระทัยและสังเวช จึงเข้าไปใกล้

แล้วตรัสว่า "ไดโวจินิสทงจะยากจนมาก ให้เอ่ยขออะไรก็ได้ จะให้ทุกอย่างเท่าที่จะเป็นไปได้ ไดโวจินิสทอบว่า ขออย่างเดียวคือขอให้พระองค์ทรงม้าออกไปจากที่นี่เร็วหน่อย เพราะม้าที่พระองค์ทรงอยู่นั้นบังแดดที่กำลังให้ความอบอุ่นแก่เขาอยู่ เรื่องนี้ได้แล้วว่า อเล็กซานเดอร์มหาราชตรัสตอบว่าอย่างไร

ทัศนคติของชินนิคเป็นลักษณะหนี (negative) มากกว่าลักษณะเข้า (positive) คือเป็นการปฏิเสธความเจริญรุ่งเรืองของสมัยนั้น เป็นทำนองประชดหรือเหยียดหยามความสมบูรณ์พูนสุขและกรอบประเพณีของสังคม เป็นการหนีจากสิ่งที่ตนไม่เห็นด้วย แต่ก็มีได้หนีมาเพื่อจะเข้าไปสู่อะไร ชินนิคมิได้มีอุดมการณ์ที่แน่นอนเป็นเป้าหมายที่จะปฏิบัติตนเพื่อบ่มุ่เข้าหาแต่ประการใด เพียงแต่หน่ายสิ่งต่าง ๆ ที่ได้พบเห็น และกระทำตนโดยไม่แยแสต่อคำครหาของผู้ใดเท่านั้น ชินนิคแทบจะไม่แตกต่างอะไรเลยกับอิปปีในสมัยปัจจุบัน

เอพิคทิวรัส (๓๕๑-๒๖๐ ก่อนคริสต์ศักราช)

เอพิคทิวรัส มีทัศนะเป็นสสารवाद หลักจริยธรรมจึงมีความโน้มเอียงไปสู่รวติवाद สสารเท่านั้นที่เป็นจริง จิตหรือวิญญาณของมนุษย์คือสสารมีแตกดับ เป็นแต่वलะเอียดสุขุมกว่าวัตถุอื่นเท่านั้น มนุษย์ตายแล้วก็สูญ ไม่มีอะไรเหลือ ฉะนั้น ขณะที่มีชีวิตอยู่มนุษย์ควรแสวงหาความสุขให้เกิดขึ้นมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ นักปรัชญาเข้าใจผิดที่ไปถกเถียงกันเรื่องความดี ความชั่ว เพราะเหล่านั้นเป็นเรื่องสมมุติ เรื่องจริงก็คือความรู้สึกทุกข์สุข ที่มนุษย์ได้รับจากประสบการณ์ จริยศาสตร์ไม่ใช่วิชาแสวงหากฎเกณฑ์ทางศีลธรรม แต่ควรจะหาวิธีที่จะยังความสุขให้แก่ชีวิตมากที่สุด โดยที่ให้เกิดความเดือดร้อนน้อยที่สุด

ถ้ามองจากแง่นี้ เอพิคทิวรัสมีทัศนะเป็นรวติवाद คือถือความสำราญ (pleasure) เป็นหลัก แต่รวติवादของเอพิคทิวรัสดำเนินสายกลางคือมิให้ลุ่มหลงในความสุขมากเกินไป เพราะจะกลายเป็นทาสของความสุขนั้น จะเป็นทางให้เกิดความทุกข์ได้ และอีกประการหนึ่ง การหาความสุขนั้นต้องมองในระยะยาว ถ้าวาสำราญมากเกินไปในวันนี้ วันหลัง ๆ อาจหมดโอกาสที่จะสำราญอย่างนั้นอีกก็ได้ ถ้าวารู้จักผ่อนและยับยั้งชีวิตอาจยืนยาวมีเวลาที่จะเสพสุขได้มาก

ความสุขเกิดได้ ๒ ทางคือ การได้สนองความอยาก และการขจัดความทุกข์ที่เกิดขึ้น ความอยากของมนุษย์แบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ

๑. ความอยากที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและเป็นสิ่งจำเป็น เช่น อาหาร เครื่อง

นุ่งห่ม ยารักษาโรค เหล่านี้มนุษย์จะหลีกเลี่ยงมิได้ จำเป็นต้องแสวงหา ความสุขไม่สามารถเกิดขึ้นได้ถ้าปราศจากสิ่งเหล่านี้ แต่อาหารดี ๆ เครื่องนุ่งห่มสวย ๆ ไม่เป็นสิ่งจำเป็น

๒. แรงปรารถนาที่เป็นไปตามธรรมชาติ แต่ไม่จำเป็นสำหรับชีวิต เช่นความต้องการทางเพศ ความอยากประเพณีควรจะดำเนินสายกลาง

๓. ความต้องการที่มีได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติและจำเป็นสำหรับมนุษย์ เช่นสิ่งฟุ่มเฟือยต่าง ๆ เกียรติยศชื่อเสียง ความหรูหรา สิ่งเหล่านี้ควรละเว้นโดยเด็ดขาด

เอพิคิวรัสคิดว่า ชีวิตที่ประเสริฐคือ ชีวิตที่อยู่อย่างง่าย ๆ สงบ ไม่ใช่ชีวิตที่ทะเยอทะยานใฝ่ฝัน และมีเกียรติในสังคม สิ่งเหล่านี้มีแต่จะบั่นทอนความสุขของมนุษย์ เพราะจะเป็นนายบังคับให้มนุษย์ต้องทำอย่างนั้นอย่างนี้ คนเราไม่ควรตกเป็นทาสของอะไร ฉะนั้น คนควรปลีกตัวออกจากสังคม ไม่ควรไปรับผิดชอบอะไรในสังคม เพราะจะเป็นภาระทำให้ขาดความเป็นอิสระ มีแต่ความกังวลใจ

ชีวิตครอบครัวก็ทำให้คนเป็นทาส ในฐานะที่เป็นสามี หรือภรรยา หรือ พ่อแม่ คนอาจจำเป็นต้องทำบางสิ่งทั้ง ๆ ที่ไม่ปรารถนาจะทำ ความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัวแน่นแฟ้นเกินไปทำให้คนต้องตกเป็นทาสของความสัมพันธ์นั้น แต่ถ้าอยู่อย่างโดดเดี่ยว ปราศจากความสัมพันธ์กับใคร ๆ ทั้งสิ้น คนเราก็จะว่าเหว่เกินไป ฉะนั้นควรดำเนินสายกลางทางสายกลางก็คือมิตรภาพ ความสัมพันธ์ฐานเพื่อนเป็นสิ่งประเสริฐ เราไม่จำเป็นต้องทำอะไรให้เพื่อน แต่ถ้าเราทำ เราทำเพราะเราอยากทำ เราทำอย่างอิสระและเราก็มิได้คาดหวังว่าเพื่อนจะต้องทำอย่างนั้นอย่างนี้ให้แก่เรา

ทัศนะของเอพิคิวรัสเป็นรวีวาทีในแง่ที่ว่า ความสุขและความสำราญเท่านั้นที่เป็นยอดปรารถนาและเป็นสิ่งประเสริฐสุดในชีวิต แต่มีลักษณะกระเดียดไปทางทุกขวาที (Asceticism) ในแง่ที่ว่าให้ดำเนินสายกลาง ละเว้นสิ่งอันไม่จำเป็น ให้เป็นคนมักน้อย อยู่ง่ายกินง่าย แต่ก็ไม่ง่ายจนเกินไปเหมือนพวกชินนิค และก็มีได้้อย่างง่าย ๆ เพื่อแสวงหาสัจธรรมอย่างโสกราตีสผู้ยึดอุดมการณ์อย่าง โสกราตีสใช้เหตุผลเพื่อค้นหาคุณธรรมเพื่อจะยึดเป็นหลัก เอพิคิวรัสใช้เหตุผลเพื่อแสวงหาความสุขอันยืนนานให้แก่ชีวิต ชีวิตที่ประเสริฐคือชีวิตที่เป็นสุข ไม่ทำความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น และก็ไม่จำเป็นต้องช่วยเหลือผู้อื่น ไม่ทะเยอทะยาน อยู่ง่าย ๆ หากความสุขไปวัน ๆ โดยไม่ต้องรับผิดชอบและมีอุดมคติอะไร

เดิมทีเดียว เอพิคิวรัสสอนอย่างนี้ แต่ศิษย์ของเอพิคิวรัสได้นำเอาทัศนะของเขา มาเน้นหนักในทางความสำราญโดยละเลยคำสอนเรื่องการดำเนินสายกลาง ดังนั้นในระยะหลัง ๆ จนกระทั่งถึงปัจจุบัน ลัทธิเอพิคิวเรียนนิสม์ (Epicureanism) มีความหมาย

เขียนจากทัศนะเดิมของเจ้าของ ก็เน้นไปในทางหาความสุข ความสำราญแบบเสเพล และฟุ่มเฟือย ปราศจากการยับยั้งใด ๆ ทั้งสิ้น

สำนักสโตอิก (Stoic)

สำนักสโตอิก มีทัศนะคล้ายโสกราตีส สโตอิกคนสำคัญคือเซโน (๓๕๖-๒๖๕ ก่อนคริสต์ศักราช) สโตอิกเชื่อมั่นในเหตุผลจักรวาลดำรงอยู่และดำเนินไปตามกฎเกณฑ์ที่ตายตัว กฎเกณฑ์ของธรรมชาตินี้เหตุผลเข้าใจได้ มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ การกระทำของมนุษย์จึงควรมีเหตุผลคล้ายตามธรรมชาติ ในธรรมชาติทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามทางของมัน เป็นสาเหตุและเป็นผลแก่กันและกัน ดำเนินไปเป็นระเบียบตายตัว ทุกอย่างที่เกิดขึ้นก็เพราะจำเป็นต้องเกิด เป็นอย่างอื่นไม่ได้

ถ้าเราใช้เหตุผล เราจะเข้าใจธรรมชาติ และเมื่อเราเข้าใจเราจะไม่เกิดอารมณ์ ไม่มีรัก ไม่มีโกรธ เพราะทุกสิ่งเป็นไปตามที่จะต้องเป็นไป ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ก็เช่นกัน คุณธรรมเกิดจากปัญญา เหตุผลจะประหารอารมณ์ ถ้ามนุษย์ตั้งอยู่ในเหตุผล เขาจะเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ ว่าอะไรเป็นสาเหตุให้คนทำอย่างนั้น เหมือนกับที่เราเข้าใจสาเหตุของปรากฏการณ์ธรรมชาติ และเมื่อเราเข้าใจเราก็จะวางเฉยได้ ความโกรธและความรักเกิดจากความไม่เข้าใจ และขณะที่เราไม่เข้าใจนั้น อารมณ์อยู่เหนือเหตุผล ความรักและความเมตตาไม่ใช่สิ่งเดียวกัน ความรักมีจุดมุ่งมาที่ตัวเอง แต่ความเมตตาพุ่งไปยังคนอื่น

อิสรภาพเป็นยอดปรารถนาของมนุษย์ อิสรภาพคือความสงบแห่งจิตใจ และความสงบมิได้เกิดจากการสมอยาก แต่เกิดจากการระงับความอยาก และความอยากจะระงับได้เมื่อเรายึดเหตุผลอยู่เสมอ คนที่อยู่ในอารมณ์เหมือนคนติดคุก ต้องกระวนกระวายหาความสงบมิได้ ความสุขของเขามีได้อยู่ที่ตัวเขาเอง แต่ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่อยู่นอกตัว จึงเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอน

มนุษย์ควรจะฝึกฝนคุณธรรมสามประการคือ ความอดทน ความอดกลั้น และความยุติธรรม ความอดทนจะช่วยเมื่อเราพบความเจ็บปวดหรือความขัดแย้ง ความอดกลั้นเมื่อพบสิ่งแยห่วยใจ ความยุติธรรมเมื่อสมาคมกับผู้อื่น คนดีคือคนที่มึคุณธรรมสามประการนี้ เพราะทำให้คนเป็นตัวของตัวเอง มีเมตตาต่อผู้อื่น สโตอิกสอนให้คนรักสงบ แต่ก็มีได้แนะนำมนุษย์ออกไปอยู่ป่า และก็มีได้สอนให้คนหนึ่งสั่งคม แต่สอนให้คนรับภาระช่วยเหลือผู้อื่นตามความสามารถของตน

ที่กล่าวมานี้เป็นทัศนะของนักปรัชญาบางคนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเรื่องค่าสูงสุดของชีวิตมนุษย์ ถ้าดับต่อไปจะได้กล่าวถึงปัญหาเรื่องมาตรฐานที่จะตัดสินการกระทำของมนุษย์

๓. อะไรคือเกณฑ์ตัดสินความดี

หลักเกณฑ์ที่จะตัดสินการกระทำใดการกระทำหนึ่งว่าดีหรือชั่ว ถูกหรือผิดนั้น ได้มีนักปรัชญาแสดงความเห็นไว้มากมายด้วยกัน ในที่นี้จะขอยกทัศนะที่แย้งกันสองทัศนะมากล่าว

ทัศนะแรกเป็นของนักปรัชญาชาวเยอรมันชื่อ อิมมานูเอล คานท์ ผู้มีความเห็นว่าเจตนาและหน้าที่ เป็นเครื่องตัดสินดีชั่ว

อีกทัศนะหนึ่งเป็นของ จอห์น สจ๊วตมิลล์ ผู้เห็นว่าผลของการกระทำเป็นตัวตัดสินว่าการกระทำนั้นถูกหรือผิด

หลักจริยศาสตร์ของคานท์ (๑๗๒๔๑-๑๘๐๔)

สถานะของค่าทางศีลธรรม

คานท์ มีความเห็นว่า ดี ชั่ว ผิด ถูก ซึ่งเป็นค่าทางศีลธรรมนั้นจะต้องตายตัว กล่าวคือถ้าสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือการกระทำอันใดอันหนึ่งดี มันต้องดีเสมอ โดยไม่เลือกเวลา สถานที่ สิ่งแวดล้อมหรือตัวบุคคลแต่อย่างใด ตัวอย่างเช่น การพูดความจริง ถ้าเราถือว่าการพูดความจริงบางเวลาก็ดีบางเวลาก็ไม่ดี เช่นนี้ก็เท่ากับเรายอมรับว่าโดยตัวของมันเองแล้ว การพูดความจริงไม่มีค่าเลย ค่าของมันขึ้นอยู่กับเวลา ความดีของมันเปลี่ยนไปเปลี่ยนมาตามกาละ แต่คานท์คิดว่าการพูดความจริงเป็นของดีและเมื่อมันดีก็จะต้องดีไม่ว่าจะพูดเมื่อใด ที่ไหน กับใคร และในสภาวะการณ์อย่างไร

เรื่องนี้พอจะเปรียบได้กับเรื่องความจริง เราเชื่อกันว่า $๑+๑ = ๒$ ความจริงอันนี้เป็นความจริงตายตัว มันเป็นจริงทุกแห่ง ทุกเวลา และไม่ว่าจะอยู่สถานการณ์อย่างไร มันตายตัวเพราะมันไม่เข้าใครออกใคร ไม่จำเป็นต้องเลือกเวลานั้นจึงจะจริง เวลานั้นจึงจะจริง กล่าวคือมันเป็นจริงโดยไม่มีข้อแม้ และอันที่จริง ความจริงที่มีข้อแม้มันไม่น่าจะนับว่าเป็นจริง

ในเรื่องจริยธรรม คานท์ ก็คิดเช่นเดียวกัน $๑+๑$ ต้องเท่ากับ ๒ โดยปราศจากเงื่อนไขอันใด การพูดความจริงก็ต้องดีโดยปราศจากเงื่อนไขนั้น ที่ใดที่มี $๑+๑$ ที่นั้นต้องมี ๒ เหมือนกับที่เมื่อใดมีการพูดความจริง เมื่อนั้นก็มีความดีเกิดขึ้น นอกจากนั้นความจริงและความดียังไม่ขึ้นกับบุคคลอีกด้วย ความจริงของ " $๑+๑ = ๒$ " ไม่อยู่ที่ว่าใครเป็นผู้พูด พูดกับใคร ความดีของ "การพูดความจริง" ก็เช่นกัน มันเกิดขึ้นเสมอไม่ว่าใครพูดกับใคร

ผลของการกระทำ

คนส่วนใหญ่มักจะถือว่ามาตรฐานที่จะตัดสินการกระทำอันหนึ่งว่าดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับผลของการกระทำ ตามปกติเราถือว่าการพูดเท็จนั้นไม่ดี แต่ในบางโอกาส เช่น แพทย์พูดเท็จเพื่อให้คนไข้หายป่วยเราถือว่าการพูดเท็จครั้งนั้นถูกต้องไม่ผิด นี่หมายความว่าคนโดยทั่วไปไม่ถือว่าการพูดเท็จนั้นไม่ดีไม่ชั่วโดยตัวมันเอง อยู่ที่ว่าพูดในโอกาสไหน อันที่จริงถ้าถือเช่นนั้นก็เท่ากับยอมรับว่าโดยตัวของมันเองแล้ว การพูดเท็จกับการพูดจริงมีค่าทางจริยธรรมเท่ากัน กล่าวคือต่างก็ไม่มีค่าเลย ค่าของมันไปอยู่ที่ “โอกาส” มิใช่ที่ตัวมันเอง

แต่เนื่องจากคำนี้ถือว่า ค่าทางจริยธรรมเป็นสิ่งที่มีความจริงและเมื่อมีความจริงมันต้องตายตัว และถ้าตายตัวจะถือเอาผลของการกระทำมาตัดสินไม่ได้ สมมุติเราถือว่าการกระทำดีคือการกระทำที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ แต่ประโยชน์มิใช่สิ่งตายตัว เปลี่ยนไปตามเวลาและสิ่งแวดล้อม ฉะนั้น ถ้าถือประโยชน์เป็นเครื่องตัดสิน ความดีก็เป็นสิ่งที่เปลี่ยนไปเปลี่ยนมาเหมือนกัน ในห้องที่มีเครื่องทำความเย็นถ้าเราปรับอากาศให้อยู่ในระดับ ๖๕°F ไม่ว่าใครจะสุขจะทุกข์จากความเย็นระดับนี้ ไม่ว่าใครจะคิดว่าห้องนี้เย็นมากเย็นน้อย ความเย็นของห้องก็เท่ากับ ๖๕°F อยู่นั่นเอง หาได้แปรไปตามความรู้สึกของคน คนบางคนอาจเบื่อบาน บางคนอาจเดือดร้อนจากแสงแดดตอนเที่ยง แต่ดวงอาทิตย์ก็ยังเปล่งแสงตามปกติโดยมิได้คำนึงว่าแสงของมันก่อให้เกิดผลอะไร ผลที่เกิดจากแสงอาทิตย์ไม่กระทบกระเทือนต่อความร้อนของดวงอาทิตย์ฉันใด ผลที่เกิดจากการพูดความจริงย่อมไม่กระทบกระเทือนต่อความดีของการพูดจริงฉันนั้น

เจตนา

อย่าลืมนึกถึงคำนี้ที่ไม่ยอมรับเอาผลของการกระทำเป็นสิ่งตัดสินความดีของการกระทำนั้นก็เพราะว่าถ้ายอมรับอย่างนี้ก็เท่ากับยอมรับว่าความดีเป็นสิ่งที่มีตายตัว และถ้ามันไม่ตายตัวก็เท่ากับว่ามันไม่เป็นจริง ถ้าหนึ่งกับหนึ่งบางครั้งเป็นสอง บางครั้งก็ไม่เป็นสอง ก็หมายความว่าไม่มีความจริงเลย ถ้าสิ่ง ๆ หนึ่งเมื่อวานนี้กลม วันนี้ไม่กลม รุ่งขึ้นกลมไหม มะรืนไม่กลม ก็เท่ากับพูดว่าความกลมมิใช่ลักษณะจริงของสิ่งนี้

ตามความเห็นของคำนี้ เมื่อเชื่อว่าค่าทางจริยธรรมเป็นจริง ก็ต้องเชื่อว่ามิอะไรสักอย่างที่ใช้สำหรับวัดหรือตัดสินและสิ่งที่ใช้วัดหรือตัดสินก็ต้องตายตัวด้วย เราเห็นแล้วว่าผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นนั้นตัดสินไม่ได้ เพราะผลประโยชน์นั้นแปรไปตามวัตถุประสงค์เป็นเรื่อง ๆ ถ้าเรามีวัตถุประสงค์ A อยู่ในใจ การกระทำอันหนึ่งเช่น X อาจนับได้ว่าเป็นประโยชน์ แต่ถ้าท่านมีวัตถุประสงค์ B อยู่ในใจ การกระทำ X อันเดียวกันนี้อาจไม่เป็น

ตามความเห็นของก้านท์ หน้าที่เป็นสิ่งสำคัญที่สุดในเรื่องจริยธรรม การกระทำที่ดีคือการกระทำที่เกิดจากเจตนาดี และการกระทำที่เกิดจากเจตนาดีคือการกระทำตามหน้าที่ โดยไม่คำนึงถึงตัวบุคคล แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นว่า หน้าที่ของแต่ละคนอาจไม่เหมือนกัน คน ๆ หนึ่งอาจเป็นทั้งพ่อและตำรวจ ถ้าหน้าที่ของพ่อขัดกับหน้าที่ของตำรวจจะทำอย่างไร

แรงจูงใจ

เรื่องนี้ก้านท์มีความเห็นว่า คนแต่ละคนนั้นไม่ว่าเขาจะเป็นอะไร เช่นเป็นทั้ง พ่อ ลูก สามี ครู หมอ แต่ทุกคนเป็นคนก่อนที่จะเป็นสิ่งเหล่านี้ ฉะนั้นหน้าที่ของคนย่อมสำคัญกว่าหน้าที่ของพ่อ ถ้าคน ๆ หนึ่งอยู่ในสภาพมีหน้าที่ในฐานะที่เป็นลูกกับหน้าที่ในฐานะที่เป็นตำรวจขัดกัน เขาควรจะต้องถือเอาหน้าที่ของคนเป็นเครื่องตัดสิน

แต่หน้าที่ของคนคืออะไร หน้าที่ของครู แพทย์ ตำรวจ ฯลฯ เราอาจจะพูดได้ง่าย ถ้า ก. เป็นครู หน้าที่ของเขาคือให้การศึกษาและอบรมนักเรียน ถ้าเขาทำได้ผลก็นับว่าเขาเป็นครูดี แต่นอกจากเป็นครูแล้ว ก. ยังเป็นคน อะไรคือหน้าที่ของ ก. ในฐานะที่เป็นคน เขาต้องทำอะไรจึงจะถือได้ว่าเป็นคนดี

ตามทัศนะของก้านท์ คนดี (ในแง่จริยธรรม) คือคนที่ทำตามหน้าที่ของคน และการที่จะตัดสินว่าอย่างไรเป็นการทำตามหน้าที่ของคนนั้นใช้แรงจูงใจ (Motive) ตัดสิน ถ้าคน ๆ หนึ่งทำสิ่งใดโดยเกิดจากแรงจูงใจที่ถูกต้อง ก็นับได้ว่าทำตามหน้าที่ แรงจูงใจคืออะไร แรงจูงใจคือสาเหตุที่ผลักดันหรือโน้มน้าวให้คนกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แรงผลักดันหรือโน้มน้าวนี้พอแยกได้เป็น ๒ อย่าง คืออารมณ์ และเหตุผลหรือหลักการ

สมมุติว่ามีคนหนึ่งมาหา ก. เพื่อขอความช่วยเหลือด้วยตกอยู่ในสภาพแร้นแค้น คนนี้เป็นเพื่อนของ ก. และเป็นคนหนึ่งที่ ก. ชอบพอมาก เมื่อทราบว่าเพื่อนต้องตกอยู่ในสภาพสิ้นเนื้อประดาตัวเนื่องจากไฟไหม้บ้าน ก. เกิดความเวทนาสงสารเป็นอันมากจึงได้ให้ความช่วยเหลือไปเท่าที่ตนทำได้ อะไรเป็นแรงจูงใจหรือแรงผลักดันให้ ก. ช่วยเหลือครั้งนี้ ก็ตอบได้ทันทีว่า ความสงสาร และความสงสารนั้นเป็นความรู้สึกหรืออารมณ์ชนิดหนึ่ง จึงกล่าวได้ว่าอารมณ์เป็นแรงจูงใจในกรณีนี้

การกระทำของ ก. ครั้งนี้ (คือการช่วยเพื่อน) เป็นการกระทำที่ดีหรือไม่ คนทั่วไปต้องตอบว่าดีแน่นอน ส่วนก้านท์นั้นคิดว่าก่อนจะตอบปัญหานี้ได้ต้องวิเคราะห์ก่อนว่าการกระทำครั้งนี้มีอะไรเป็นแรงจูงใจ ในกรณีนี้อารมณ์เป็นแรงจูงใจ ก้านท์ถือว่า แรงจูงใจซึ่งเป็นอารมณ์นั้นไม่ใช่แรงจูงใจที่ถูกต้อง อารมณ์ในที่นี้ได้แก่ความรู้สึกที่เกิดขึ้นโดยปราศจากการไตร่ตรองด้วยเหตุผล ไม่ว่าจะป็นด้านลบหรือบวก เช่น ความโกรธ ความเกลียด ความรัก ความสงสาร ในตัวอย่างนี้การกระทำของ ก. เกิดจากอารมณ์บวกคือความ

สงสาร แต่ความสงสารจะเป็นตัวตัดสิน ความดี ความชั่ว ของการกระทำไม่ได้ เพราะ ตำรวจที่เกิดความสงสารแล้วปล่อยผู้ร้ายไปไม่ควรจะเรียกว่าได้กระทำความดี ก้านท์ อาจยอมรับว่าการกระทำของ ก. ในตัวอย่างนี้เป็นการกระทำที่ถูกต้อง แต่ความถูกต้องของการกระทำนั้นมิได้อยู่ที่ทำไมเพราะสงสาร สำหรับก้านท์ คนซึ่งสงสารไม่จำเป็นต้องเป็นคนดีเสมอไป เพราะบางครั้งความสงสารทำให้คนเหินห่างจากหน้าที่ ความสงสาร (หรืออารมณ์ใดๆ ก็ตาม) จะเป็นต้นตอของความดีไม่ได้ เพราะบางครั้งความสงสารเป็นบ่อเกิดของการทำผิด เช่นตำรวจปล่อยผู้ร้าย ถ้าความสงสารเป็นหลักตัดสินความดีแล้ว การกระทำทุกครั้งที่เกิดจากความสงสารน่าจะเป็นการกระทำที่ผิดทุกครั้ง แต่ก็หาเป็นเช่นนั้นไม่

คราวนี้สมมุติว่า ข. เป็นผู้จัดการมูลนิธิแห่งหนึ่งซึ่งตั้งขึ้นเพื่อสงเคราะห์ผู้ที่ประสบอัคคีภัย เมื่อมีผู้มาที่มูลนิธิเพื่อขอความช่วยเหลือ ข. ก็ให้ความช่วยเหลือไปโดยยึดหลักเกณฑ์ที่มูลนิธิได้ตั้งขึ้นไว้ โดยมีได้คำนึงว่าผู้ที่มาขอความช่วยเหลือเป็นเพื่อนหรือไม่ รู้สึกสงสารหรือไม่ แต่ให้ความช่วยเหลือตามหลัก เช่นนี้ก็กล่าวได้ว่า การกระทำของข. มิได้เกิดจากอารมณ์ เพราะถึงแม้ไม่รู้รู้สึกสงสาร แต่เมื่อเข้าข่ายก็ต้องช่วย การกระทำของข. เกิดจากกฎเกณฑ์ กฎเกณฑ์นี้เป็นแรงผลักดันให้ข. กระทำครั้งนี้ นับได้ว่าแรงจูงใจแห่งการกระทำครั้งนี้คือเหตุผลมิใช่อารมณ์ คือใช้เหตุผลพิจารณาว่าผู้มาขอความช่วยเหลือเข้าข่ายของหลักที่ตั้งไว้หรือไม่ ก้านท์ถือว่าเหตุผลเป็นแรงจูงใจที่ถูกต้อง เพราะการทำตามเหตุผลก็คือการทำตามหน้าที่

สรุปตอนนี้ได้ว่า การกระทำที่ดีคือการกระทำที่เกิดจากแรงจูงใจที่ถูกต้อง แรงจูงใจมีสอง คือ อารมณ์ และเหตุผล เหตุผลเป็นแรงจูงใจที่ถูกต้องเพราะเป็นการทำตามหน้าที่ หรือจะกล่าวให้แน่ชัดลงไป การทำตามเหตุผล คือการทำตามหลักการ

หลักการสองประเภท

เมื่อเราทำอะไรตามหลักการนั้น ก็ถือได้ว่าเราทำตามคำสั่งของหลักการ ก้านท์แยกคำสั่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. คำสั่งมีเงื่อนไข (Hypothetical Imperative) สมมุติว่า ก. ทำงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต สมมติต่อไปว่าที่ ก. ยึดเอาความซื่อเป็นหลักนั้น เพราะคิดว่า ถ้า ตนซื่อสัตย์แล้ว ก็จะได้ผลที่น่าปรารถนาตอบแทน เช่นได้เกียรติหรือลาภยศ เช่นนี้ ก้านท์ ถือว่า ก. ทำตามคำสั่งมีเงื่อนไข คือที่ประพฤติตนเป็นคนซื่อซื่อ นั้น มิใช่เพราะความซื่อสัตย์เป็นสิ่งดีมีค่าในตัวเอง แต่เพราะความซื่อสัตย์เป็นหนทางที่จะนำสิ่งอื่นมาให้ สำหรับก้านท์คนที่ซื่อสัตย์เพราะคิดว่าความซื่อสัตย์จะนำสิ่งอื่นมาให้จะเรียกว่าเป็นคนดีแท้ไม่ได้

๒. คำสั่งเด็ดขาด (Categorical Imperative) คำสั่งนี้ต่างกับคำสั่งแบบแรก เพราะคำสั่งแบบแรกนั้นอยู่ในรูปที่ว่า จง ทำอย่างนี้ ถ้า ต้องการอย่างนั้น หรือตามตัวอย่างข้างต้น จงซื่อสัตย์ ถ้าต้องการก้าวหน้า เช่นนี้ คำนี้เห็นว่าความซื่อสัตย์ก็ตรงที่เป็นวิธีที่ดีมีใช้ได้ในตัวเอง ส่วนคำสั่งเด็ดขาดเป็นคำสั่งที่ไม่มีเงื่อนไข อยู่ในรูปว่า จง ทำอย่างนี้ เพราะอย่างนั้น ถูก จงซื่อสัตย์เพราะความซื่อสัตย์เป็นของดี ถ้าซื่อสัตย์แล้ว แม้จะได้ลาภได้เกียรติหรือไม่ก็ตาม การกระทำดังกล่าวก็ยังเป็นการกระทำที่ดีเสมอ เพราะความดีมีใช้อยู่ที่สิ่งอื่น แต่อยู่ที่ตัวความซื่อสัตย์นั่นเอง

คำนี้ก็คือว่าการกระทำที่เกิดจากคำสั่งเด็ดขาดเป็นการกระทำที่ดี ก็ทำตามคำสั่ง (หรือหลักการ) โดยที่ไม่ต้องคำนึงถึงผลที่จะได้รับ ตรงนี้เกิดปัญหา เราคงจะเห็นด้วยการทำตามคำสั่งเด็ดขาด เช่น จงพูดความจริง จงซื่อสัตย์ จงรักษาคำสัญญา ฯลฯ เป็นการกระทำที่ดี แต่สมมุติว่ามีผู้ที่ทำตามคำสั่งเด็ดขาดว่า “จงพูดปด” จะถือว่าการกระทำนั้นเป็นการกระทำที่ดีหรือไม่

หลักตัดสินการกระทำ

“จงพูดจริง” กับ “จงพูดปด” ต่างก็เป็นคำสั่งเด็ดขาดด้วยกัน แต่จะตัดสินได้อย่างไรว่า การกระทำตามคำสั่งไหนเป็นการกระทำที่ถูก เรื่องนี้ คำนี้ที่ได้วางหลักไว้กว้างๆ สำหรับตัดสินในกรณีที่เราไม่แน่ใจว่าเราทำผิดหรือถูก หลักนี้มีความว่า

“จงทำตามหลักซึ่งท่านปรารถนาได้ที่จะให้หลักนั้นเป็นหลักสากล”

สมมุติว่า ก. เตือดร้อนเงินทอง ไปยืมเงิน ข. และสัญญาว่าจะใช้คืนภายใน ๑ เดือน ทั้งๆ ที่ตนทราบว่าจะคืนตามกำหนดได้ กล่าวคือ ก. ตั้งใจปด ข. ที่ ก. พูดปด ครั้งนี้เพราะยึดหลักว่า “เมื่อใดที่เตือดร้อนจำเป็นก็พูดปดได้” ครั้งนั้นเตือดร้อนจำเป็น ดังนั้นจึงพูดปด

คราวนี้ลองคิดดูว่าเป็นไปได้ไหมที่ ก. ปรารถนาที่จะให้หลักที่ว่า “เมื่อใดที่เตือดร้อนจำเป็นก็พูดปดได้” เป็นหลักสากล ก็อยากให้ทุกคนในจักรวาล รวมทั้ง ข. ยึดหลักเดียวกันนี้อยู่ตลอดเวลา จะเห็นได้ว่าเป็นไปไม่ได้ ที่ ก. จะปรารถนาอย่างนั้น เพราะถ้า ก. ปรารถนาจะให้ทุกคนรวมทั้ง ข. ยึดหลักนี้ด้วย ก. ก็ต้องรู้ว่า ข. จะไม่ให้ยืมเงินแน่ เพราะถ้า ข. ยึดหลักนี้ด้วยแล้ว ข. จะไม่เชื่อคำพูดใครเลย กล่าวง่าย ๆ ก็คือ ถ้า ก. ปรารถนาอย่างนี้ก็เท่ากับ ก. ต้องการพูดปดกับ ข. โดยที่อยากให้ ข. เชื่อว่าตนพูดปด แล้วการพูดปดของ ก. จะไม่เกิดอะไรขึ้น ตามความเห็นของคำนี้ การกระทำของ ก. ผิด เพราะ ก. ทำตามหลักซึ่งตนไม่ปรารถนาจะให้เป็นหลักสากล

คราวนี้สมมุติว่า ก. ได้รับความเดือดร้อนไปขอความช่วยเหลือจาก ง. ง. ไม่รู้จัก ก. และก็ไม่เกิดความรู้สึกสงสาร แต่ก็ให้ความช่วยเหลือไปโดยยึดหลักว่า “จงให้ความช่วยเหลือผู้เดือดร้อนเสมอ” ครั้น ก. เดือดร้อน ฉะนั้นฉนั้นช่วย

ลองพิจารณาว่าเป็นไปได้ไหมที่ ง. จะปรารถนาให้ทุกคนในโลกรวมทั้ง ก. ยึดหลักนี้ตลอดเวลา เป็นไปได้เพราะวันหนึ่งตัว ง. เองอาจต้องการความช่วยเหลือก็ได้ คำนี้ที่ถือว่าการกระทำครั้งหนึ่งของ ง. ถูก เป็นการกระทำที่ดี เพราะทำตามหลักซึ่งตนปรารถนาได้ที่จะให้เป็นหลักสากล

สมมุติว่า จ. ขัดสนเงินทอง จึงทำการขโมย เพราะคิดว่า “เมื่อขัดสนจงขโมยถ้าเจ้าของเหลือ” นี่เป็นหลักที่จะยึด ถ้าถามว่าขณะที่ จ. ย่องไปขโมยทรัพย์สินของ ฉ. นั้น เป็นไปได้หรือไม่ที่ จ. จะปรารถนาให้หลักนี้เป็นหลักสากล เป็นไปได้แน่นอน เพราะถ้าเป็นอย่างนั้นก็เท่ากับว่า ขณะที่ จ. ขโมยของนั้น จ. ต้องการให้เจ้าทรัพย์สินรู้ตัว (เพราะถ้าเจ้าทรัพย์สิน ฉ. ยึดหลักกันเขาจะไม่วางใจอะไรทั้งสิ้น) และถ้าทุกคนในโลกยึดหลักนี้ ทรัพย์สินของ จ. ก็จะอยู่ในอันตรายเหมือนกัน สรุปความคือในขณะที่ จ. ทำการขโมย เขาอยากให้คนอื่น ๆ อย่ายึดหลักที่เขายึดเลย เพราะถ้าคนอื่น ๆ ยึดด้วยการขโมยของเขาคงไม่มีความหมายอะไร ฉะนั้นในกรณีนี้ การกระทำของ จ. ผิด เพราะเขาทำตามหลักที่เขาไม่สามารถปรารถนาจะให้เป็นหลักสากลได้

สรุปหลักจริยศาสตร์ของก้านท์ย่อ ๆ ได้ดังนี้

๑. ก้าทางจริยธรรมเป็นสิ่งตายตัว
๒. ผลที่เกิดภายหลังการกระทำมิใช่ตัวตัดสินการกระทำว่าถูกหรือผิด
๓. ความจงใจที่เกิดก่อนการกระทำนั้นเป็นตัวตัดสินการกระทำ คือก่อนทำจงใจจะให้หลักที่ยึดในการกระทำเป็นหลักสากลหรือไม่
๔. คนดีคือคนที่ทำตามหน้าที่ (หรือเหตุผลและหลักการ) โดยไม่คำนึงถึงผล

หลักจริยศาสตร์ของมิลล์ (๑๘๐๖ – ๑๘๗๓)

หลักจริยศาสตร์ของมิลล์เป็นที่รู้จักในนามว่า สุขวาท (Utilitarianism) มิลล์มีทัศนะตรงข้ามกับก้านท์อย่างหน้ามือเป็นหลังมือ สำหรับก้านท์ก่อนการกระทำเกิดขึ้นก็ตัดสินได้แล้วว่าการกระทำนั้นถูกหรือผิด ดีหรือชั่ว แต่สำหรับมิลล์ตัวชี้ขาดอยู่ที่ผลที่การกระทำนั้นก่อให้เกิดขึ้น คือต้องพิจารณาเมื่อการกระทำนั้นได้เสร็จลงแล้ว

หลักแห่งความสุข (The Greatest Happiness Principle)

มิลล์เรียกหลักที่จะตัดสินความผิดถูกของการกระทำว่าหลักแห่งความสุข (The Greatest Happiness Principle) ซึ่งเขาถือว่าเป็นหัวใจของสุขวาท (Utilitarianism) หลักนี้ถือว่า การกระทำใดก็ตามที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์หรือความสุขมากที่สุดต่อคนจำนวนมากที่สุด คือการกระทำดี การกระทำบางอย่างอาจก่อให้เกิดทั้งสุขและทุกข์ ถ้าหักกลบลบกันแล้ว ฝ่ายข้างสุขมากกว่าก็นับได้ว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้อง ลัทธินี้ถือว่าประโยชน์ (Utility) เป็นบรรทัดวัดความดีชั่วของการกระทำ และประโยชน์ในที่นี้ก็คือสามารถให้ความสุขแก่มนุษย์ได้

ความรู้สึกละแผลงและศีลธรรม

คนโดยทั่วไป เมื่อได้ยินหลักเกณฑ์นั้นคงเห็นด้วยเป็นส่วนใหญ่ เพราะการกระทำใดก็ตามที่ให้ความสุขแก่คนส่วนใหญ่ก็น่าจะนับได้ว่าเป็นการกระทำที่ดี แต่ถ้าวิเคราะห์ให้ละเอียดแล้วจะเห็นว่า ถ้าเรายึดหลักการนี้โดยไม่มีข้อแม้แล้ว บางครั้งอาจขัดกับความรู้สึกของเราก็ได้

บางครั้งเมื่อเราเห็นการกระทำอย่างหนึ่งเกิดขึ้น เรารู้สึกว่าการกระทำนั้นผิด แต่ถูกถามว่าทำไมจึงผิด เราตอบไม่ได้ ได้แต่บอกว่า เรามิมีความรู้สึกเช่นนั้น คนจำนวนไม่น้อยเชื่อกันว่า ในตัวเราทุกคน มีสิ่งหนึ่งซึ่งเราเรียกกันว่ามโนธรรม (Conscience) สิ่งนี้คือตัวที่บอกเราว่าอย่างนั้นผิด อย่างนั้นถูก เป็นธรรมชาติที่มีอยู่ประจำใจของคนทุกคน

ตัวอย่างที่เห็นได้ง่ายเช่นเรื่อง อาชีพโสเภณี คนทั่วไปถือว่าอาชีพนี้ผิดศีลธรรมและคนทั่วไปก็รังเกียจหญิงโสเภณี ถ้าถามว่าทำไมการเป็นโสเภณีจึงผิดศีลธรรม เอาหลักเกณฑ์อะไรมาตัดสิน และหลักเกณฑ์นั้นเอาไปตัดสินเรื่องอื่นได้หรือไม่ คงตอบได้ไม่ง่ายๆ และในที่สุดจะหนักคำตอบที่ว่าเป็นความรู้สึกไปไม่พ้น

มิลล์คิดว่า ความรู้สึกจะถือเป็นเกณฑ์ตัดสินความดีความชั่วของการกระทำไม่ได้ ถ้าจะพิจารณาว่าอาชีพโสเภณีผิดศีลธรรมหรือไม่ ต้องพิจารณาว่าในสภาพปัจจุบัน อาชีพนี้เป็นคุณหรือเป็นโทษ ให้สุขหรือทุกข์แก่คนส่วนใหญ่ แต่การพิจารณาเรื่องนี้มิใช่พิจารณาผลในปัจจุบัน ต้องมองดูผลในระยะยาว และมีใจจะมองแต่เพียงผลโดยตรงต้องคำนึงถึงผลโดยอ้อมที่อาชีพนี้จะก่อให้เกิดด้วย เมื่อหักกลบลบกันแล้ว ถ้าให้เกิดโทษมากกว่าคุณ ก็เป็นอาชีพที่ผิดศีลธรรม ถ้าตรงข้ามก็เป็นอาชีพที่ไม่ผิดศีลธรรม จะเห็นได้ว่าตามหลักนี้ข้อเท็จจริงเป็นตัวตัดสินมิใช่ความรู้สึก ดังที่มิลล์กล่าวว่า “ข้าพเจ้าไม่ถือว่าศีลธรรมอยู่ที่ความรู้สึก แต่อยู่ที่ข้อเท็จจริง”

ขนบธรรมเนียมและศีลธรรม

ถ้าเราพิจารณาให้ดีเราจะเห็นว่า ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีที่เรามีอยู่ในตัวทุกคนนั้นมี ไข่สิ่งที่เกิดขึ้นลอย ๆ แต่เป็นผลของวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่เราได้รับมาจากบรรพบุรุษ คนที่ได้รับการอบรมมาจากสังคมที่ต่างกันจะมีความรู้สึกผิดชอบชั่วดีต่างกัน สิ่ง ๆ เดียวกันบางแห่งบางสมัยถือว่าผิด บางแห่งบางสมัยถือว่าถูก ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น

สมมุติว่าการกระทำอย่างหนึ่ง X ในสังคม ก. ถือว่าผิด ในสังคม ข. ถือว่าถูก ที่เป็นเช่นนั้นเพราะว่าสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในสังคมทั้งสองต่างกัน X ก่อให้เกิดโทษแก่คนในสังคม ก. จึงได้รับการประณามจากสังคมนั้น แต่ในสังคม ข. X ก็ให้เกิดความสุขหรือความอยู่รอดของสังคม จึงได้รับการสรรเสริญ คนในสังคมทั้งสองก็สั่งสอนอบรมลูกหลานของตนเป็นลำดับสืบมา คราวนี้สมมุติว่าเวลาได้ล่วงมาหลายร้อย หลายพันปี สภาพต่าง ๆ ก็แปรไป X ไม่เกิดโทษแก่สังคม ก. อีกต่อไปแล้ว นี่หมายความว่าข้อเท็จจริงได้เปลี่ยนไปแต่คนในสังคม ก. ก็อาจถืออยู่ว่า X เป็นสิ่งที่ผิด ทั้งนี้เพราะได้รับการถ่ายทอดจนเป็นขนบธรรมเนียมไปแล้วว่า X เป็นสิ่งที่ผิด ส่วนสาเหตุที่ทำให้คนรุ่นก่อนประณาม X ว่าผิด คนปัจจุบันได้ลืมเสียแล้ว ที่เหลือค้างอยู่ก็คือความรู้สึกว่า X ผิด เพราะได้รับคำบอกเล่ามาหลาย ๆ ชั่วคน ความรู้สึกนี้ยากที่จะขจัดเสียได้ นี่เป็นการอธิบายว่า บางครั้งเรารู้สึกว่าอย่างนี้ผิด แต่เราตอบไม่ได้ว่าทำไมนอกจากบอกว่ารู้สึกอย่างนั้น ทั้งนี้ เพราะสภาพการณ์ได้เปลี่ยนไป สิ่งซึ่งเคยให้โทษแก่สังคมนั้น ขณะนี้มีได้เป็นเช่นนั้นแล้ว

มิลล์จึงถือว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีไม่เป็นหลักตัดสินศีลธรรม แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าทำตามประเพณีต้องผิดเสมอ แต่หมายความว่า การกระทำอย่างหนึ่งจะถูกหรือผิด มิได้อยู่ที่ว่าเป็นไปตามหรือไม่เป็นไปตามกรอบของประเพณี แต่อยู่ที่ว่าในปัจจุบันและในอนาคต การกระทำนั้นจะเป็นคุณหรือโทษให้ความสุขหรือความทุกข์แก่คนส่วนใหญ่

เจตนาและแรงจูงใจ

มิลล์ไม่ถือว่าเจตนาและแรงจูงใจเป็นเครื่องตัดสินศีลธรรม เจตนาจะเป็นอย่างไรก็ตามแต่ ถ้าผลที่ได้ก็ให้เกิดสุขแก่คนส่วนใหญ่แล้วก็ใช้ได้ ก. ช่วยเด็กคนหนึ่งให้รอดจากการจมน้ำตาย เพราะถือว่าเป็นหน้าที่ ข. ช่วยเด็กอีกคนหนึ่งให้รอดจากการจมน้ำตายเพราะหวังจะได้รางวัลตอบแทน มิลล์เห็นว่าทั้ง ก. และ ข. ทำสิ่งที่ถูกเหมือนกัน ไม่มากน้อยกว่ากัน เพราะผลที่เกิดจากการกระทำทั้งสองนี้เท่ากัน คือช่วยคนพ้นจากความตาย

การที่มิลล์ไม่ยอมรับความสำคัญของเจตนาและแรงจูงใจนี้ มีผู้คัดค้านกันมาก

สมมุติว่า ก. ยิงปืนไปที่ ข. ผู้เป็นอริหวังจะฆ่าให้ตาย แต่ลูกปืนพลาดไปถูกสุนัขบ้าตัวหนึ่ง ซึ่งกำลังวิ่งไล่กัด ข. ตาย การกระทำครั้งนั้นถูกหรือผิด ถ้าถือเจตนาเป็นเครื่องตัดสิน การกระทำครั้งนั้นผิดแน่ แต่ถ้าดูผลจะเห็นว่าผลที่เกิดขึ้นเป็นการช่วยให้ ข. พ้นความบาดเจ็บ ก็นับได้ว่าเป็นคุณแก่ ข. และไม่เป็นโทษแก่คนใด ถ้าถือตามหลักของมิลล์ก็น่าจะตัดสินว่าเป็นการกระทำที่ถูกต้อง แต่คงมีน้อยคนมากที่จะเห็นด้วยว่าการกระทำครั้งนั้นถูก

หรือสมมุติว่า ก. ป่วยในสถานที่ที่หาหมอไม่ได้ ข. เชื่อโดยสุจริตใจว่ายาชนิดหนึ่ง จะรักษาได้ จึงให้ ก. กินยานั้น ปรากฏว่าไขยังกำเริบขึ้น ที่ ข. ทำกรรมมองในแง่ศีลธรรม ผิดหรือถูก ข. อาจรู้เท่าไม่ถึงการณ์ แต่เราคงประณาม ข. ไม่ได้ว่าผิดในทางศีลธรรม แต่ถ้าเอาแต่ผลเป็นเครื่องตัดสินศีลธรรม การกระทำนั้นก็ต้องถือว่าผิด ปัญหาทำนองนี้ มิลล์ เองก็มิได้ให้ความกระจ่างนัก

อดีตและอนาคต

ถ้าพิจารณาหลักการของมิลล์แล้วจะเห็นว่า อนาคตสำคัญกว่าอดีต ขนบธรรมเนียม ที่เคยปฏิบัติกันมาที่ดี ความรู้สึกผิดชอบที่เราได้รับจากบรรพบุรุษที่ดี หาใช่เกณฑ์ที่จะมา ตัดสินการกระทำในปัจจุบันไม่ การกระทำจะดีหรือชั่วอยู่ที่ว่าในอนาคตจะเกิดอะไร จะ ให้ความสุขหรือทุกข์แก่คนส่วนใหญ่

สมมุติว่าเรือโดยสารลำหนึ่งมุ่งหน้าไปที่เกาะแห่งหนึ่ง ไปถึงกลางทางเรือแตก ก. ได้ขอนไม้ขอนหนึ่งพอที่จะพาไปสู่เกาะนั้นได้ ขอนไม้ชิ้นเกาะไปได้คนเดียว ก. จะตัดสินใจ อย่างไร จะให้ขอนไม้ชิ้นแก่บิดา หรือจะให้แก่หมอคคนหนึ่งซึ่งจะไปรักษาโรคระบาดที่เกาะ นั้น ถ้าช่วยชีวิตพ่อก็ช่วยได้ชีวิตเดียว ถ้าช่วยชีวิตหมอก็ช่วยอีกหลายร้อยชีวิต แต่ก็ต้อง เลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง ปัญหาหนักถ้า ก. ถือหลักสุขวาทที่ตัดสินได้ง่าย คือให้ขอนไม้แก่หมอ แต่การทำอย่างนั้นเป็นการรอดตัณญาหรือไม่ คนทั่วไปอาจไม่ทำเพราะถือหลักความกตัญญู อยู่ ความกตัญญูนี้เป็นเรื่องของอดีต เป็นเรื่องความผูกพันที่มีอยู่แก่กันเมื่อก่อน ฉะนั้น สำหรับคนเหล่านี้ การตัดสินปัจจุบันอาศัยอดีตเป็นหลักพิจารณา ส่วนผู้ยึดหลักสุขวาทย่อม ถือเอาสิ่งที่จะเกิดในอนาคตเป็นหลักตัดสิน

กฎหมายและศีลธรรม

ตามความรู้สึกของคนโดยทั่วไป การกระทำบางอย่างแม้ไม่ผิดกฎหมายแต่ก็ถือว่า ผิดศีลธรรม ทั้งนี้เพราะคนส่วนใหญ่ถือเอาประเพณีที่ยึดถือกันมาเป็นเกณฑ์ตัดสินศีลธรรม แต่ในเรื่องกฎหมายนั้น แม้บางอย่างจะผิดประเพณีแต่ถ้าไม่เป็นภัยแก่คนทั่วไปก็ไม่เอา

โทษ แต่ถ้าคิดตามหลักสุขาวาซึ่งถือว่า สิ่งที่ดีคือสิ่งที่ก่อให้เกิดความสุขแก่คนส่วนใหญ่ กฎหมายและศีลธรรมก็น่าจะเป็นเรื่องเดียวกัน เพราะกฎหมายนั้นบัญญัติขึ้นไว้ เพื่อให้คนในสังคมอยู่ได้ด้วยความสะดวกสบาย กฎหมายให้เสรีภาพแก่คนที่ จะหาความสุขให้แก่ตนเอง ถ้าการหาความสุขให้ตนเองนั้นไม่กระทบกระเทือนต่อการหาความสุขของผู้อื่น การกระทำใดที่ไม่ผิดกฎหมาย ก็แสดงว่าการกระทำนั้นไม่ก่อให้เกิดความทุกข์แก่คนส่วนใหญ่ และเมื่อคิดตามหลักสุขาวาทก็ไม่ผิดศีลธรรม เรื่องของศีลธรรมกับเรื่องสุขประโยชน์ของคนส่วนใหญ่เป็นเรื่องเดียวกัน

สมมุติว่า ก. เป็นหญิงโสด ก. หลับนอนกับชายที่เซอพิงใจ ก. มิได้เป็นหญิงโสเภณี เพราะมิได้รับค่าจ้าง และก. มิได้แต่งงานเป็นหลักฐาน มีคนเป็นจำนวนไม่น้อยที่เห็นว่าแม่การประพฤตินของ ก. ไม่ผิดกฎหมายแต่ก็ผิดศีลธรรม ทำไมกฎหมายจึงไม่ถือว่าเป็นการกระทำที่ต้องได้รับโทษ ก็เพราะการกระทำอย่างนั้นไม่เป็นภัยแก่คนส่วนใหญ่ ไม่รบกวนเสรีภาพของผู้อื่น ทำไมบางคนจึงถือว่าผิดศีลธรรม คงเพราะว่าทำในสิ่งที่คนทั่วไปไม่กระทำกันหรือเพราะว่าผิดขนบธรรมเนียมประเพณี สุขาวาทจะตอบอย่างไร ถ้ายึดหลักการนี้แล้วก็ตอบได้ง่าย การกระทำก่อให้เกิดโทษหรือความทุกข์แก่ใครหรือไม่ มากน้อยเพียงใด เช่น อาจก่อให้เกิดความทุกข์แก่บุตร ภรรยา ของชายที่ ก. หลับนอนด้วย หรืออาจก่อให้เกิดความระส่ำระสายในครอบครัว ถ้าเป็นเช่นนั้นก็ถือว่า การหลับนอนของ ก. กับชายคนนั้นผิดศีลธรรม แต่ถ้าเป็นชายโสดไม่มีภรรยา ก็อาจไม่ก่อให้เกิดความทุกข์แก่ใคร ตามหลักสุขาวาทก็ต้องถือว่า การกระทำนั้นไม่ผิดศีลธรรม

สุขาวาทกับการปฏิรูปสังคม

ลัทธิสุขาวาทเริ่มขึ้นในสมัยที่ผู้คนตื่นตัวที่จะปฏิรูปสังคมให้อยู่ในระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง นักปฏิรูปมักจะทำนึ่งถึงผลของการกระทำมากกว่าเจตนา กฎหมาย ระเบียบ หรือสถาบันใดก็ตาม ถ้าเป็นไปเพื่อความอยู่ดีกินดีของคนทั่วไปแล้วก็นับได้ว่าดีทั้งสิ้น ถึงแม้มีลัทธิจะไม่ประกาศโดยเปิดเผยว่าตนยึดหลักสุขาวาทในทางเมตาฟิสิกส์ แต่หลักการของเขาที่บังคับให้เขาโน้มเอียงไปทางนั้นตามลัทธิสุขาวาท สิ่งประเสริฐในชีวิตก็คือ สุขภาพที่ดี ความสะดวกสบาย ความสุขและความสำราญใจ ฉะนั้นการกระทำใด ๆ ก็ตามที่เอื้อผลไปทางนี้ก็ถือว่า เป็นการกระทำที่ดี

เรื่องของศีลธรรมมิใช่เรื่องของ ความรู้สึก ศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณี แต่เป็นเรื่องของความสุขของคนในสังคม ตามความรู้สึกของคนทั่วไป ถ้าในสังคมหนึ่ง ผู้คนประพฤตินดีสำส่อนในทางเพศมากขึ้น เรามักจะถือว่าศีลธรรมของคนในสังคมนั้น

เสื่อมลง แต่สุขวาทไม่ถ้อยเช่นนั้น ทั้งนี้แล้วแต่ว่าการกระทำนั้นบั้นตอน สุขภาพ ความสุข
ของคนทั่วไปในสังคมหรือไม่ ถ้าจริยธรรมทวีขึ้น การหลุดคร้อณาจารย์มากขึ้น สุขวาทจะ
ถ้อยว่าอย่างนี้ศีลธรรมเสื่อมแน่นอน เพราะเป็นการทำลายความสงบสุขของคนทั่วไป

เปรียบเทียบหลักของค้ำกับมิลล์

หลักจริยศาสตร์ของค้ำที่มีลักษณะทั่วไปคล้ายศาสนา คือ ถ้อยเจตนาเป็นสิ่งสำคัญ
และถ้อยว่าคุณค่าทางจริยธรรมนั้นเป็นสิ่งตายตัว มีหลักการแน่นอนที่จะให้มนุษย์ยึดปฏิบัติ
เป็นการพัฒนาที่ตัวคนแต่ละคนก่อน เมื่อคนแต่ละคนดีแล้วสังคมก็จะดีขึ้นเอง ค้ำที่เน้น
หนักในเรื่องเอกัตภาพ ส่วนหลักของมิลล์เน้นหนักที่สังคมมากกว่าตัวคนแต่ละคน ถ้า
สังคมดีแล้วคนแต่ละคนก็ดีขึ้นเอง เป็นการมองคนละแง่

ตามหลักสุขวาท ค่าทางจริยธรรมไม่ตายตัว เพราะการกระทำหนึ่งจะมีค่าหรือไม่
ขึ้นอยู่กับผลประโยชน์สูงสุดที่การกระทำนั้นก่อให้เกิดขึ้น การกระทำเดียวกัน ถ้าต่างสมัย ต่าง
ที่หรือต่างสภาพแวดล้อม อาจให้ผลที่ต่างกันได้ เมื่อเป็นเช่นนั้น การกระทำเดียวกันอาจ
ถ้อยว่าดีในสมัยหนึ่งแต่ไม่ดีในสมัยต่อมา ส่วนหลักของค้ำที่นั้นถ้อยว่าคุณค่าทางจริยธรรมเป็น
สิ่งตายตัว การกระทำที่เป็นไปตาม “คำสั่งเด็ดขาด” ไม่ว่าจะเป็นเวลาใดสมัยใด ก็เป็น
การกระทำที่ถูกเสมอ

ค้ำที่ถ้อยเอาเจตนา มิลล์ถ้อยเอาผลเป็นสิ่งสำคัญในหลักจริยศาสตร์ ทั้ง ๒ ฝ่ายนี้
ถ้อยพิเคราะห์ให้ดีแล้วจะเห็นว่ามิลล์มีข้อบกพร่องทั้งคู่ หลักหนึ่งหลักใดไม่น่าจะถ้อยหลักตายตัว
ที่จะใช้ตัดสินการกระทำทุกกรณีได้ การวิจารณ์เรื่องนี้ขอให้เป็นหน้าที่ของผู้อ่านที่จะ
ไตร่ตรองด้วยตนเอง

วิทย์ วิศทเวทย์

หนังสืออุเทศ

- Sidwick, H., **Outlines of the History of Philosophy**, Beacon Press, 1960
- Broad, C.D., **Five Types of Ethical Theory**, Littlefield, Adams & Co., 1959
- Warnock, M., **Ethics Since 1900**, Oxford University Press, 1963
- Titus, H.H., **Ethics for Today**, Eurasia Publishing House Ltd., 1966
- Ewing, A.C., **Ethics**, The English University Press Ltd., 1967
- Frankene, W.K., **Ethics**, Prentice-Hall, Inc., 1963
- Westermarck, E., **Ethical Relativity**, Littlefield, Adams & Co., 1960

ปัญหาเกี่ยวกับ “ตัวตน” ในปรัชญาของเพลโต

คำถามหรือปัญหาเกิดจากความสงสัย ความไม่เข้าใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ปัญหาปรัชญาเกี่ยวกับมนุษย์มีอยู่ว่า อะไรคือธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์ มนุษย์เป็นเพียงสิ่งที่ประกอบด้วยจิตและร่างกายเท่านั้น หรือว่ามนุษย์มีสิ่งหนึ่งที่เรียกกันว่า “วิญญาณ” (soul) หรือ “ตัวตน” (self)

ในบทความนี้ ผู้เขียนมีความมุ่งหมายที่จะตรวจสอบและวิจารณ์คำตอบของเพลโตเกี่ยวกับปัญหาของมนุษย์ บทความแบ่งออกเป็น ๒ ภาค ภาคแรกเป็นการวิจารณ์ความคิดของโสกราตีสที่ปรากฏอยู่ใน Apology ซึ่งถือกันว่าเป็นความคิดที่มีอิทธิพลต่อปรัชญาของเพลโต ภาคที่สอง ในขั้นแรกจะพูดถึงความคิดของเพลโตที่ต่อเนื่องมาจากโสกราตีส และต่อไปจะได้แสดงให้เห็นว่าความคิดของเพลโตเกี่ยวกับ “ตัวตน” ไม่ได้ขัดแย้งกันเองอย่างที่ท่านวิจารณ์บางคนกล่าวหา

ความคิดของโสกราตีสเกี่ยวกับ “ตัวตน”

ความคิดของโสกราตีสเกี่ยวกับ “ตัวตน” อาจจะสรุปได้จากคำพูดที่เขาอธิบายเกี่ยวกับหน้าที่ของเขา : “ข้าพเจ้าไม่ได้ทำอะไรนอกจากกระตุ้นเตือนให้พวกท่านทั้งหนุ่มและแก่ไม่ให้สนใจในรูปร่างหน้าตาหรือข้าวของเงินทองมากเท่ากับ ‘ตัวตน’ ของท่านเอง และทำให้ตัวตนนั้นดีที่สุดในที่จะทำได้”*

ในปัจจุบันนี้ คำว่า “ตัวตน” หรือ “วิญญาณ” เป็นคำที่เราคุ้นเคยกันแล้ว และความคิดที่ว่า “ตัวตน” เป็นสิ่งที่มีค่ามากกว่าร่างกายมาก และเป็นสิ่งควรทะนุถนอมนั้น เป็นความคิดสามัญ แต่ว่าในประวัติของความคิดทางตะวันตกนั้นเป็นความคิดที่ใหม่มากในสมัยโสกราตีส ดังนั้นปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือว่าโสกราตีสใช้คำว่า “ตัวตน” ซึ่งเป็นคำที่ถกเถียงกันมากสมัยนี้ ในความหมายใด? ทำไมเราจึงถือว่า คำว่า “ตัวตน” ที่โสกราตีสใช้เป็นความคิดที่ใหม่มากในสมัยนั้น?

ถ้าจะกล่าวในเชิงประวัติของคำนี้ จะเห็นว่าสมัยก่อนโสกราตีส คำว่า “ตัวตน” มีความหมายมากมาย แต่ไม่เคยหมายความรวมถึง “ตัวของเรา” ตัวอย่างเช่น ในสมัยโฮเมอร์ “ตัวของเรา” หมายถึงร่างกายเท่านั้น และ “ตัวตน” หมายถึงเงาของร่างกาย พวกออร์ฟิคส์** ถือว่า “ตัวตน” เป็นเทพเจ้าซึ่งตกลงมาจากสวรรค์ ชังอยู่ในร่างกายมนุษย์ แม้ว่าพวกออร์ฟิคส์จะให้ความสำคัญแก่ “ตัวตน” มากกว่าโฮเมอร์ แต่ “ตัวตน” ก็ยังไม่ใช่ว่า

* Apology Trans. Benjamin Jowett

** Orphics เป็นพวกที่บูชาเทพเจ้า Orpheus

เรียกว่า “ตัวของเรา” มาถึงสมัยพวกไพทาโกรเรียน* พวกนี้เชื่อมโยงคำว่า “ตัวตน” กับ “ตัวของเรา” เข้าด้วยกัน แต่ว่า “ตัวตน” หรือ “ตัวของเรา” ในทัศนะของพวกนี้เป็นสิ่ง ลึกลับหรือเป็น “คนแปลกหน้า” ที่มาสร้างกายเพียงชั่วคราว ไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับ บุคลิกลักษณะของคนเลย

แต่สำหรับโสกราตีส “ตัวตน” หมายถึง สิ่งที่ไม่เห็น ได้แก่ ปัญญา หรือ “วิญญาณ” และจิตสำนึกผิชอบ ซึ่งโสกราตีสถือว่าเป็น “ตัวของเรา” ที่แท้จริง ดังนั้น “ตัวตน” ในปรัชญาของโสกราตีส จึงไม่เป็น “คนแปลกหน้า” หรือเป็น “ฉายา” ของ ร่างกาย และเพราะเหตุนี้ “ตัวตน” จึงสามารถพัฒนาให้ถึงขั้นสูงสุด มีความรู้ผิชอบชัด จึงเห็นได้ว่า โสกราตีสให้ความหมายใหม่แก่คำว่า “ตัวตน”

เป็นที่ยอมรับกันแล้วว่าความคิดเช่นนั้นของโสกราตีส เกี่ยวกับ “ตัวตน” มีอิทธิพล มากต่อความคิดทางตะวันตก หลังจากสมัยโสกราตีสแล้ว คนทางซีกโลกตะวันตกถือว่า “ตัวตน” หรือ “ตัวที่แท้จริง” ของมนุษย์ คือปัญญาของคน ไม่ใช่ร่างกาย และเชื่อว่า มนุษย์มีหน้าที่สำคัญที่จะต้องพัฒนาปัญญาของตนเอง การที่เราเห็นว่าความคิดดังกล่าวมานี้ เป็นความคิดที่ธรรมดาสามัญเสียเหลือเกิน ก็เพราะว่าเราเกิดมาในสิ่งแวดล้อมที่ความคิด ของโสกราตีสมีอิทธิพลครอบคลุมอยู่แล้ว

เราเข้าใจแล้วว่าในทัศนะของโสกราตีส “ตัวตน” หมายถึงอะไร ต่อไปนี้เราจะ พิจารณาดูปรัชญาของโสกราตีสให้ละเอียดยิ่งขึ้น ปัญหาที่น่าจะพิจารณาก็คือทำไมโสกราตีส จึงกระตุ้นชาวอะเธนส์ให้เอาใจใส่กับ “ตัวตน” ของตนเอง? ในหนังสือ Apology โสกราตีส ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ใครก็ตามที่ต้องการจะเอาใจใส่กับตัวเอง จะต้องรู้เสียก่อนว่า ตัวเองคืออะไร โดยเหตุที่ในขณะนั้นชาวอะเธนส์ไม่รู้ตัวเองคืออะไร จึงหลงไหลในการ แสวงหาเกียรติยศ ชื่อเสียง ทรัพย์สินเงินทอง เพราะคิดว่าสิ่งเหล่านี้คือ “ตัวตน” ของตัว แทนที่จะใช้เวลาที่มีอยู่พัฒนาปัญญาให้สูงยิ่งขึ้น โสกราตีสชี้ให้เห็นว่า เราไม่อาจจะกล่าวได้ ว่า เราเอาใจใส่กับ “ตัวตน” ของเราดีแล้ว ถ้าเราเพียงแต่มุ่งหาทรัพย์สินเงินทอง ชื่อเสียง เกียรติยศเท่านั้น เพราะว่าตัวที่แท้จริงของเรา คือ ปัญญา และสิ่งที่ปัญญาต้องการก็คือ ความรู้ ดังนั้นการเอาใจใส่ตัวเองที่แท้จริงก็คือ การแสวงหาความรู้ และการใช้เหตุผลใน การดำเนินชีวิต ชีวิตที่ใช้เหตุผลไม่จำเป็นต้องเป็นชีวิตของศาสตราจารย์มหาวิทยาลัย นัก วิทยาศาสตร์ หรือนักปราชญ์แขนงต่างๆ แต่เป็นชีวิตของคนทุกอาชีพที่ใช้เหตุผลเป็นหลัก ดำเนินชีวิต เช่น มีการตรวจสอบตนเองเสมอ ไม่เป็นทาสของนิสัยหรืออารมณ์ความรู้สึก

โสกราตีสเชื่อว่า “ตัวตน” หรือ “ตัวเราที่แท้จริง” นั่นก็คือ “เหตุผล” ของเรานั้นเอง ดังนั้น การเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่คนหนุ่มสมัยนี้เรียกร้องกันมาก ก็คือ

* Pythagorean เป็นกลุ่มของนักคิดที่มี Pythagoras เป็นผู้นำ

การเป็นคนฟัง “เหตุผล” ที่ตนมีอยู่ ไม่ใช่การทำอะไรตามความรู้สึก ด้วยเหตุนี้คนที่ปัญญา
ยังไม่เจริญพอ หรือคนที่เหตุผลต่ำจึงสามารถเป็นตัวของตัวเองได้น้อย โสกราตีสมีความ
เชื่อมั่นในปัญญาหรือเหตุผลของมนุษย์มากจนเชื่อว่า คนที่มีปัญญาสูงจะไม่ทำความชั่วเลย
ความคิดเช่นนี้ของโสกราตีสจะเป็นความจริงหรือไม่ ไม่เป็นสิ่งสำคัญ สิ่งสำคัญก็คือ
โสกราตีสมีความเชื่อมั่นในตัวมนุษย์มากกว่านักปรัชญาคนอื่นในสมัยเดียวกัน เช่น พวก
โสเฟิสต์* ที่เชื่อว่าความคิดเกี่ยวกับความดีชั่วของมนุษย์ขึ้นอยู่กับอำนาจของสิ่งแวดล้อม
เป็นต้นว่า ขนบธรรมเนียมประเพณี และมคิมาหาชน โสกราตีสชี้ให้เราเห็นว่า แม้ว่ามนุษย์
จะต้องอาศัยสังคมในการดำเนินชีวิต แต่ว่ามนุษย์ก็สามารถจะพึ่งตนได้ในเรื่องเกี่ยวกับการ
แยกความดี ความชั่ว เพราะมนุษย์มี “เหตุผล” ของตน มนุษย์แต่ละคนจึงเป็นผู้รับผิดชอบ
เต็มที่ต่อการพัฒนาตัวเอง ไม่ใช่โยนความรับผิดชอบไปให้สังคม ดังนั้น มนุษย์จึงควร
ตรวจสอบคำสอนทั้งหลายเกี่ยวกับความดีที่สังคมมีอยู่อย่างระมัดระวัง และทำในสิ่งที่
“เหตุผล” ของตนเห็นว่าดี ในกรณีที่มีความขัดแย้งระหว่างมาตรฐานความดีของสังคมกับ
สิ่งที่ตัวเองยึดถืออยู่

ทฤษฎีของเพลโตเกี่ยวกับ “ตัวตน”

คำกล่าวที่ว่าเพลโตเป็นผู้นิยมชมชอบโสกราตีสอย่างใหญ่หลวงนั้น ไม่มีผู้ใดสงสัย
ทฤษฎีเกี่ยวกับ “ตัวตน” ของเพลโต คงจะวิวัฒนาการมาจากความคิดของโสกราตีส เพราะ
ว่า เมื่อเราพิจารณาทฤษฎีของเพลโต เราพบความคิดพื้นฐานของโสกราตีสหลายความคิด
เช่นการเชื่อมโยง “ตัวตน” เข้ากับ ปัญญา และจิตสำนึกดีชั่ว การเอาใจใส่พัฒนาปัญญา
ให้เจริญด้วยการแสวงหาความรู้และการตรวจสอบตัวเองสม่ำเสมอ

ในทัศนะของเพลโต “ตัวตน” ที่เราควรเอาใจใส่ คือ ปัญญา ซึ่งเพลโตถือว่าเป็น
สิ่งที่แยกมนุษย์ออกจากสัตว์ มนุษย์แตกต่างจากสัตว์เพราะมนุษย์เท่านั้นที่มีปัญญาและจิต
สำนึกดีชั่ว เพลโตขยายความคิดของโสกราตีสเกี่ยวกับ “ตัวตน” ด้วยการยึดถือตามแบบ
พวกไพทาโกรเรียนว่า “ตัวตน” และร่างกายเป็นคนละสิ่ง ร่างกายเป็นสิ่งที่ไม่คงทนถาวร
อยู่ในโลกของความเปลี่ยนแปลง แต่ “ตัวตน” เป็นสิ่งที่เป็นนอมตะสามารถหยั่งรู้สภาพที่แท้
จริงของโลก ด้วยเหตุนี้เองเพลโตจึงเน้นให้เราเอาใจใส่ต่อ “ตัวตน” ให้มากกว่าร่างกาย ให้
พยายามทำให้ “ตัวตน” เป็นอิสระจากร่างกายให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ด้วยการอุทิศชีวิต
เพื่อแสวงหาความรู้ ร่างกายประกอบด้วยอายตนะทั้งหลาย และอารมณ์ต่าง ๆ ซึ่งได้รับการ
กระตุ้นจากสิ่งแวดล้อมโดยง่าย มักจะกีดกันปัญญา ให้แสวงหาความรู้ได้ไม่เต็มเม็ดเต็ม
หน่วย

* Sophists เป็นพวกครูที่อ้างว่าตัวเองเป็นผู้รอบรู้ รับจ้างสอน สร้าง “ความฉลาด” ให้แก่คน

การที่เพลโตแบ่งมนุษย์ออกเป็น ๒ ส่วนเช่นนี้ ทำให้เกิดปัญหาขึ้นมาสองปัญหาคือทำไม “ตัวตน” จึงมาตั้งอยู่ในร่างกายได้ในเมื่อเป็นของสองอย่างที่แตกต่างกัน? ร่างกายซึ่งมีลักษณะตรงข้ามกับ “ตัวตน” หรือ “วิญญาณ” สามารถจะเข้ามาควบคุมกิจกรรมของวิญญาณ (การแสวงหาความรู้) ได้อย่างไร?

เป็นการยากที่จะตอบคำถามข้อแรก เพราะว่าเพลโตไม่ได้ให้คำอธิบายว่า ทำไม “ตัวตน” ซึ่งเป็นสิ่งประเสริฐสุดจึงต้องมาตั้งอยู่ในร่างกายด้วย ใน Phaedrus เพลโตเล่าเกี่ยวกับความเป็นมาของ “ตัวตน” ในทำนองเทพนิยาย เรื่องที่เล่าให้เห็นแต่เพียงว่ามนุษย์มีอะไรบางอย่างในตัว คือ “ตัวตน” หรือปัญญา ซึ่งไม่น่าจะเกิดติดตัวมนุษย์มา เพราะว่าปัญญาต้องมาตั้งอยู่ในร่างกายซึ่งมีค่าน้อยกว่า แต่ Phaedrus ไม่ได้ให้คำอธิบายหรือตอบคำถามที่เราต้องการ ใน Timaeus เพลโตดูเหมือนจะเชื่อว่า การที่ “ตัวตน” มาอยู่ในร่างกายนั้นเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เกิดขึ้นเอง การที่เพลโตยึดถือเช่นนี้ก็น่าได้รับความเห็นใจจากเรา ปัญหานั้นเป็นปัญหาที่นอกเหนือไปจากความสามารถของ “เหตุผล” ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับต้นกำเนิดของมนุษย์เป็นปัญหาที่เรายังหาคำตอบที่พอใจไม่ได้ ทฤษฎีวิวัฒนาการของดาร์วินเป็นเพียงสมมติฐานหนึ่งเท่านั้น อาจจะไม่ตรงกับความจริงก็ได้ การที่เราจะยกย่องทฤษฎีของดาร์วินก็เพราะเป็นทฤษฎีที่อธิบายต้นกำเนิดของมนุษย์ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ไม่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา

สำหรับปัญหาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่าง “ตัวตน” กับร่างกายนั้น เพลโตอธิบายไว้อย่างชัดเจนใน Republic เพลโตกล่าวว่า โดยเหตุที่ร่างกายเป็นอุปสรรคกีดขวางกิจกรรมของ “ปัญญา ซึ่งเป็นตัวของเราที่แท้จริง ดังนั้นเราจึงควรปลดเปลื้อง “ปัญญา” ให้พ้นจากร่างกาย “ปัญญา” จะหลุดพ้นจากร่างกายได้ก็ต่อเมื่อเราตาย แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าเพลโตแนะนำว่าการฆ่าตัวตายเป็นสิ่งที่ดี เพลโตไม่ได้มีอคติต่อชีวิต เพียงแต่เชื่อว่าชีวิตที่ควรดำรงอยู่นั้น คือชีวิตของการใช้ปัญญา ค่าของชีวิตไม่ได้อยู่ที่ความยืนนานของชีวิต แต่อยู่ที่คุณภาพของชีวิต ความตายจะมีค่ามากกว่าชีวิตก็ต่อเมื่อการดำรงชีวิตอยู่ต่อไปของเรานั้น จะทำให้เราต่ำช้าลงไปเรื่อย ๆ ในด้านคุณธรรม ไม่มีโอกาสพัฒนาปัญญาให้ดีขึ้น เพลโตดูเหมือนจะเชื่อว่าวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้ “ปัญญา” หลุดพ้นจากร่างกายชั่วขณะ คือการหัดใช้ความคิดในแนวปรัชญา แต่ที่ผู้ที่ศึกษาปรัชญาตะวันออกตระหนักว่ามีอีกวิธีหนึ่งคือวิปัสสนา (meditation) ในการนั่งวิปัสสนา “ตัวตน” หรือ “ปัญญา” แยกตัวเองออกจากร่างกาย และพบความสุขซึ่งเหนือความสุขใดทั้งสิ้น ในขณะที่นั่งวิปัสสนาหลุดพ้นจากโลกของความเปลี่ยนแปลง พ้นจากการตีค่าคนโดยสังคมซึ่งจัดระดับของคนไว้ราวกับว่าเป็นสินค้าวางขายตามหน้าร้านตามราคาตลาด

เราอาจกล่าวได้ว่า แม้ว่าวิธีการคิดแบบปรัชญาที่เพลโตเสนอแนะจะแตกต่างกับวิธีวิบัติสนาของทางตะวันออก แต่ทั้งสองวิธีก็มีเป้าหมายเหมือนกัน คือ ต้องการให้ “ปัญญา” หลุดพ้นจากโลกของการเปลี่ยนแปลง เพื่อว่า “ปัญญา” จะได้เข้าใจสภาพที่แท้จริง ซึ่งทั้งเพลโตและทางปรัชญาตะวันออกถือว่าซ่อนเร้นอยู่ภายใต้สภาพปรากฏ

ที่กล่าวมาข้างบนนี้ เป็นลักษณะสำคัญของทฤษฎีของเพลโตเกี่ยวกับ “ตัวตน” เพลโตถือว่า “ตัวตน” คือปัญญาซึ่งเป็นสิ่งตรงข้ามกับร่างกาย

ถ้าหากว่านี่คือข้อเสนอดีๆของเพลโต ปัญหาเกี่ยวกับ “ตัวตน” ในปรัชญาของเพลโตก็คงจะไม่มีผู้ถกเถียงกัน ปัญหาเกิดขึ้นเพราะใน Republic, Phaedrus และ Timaeus เพลโตพูดถึงเกี่ยวกับส่วนทั้งสามของ “ตัวตน” นี่เป็นสิ่งตรงข้ามกับข้อเสนอ ซึ่งเราเพิ่งพิจารณาแล้วว่า “ตัวตน” เท่ากับปัญญาอย่างเดียว ทำให้เกิดปัญหาขึ้นมาว่า ทฤษฎีเกี่ยวกับ “ตัวตน” ของเพลโตมีข้อขัดแย้งกันเองหรือไม่ เราจะกล่าวได้ใหม่ว่า ทฤษฎีของเพลโตขัดแย้งกันเอง หรือว่าเราจะยอมรับว่าการขัดแย้งนั้น เป็นเพียงลักษณะภายนอกอันผิวเผินเท่านั้น

ในการที่จะหาคำตอบของคำถามทั้งสองข้อนี้ แรกทีเดียวเราควรพิจารณาเหตุผลที่เพลโตเมื่อเขาพูดถึงเกี่ยวกับส่วนทั้งสามของ “ตัวตน” ต่อจากนั้น เราก็จะพิจารณาว่าทฤษฎีเกี่ยวกับ “ตัวตน” ของเพลโตขัดแย้งกันเองหรือไม่

ส่วนทั้งสามที่เพลโตพูดถึง คือ “เหตุผล” (the rational) “ใจ” (the spirited) และ อารมณ์ความรู้สึก (the appetitive) ทั้งสามส่วนนี้เพลโตถือว่าเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนมีอยู่ ตัวอย่างเช่น เรามักจะพบว่า มีข้อขัดแย้งในตัวเราบ่อยๆ เช่น ชายคนหนึ่งใจหนึ่งอยากจะดื่มสุรา แต่อีกใจหนึ่งก็ห้ามไว้ ความต้องการที่จะดื่มนี้เพลโตถือว่าเป็นมาจาก “ตัวตน” ส่วนที่สาม ส่วนแรงที่ห้ามไว้มาจาก “ตัวตน” ส่วนที่หนึ่ง ถ้าหากชายคนนั้นดื่มสุราในที่สุดเขาก็จะรู้สึกเสียใจในการกระทำนั้น ความรู้สึกเสียใจเช่นนี้มาจาก “ตัวตน” ส่วนที่สอง ซึ่งเป็นแรงสนับสนุนส่วนแรกในการต่อสู้กับส่วนที่สาม เมื่อเราตรวจสอบตัวเองแล้ว เราจะเห็นด้วยกับความคิดของเพลโต เราไม่ทราบแน่นอนว่าเพลโตได้ความคิดเช่นนี้มาจากประสบการณ์ของเขาเอง หรือมาจากนักปรัชญาก่อนเขา เช่น Protagoras Protagoras แบ่งมนุษย์ออกเป็น ๓ ภาค เหมือนที่เพลโตแบ่ง แต่เรียกชื่อต่างกัน ในบทความนี้ ผู้เขียนไม่มีความตั้งใจที่จะศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเพลโตและ Protagoras สิ่งสำคัญที่ผู้เขียนอยากจะชี้ให้เห็นก็คือว่า การที่เพลโตแบ่ง “ตัวตน” เป็นสามส่วนนั้น เป็นการแสดงความคิดที่ไปไกลกว่าความคิดของโสกราตีส ปัญหาที่ผู้เขียนต้องการพิจารณาในขณะนี้คือ ปัญหาเกี่ยวกับเอกภาพของตัวตน ถ้าหากว่า “ตัวตน” แบ่งออกเป็นสามส่วนดังที่เพลโต

เสนอมานะ เอกภาพของ “ตัวตน” จะมีอยู่ได้อย่างไร? หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ทั้งสามส่วน
ของมนุษย์รวมเข้าด้วยกันได้อย่างไร?

เราอาจจะตอบได้ว่า เอกภาพของ “ตัวตน” ไม่เป็นปัญหา เพราะแม้ว่าเพลโต
จะแบ่ง “ตัวตน” ออกเป็นสามส่วน แต่เขายังยืนยันว่า “ตัวตน” ที่แท้จริงนั้น คือ “ปัญญา”
หรือ “เหตุผล” อีกสองส่วนนั้นเป็นเพียงวิถีที่เหตุผลใช้เมื่อไปสัมพันธ์กับร่างกาย หรือ
อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า “ตัวตน” มีเอกภาพ คือ “ปัญญา” “ใจ” และ “อารมณ์ความรู้สึก”
ไม่ได้เป็นส่วนต่างหากจากปัญญา แต่เป็นความสามารถของ “ปัญญา” ในการกระทำ เช่น
ความรู้สึก (เช่น เสียใจ ภูมิใจ ซึ่งเป็นความรู้สึกที่ผู้ที่ขาดปัญญาไม่สามารถจะมีได้) และ
ความสามารถที่จะมีความต้องการ

คำอธิบายดังกล่าวนี้ดูเหมือนจะแสดงให้เห็นว่าทฤษฎีเกี่ยวกับ “ตัวตน” ของเพลโต
ไม่ขัดแย้งกันเอง ปัญหาที่มีอยู่ว่า คำอธิบายนี้เป็นสิ่งที่เพลโตต้องการหรือเปล่า ใน Phaedrus
เพลโตแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า “ตัวตน” มีสามส่วน โดยยกอุทาหรณ์ว่า “ตัวตน”
เปรียบเหมือนเทพเจ้า (ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มีร่างกาย) ซึ่งมีลักษณะเหมือนรถม้าเทียมคู่ ที่แสดง
ให้เห็นว่าเพลโตแยก “ตัวตน” ออกเป็นสามส่วน โดยไม่คำนึงว่าส่วนที่สองและส่วนที่สาม
เป็นเพียงวิถีของส่วนแรกที่เกิดขึ้นเมื่อมีความสัมพันธ์กับร่างกาย เพราะในข้อเปรียบเทียบ
ของเพลโตเองบ่งว่า เทพเจ้าเป็นดวงปัญญาหรือเหตุผลซึ่งเป็นรูป นอกจากนี้ใน
Republic และ Timeus เพลโตยังกล่าวอย่างชัดเจนว่า “ตัวตน” ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ
หลายส่วน

เมื่อเป็นเช่นนี้เราจะต้องอธิบายทฤษฎีเกี่ยวกับ “ตัวตน” ของเพลโตในแนวใหม่
ใน Republic “ตัวตน” ไม่ใช่เป็นนามธรรมอย่างที่เพลโตเชื่อถือใน Phaedo งานชิ้นแรก
“ตัวตน” ใน Republic มีความปรารถนาและความรู้สึกเป็นส่วนสำคัญ ความคิดเช่นนี้เข้า
กันได้กับความคิดของเขาใน Symposium ซึ่งเพลโตถือว่า “ตัวตน” อยู่กึ่งกลางระหว่างโลก
ของความเปลี่ยนแปลงและโลกของความรู้ ในแนวความคิดนี้ “ตัวตน” จึงประกอบด้วย
ลักษณะของโลกสองโลก กล่าวคือมีปัญญาและส่วนที่ตรงข้ามกับปัญญา ซึ่งแบ่งออกเป็น
สองส่วนย่อย คือ ส่วนที่เรียกว่า “ใจ” (the spirited) และส่วนที่เรียกว่า “อารมณ์ความรู้สึก”
(the appetitive) ซึ่งขัดแย้งปัญญา ดังนั้น เราจึงสรุปได้ว่า “ตัวตน” ในทัศนะของเพลโต
ประกอบด้วยสามส่วนที่ต่างกัน นี้แสดงว่าเพลโตต้องเปลี่ยนความคิดเรื่อง “ตัวตน” ที่เขา
ยึดถือแต่ต้นว่าเป็นปัญญา โดยการเพิ่มอีกสองส่วนเข้าไป ดังนั้น คนแต่ละคนจึงประกอบด้วย
ด้วย “ตัวตน” สามประเภท และอาจที่จะเลือกให้ “ตัวตน” ประเภทไหนปกครองตนได้
ถ้าหากเขาเลือกปัญญา เขาก็จะมีชีวิตแบบที่โสกราตีสยกย่อง คือ ชีวิตของการตรวจสอบ

ตัวเอง ถ้าเลือก “ใจ” เขาก็จะเป็นคนที่รักเกียรติยศ ชื่อเสียง (ในความหมายสามัญ) และถ้าเลือกปฏิบัติตามอารมณ์ความรู้สึก ชีวิตของเขาก็เพื่อแสวงหาความสำราญเพียงอย่างเดียว การที่เปลโตถือว่าอารมณ์ความรู้สึกเป็น “ตัวตน” ประเภทหนึ่ง แสดงให้เห็นความสามารถของเปลโตในการเข้าใจธรรมชาติมนุษย์ ในขณะที่โสกราตีสให้ความสำคัญแก่ปัญญาอย่างเดียว เปลโตชี้ให้เห็นว่าอารมณ์ความรู้สึกก็เป็นส่วนที่มีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์เหมือนกัน เขากล่าวว่า อารมณ์มีความสามารถมากที่จะกีดกันกิจกรรมของ “ปัญญา” ไม่ให้ทำสิ่งที่ดีได้ ใน Phaedrus เปลโตวาดภาพอารมณ์เหมือนกับม้าสีดำที่คอยดึงรั้งไม่ให้ยอมทำตามคำสั่งของคนขี่ ภาพนี้ทำให้เรานึกถึงความคิดของ Freud เกี่ยวกับ ID* แม้ว่าในคนที่ปัญญาสูง อารมณ์ความรู้สึกก็หาโอกาสแสดงตัวออกมาได้ในเวลาที่เขาหลับหรือล้มตัว ดังนั้น เราไม่ประหลาดใจที่เห็น “ปัญญาชน” หลายคนโมโหฉุนเฉียวได้ง่ายเมื่อได้รับการกระตุ้นจากสิ่งภายนอก

จากข้างบนนี้จะเห็นได้ว่า ความคิดของเปลโตเกี่ยวกับสามส่วนของ “ตัวตน” ไม่ใช่ความคิดเหลวไหล ปัญหาอยู่ที่ว่าทั้งสามนี้จะรวมกันเข้าเป็นเอกภาพได้อย่างไร? ส่วนไหนของ “ตัวตน” ที่เปลโตถือว่าเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดและเป็นอมตะ?

ไม่มีปัญหาเลยแม้ว่าเปลโตจะยอมรับความสำคัญของอารมณ์ แต่เขาก็ยังยึดถือความคิดเดิมของเขาว่า สิ่งที่สำคัญที่สุดในตัวมนุษย์ก็คือ ปัญญา ซึ่งเปลโตถือว่าเป็น “ตัวตน” ที่แท้จริงของเรา ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่า “ตัวตน” ที่เป็น “ปัญญา” ของเปลโตมีส่วนคล้ายคลึงกับ Ego ของ Freud ซึ่ง Freud ถือว่าเป็น “ตัวตน” ที่แท้จริงของมนุษย์ Freud แตกต่างจากเปลโตในข้อที่ว่า Freud เห็นอันตรายในการที่จะทำลายอารมณ์ (Id) และนำไปสู่ตัวเรา (Ego) สนองความต้องการของอารมณ์บ้าง ดังนั้น Ego หรือ “เหตุผล” ของ Freud จึงเป็นเพียงผู้พิจารณาว่า ควรจำกัดหรือสนองความต้องการของอารมณ์ แต่เปลโตมีความเชื่อมั่นในปัญญามากกว่า Freud ด้วยเหตุนี้ปัญญาในทัศนะของเปลโตจึงมีความสามารถมาก คือสามารถที่จะเปลี่ยนลักษณะของอารมณ์จากไม่ดีให้เป็นสิ่งที่ดีภายใต้การควบคุมของปัญญา

เอกภาพของ “ตัวตน” เป็นเอกภาพภายในตัวมนุษย์ เป็นเอกภาพที่เกิดจากการทำตามหน้าที่ของแต่ละส่วน อะไรคือหน้าที่ของ “ตัวตน” ทั้งสามส่วน? ในทัศนะของเปลโต “ปัญญา” มีหน้าที่ควบคุม “ใจ” และ “อารมณ์” ให้ทำตามปัญญา เมื่อคุณได้มนุษย์ก็มีเอกภาพในตัวเอง เปลโตไม่ได้ต้องการให้เราทำลายอารมณ์ให้สิ้นหายไป เพียงแต่ขอร้องให้ควบคุมอารมณ์ไว้ไม่ให้กีดกันการพัฒนาปัญญาของเรา ที่ต้องควบคุมก็เพราะอารมณ์มีลักษณะบอด คือ ไม่มีจุดมุ่งหมาย สักแต่ว่า “อยาก” อย่างเดียว ไม่รู้ว่า

* Sidmund Freud. The Id and the Ego.

“อยาก” ไปทำไม และอะไรจะเกิดขึ้นหากสนอง “ความอยาก” นั้น นอกจากนั้น อารมณ์ยังมีลักษณะหนึ่ง คือ ไม้มีความสิ้นสุด ไม้มีความอึดตัว และมีจำนวนมากมายต่างก็แย่งกันให้เราสนองความต้องการ ซึ่งเราไม่สามารถจะทำได้ เนื่องจากอารมณ์มีอำนาจมากและเรียกร้องให้เราสนองความต้องการอยู่เสมอ ดังนั้น เอกภาพของ “ตัวตน” ของเราจะมีได้ก็ด้วยการต่อสู้ที่ปัญญาเป็นผู้ชนะ

อาจจะมึปัญหาว่า เอกภาพที่เกิดจากการทำตามหน้าที่ของแต่ละส่วนของ “ตัวตน” เป็นเอกภาพที่แท้จริงของ “ตัวตน” หรือไม่ เอกภาพที่แท้จริงน่าจะเป็นเอกภาพที่ทุกส่วนของ “ตัวตน” รวมเข้าเป็นส่วนเดียวกัน โดยมีสมบัติ (common quality) อย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน

เพลโตตระหนักถึงปัญหาข้อนี้ใน Symposium เราพบความคิดของเพลโตเกี่ยวกับความรัก (Eros) ซึ่งมีลักษณะไม่อยู่กับที่ (dialectic) สามารถจะเปลี่ยนจากสภาพต่ำไปสู่สภาพสูง หรือในทางกลับกันได้ เพลโตเปรียบเทียบความรักว่า เป็นธารน้ำที่ไหลผ่านส่วนทั้งสามของ “ตัวตน” ในส่วนอารมณ์ ความรักแสดงออกในรูปความพอใจในรูปกาย ในส่วน “ใจ” แสดงออกด้วยความตั้งใจหลงใหลในเกียรติยศชื่อเสียง ในส่วน “ปัญญา” แสดงออกในการกระหายความรู้และการพัฒนาปัญญา ปัญญาในที่นี้ไม่เป็นเพียงนามธรรมดังที่เขากล่าวไว้ใน Phaedo แต่มีส่วนที่เป็นอารมณ์ปนอยู่ด้วย ดังนั้น การรวม “ตัวตน” ทั้งสามส่วนเข้าด้วยกันจึงไม่ใช่การรวมภายนอก แต่เป็นการรวมภายใน เพราะว่าความรักเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของทั้งสามส่วน เพลโตชี้ให้เห็นว่าความรักเป็นพลังที่เป็นกลางอาจจะเป็นของต่ำซ้ำได้ถ้าปล่อยให้อารมณ์เป็นผู้นำ และอาจจะสูงส่งถ้านำด้วยปัญญา เอกภาพของตัวตนจะมีได้เมื่อความรักมุ่งไปสู่ขั้นที่สูงสุดของมัน คือ การเปลี่ยนจากความปรารถนาขึ้นหยาบไปสู่ความปรารถนาอันละเอียดอ่อน คือปรารถนาในความรู้

เราจึงสรุปได้ว่า เราอาจจะตีความทฤษฎีเกี่ยวกับ “ตัวตน” ของเพลโตได้สองอย่างประการแรก เราอาจจะตีความดังที่ชี้ให้เห็นแล้วว่า ทั้งสองส่วนล่างเป็นวิธีการแสดงออกของส่วนที่หนึ่ง หรือเราอาจจะตีความว่าทั้งสามส่วน แตกต่างกันมาก แต่มีสมบัติร่วมกัน ถ้าเรายอมรับการตีความประการหลัง เราจะต้องถือว่าความคิดเกี่ยวกับ “ตัวตน” ของเพลโตในวัยปลาย (ที่แสดงใน Republic และ Timaeus) แตกต่างจากความคิดในระยะแรกที่แสดงใน Phaedo และเราอาจกล่าวได้ว่าปรัชญาของเพลโต มีวิวัฒนาการไปตามประสบการณ์ทางปัญญาของเขาเหมือนกับต้นไม้ที่เติบโตขึ้น

นี้จะหมายความว่าทฤษฎีเกี่ยวกับ “ตัวตน” ของเพลโตขัดแย้งกันเองหรือไม่? ไม่มีการขัดแย้งในข้อที่ว่า เพลโตไม่เคยเปลี่ยนความคิดเลยว่า “ตัวตน” ที่แท้จริงของเราคือ

“ปัญญา” ใน Phaedo เพลโตเน้นความคิดนั้นจนมากเกินไป แต่ในงานชิ้นหลังๆ พุคเกี่ยวกับส่วนอื่นของ “ตัวตน” ด้วย

เป็นที่น่าสังเกตว่า ตามทัศนะของเพลโต เราไม่สามารถจะหาเอกภาพที่สมบูรณ์ให้แก่ “ตัวตน” ของเราได้ เอกภาพที่มีเราส่วนมากมีอยู่ เป็นเอกภาพชั่วขณะเท่านั้น บางวันเรามีเอกภาพในตัวเอง (ทุกส่วนทำตามหน้าที่ของมัน) บางวันเราก็มีการแบ่งแยกในตัวเรา เอกภาพที่สมบูรณ์ (perfect unity) จะมีได้ก็ต่อเมื่อ “ตัวตน” จะหลุดพ้นจากร่างกายไปแล้ว ปัญหาคือที่น่าคิด คือ ส่วนใดของ “ตัวตน” ที่เพลโตถือว่าเป็นอมตะและเป็นเอกภาพสมบูรณ์ ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นแต่ต้นแล้วว่า “ตัวตน” ในทัศนะของเพลโตเป็นสิ่งประเสริฐสุดของมนุษย์และเป็นสิ่งอมตะ ความคิดเรื่องการเป็นอมตะของ “ตัวตน” นี้ เป็นความคิดที่เชื่อถือกันอยู่ระหว่างพวกออร์ฟิคส์และไพทาโกรเรียน ตัวโสกราตีสเองนั้นสงสัยเกี่ยวกับความเป็นอมตะของ “ตัวตน” หลังความตาย ใน Apology โสกราตีสยอมรับว่า เราไม่มีความรู้เกี่ยวกับความตายเลย และไม่มีทางใดที่จะมีความรู้นั้นได้ เรามีทางเลือกอยู่สองทาง คือ เชื่อว่าความตายเป็นความสิ้นสุดของทุกอย่าง หรือเชื่อตามแบบพวกออร์ฟิคส์และไพทาโกรเรียนว่า ความตายเป็นการเปลี่ยนสถานที่ของ “ตัวตน” ตัวโสกราตีสนั้นดูเหมือนจะเลือกเชื่อประการหลัง

เพลโตตระหนักถึงความคิดเรื่องความเป็นอมตะของ “ตัวตน” ซึ่งมีผู้เชื่อถืออยู่มาก จึงถือว่าปรัชญาควรจะทำให้ความกระจ่างกับความคิดเช่นนั้น ดังนั้น เพลโตจึงพยายามพิสูจน์ด้วยเหตุผลว่า “ตัวตน” เป็นอมตะ ได้พยายามพิสูจน์ไว้ใน Phaedo และ Phaedrus ผู้เขียนจะไม่วิจารณ์ข้อพิสูจน์ของเพลโต เรื่องความเป็นอมตะนี้แม้จนในสมัยปัจจุบันก็ยังเป็นเรื่องที่ถกเถียงกันอยู่

ปัญหาที่ว่าส่วนไหนของ “ตัวตน” เป็นอมตะเป็นปัญหาที่น่าคิด ใน Republic เพลโตชี้ให้เห็นว่าส่วนที่เป็นอมตะของ “ตัวตน” คือส่วนที่หนึ่ง หรือ “ปัญญา” แต่ใน Phaedrus เพลโตกล่าวในทำนองเพนินาย*ว่า หลังการตายแล้ว “ตัวตน” ซึ่งไม่มีรูปร่างประกอบด้วยสามส่วน นี้แสดงว่าทั้งสามส่วนเป็นอมตะ ถ้าหากเรามองเผินๆ เราก็จะเห็นว่าความคิดใน Phaedrus ขัดกับใน Republic ที่เชื่อความเป็นอมตะของปัญญาอย่างเดียว

ในบทสุดท้ายของ Republic เพลโตเล่าตามตำนานของ แอร์ (Er) ในตำนานนี้เราพบความคิดของเพลโต ซึ่งคล้ายคลึงกับสิ่งที่ชาวตะวันตกออกเรียกว่า การเวียนว่ายตายเกิด ถ้าหากเราถือตำนานอย่างจริงจัง เราก็อาจกล่าวได้ว่าเพลโตนำเอาความคิดเรื่องการเวียน

* เพลโต เป็นทั้งนักปรัชญา นักศาสนา และกวี ดังนั้น ปรัชญาของเพลโตจึงมีความคิดทางศาสนาปนอยู่มาก และภาษาที่ใช้ก็ไพเราะ เหตุการณ์ใดที่เพลโตอธิบายด้วยเหตุผลไม่ได้ เพลโตก็จะเล่าเหตุการณ์นั้นในทำนองเพนินายตามจินตนาการของเขา

วายตายเกิดมาเพื่อที่จะอธิบายว่า เอกภาพที่สมบูรณ์ที่สุดของ “ตัวตน” จะมีได้ก็ต่อเมื่อ “ตัวตน” ได้ผ่านการเกิดมาหลายครั้งแล้วในรูปร่างต่างๆกัน เมื่อเราสามารถที่จะหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดอย่างเด็ดขาดแล้ว ด้วยการฝึกฝนตามวิธีปรัชญา เราก็สามารถที่จะมีเอกภาพที่สมบูรณ์ที่แท้จริงได้ คือ มีดวงปัญญาที่บริสุทธิ์ ไม่มีอีกสองส่วนติดมาด้วย

เราจะเห็นด้วยกับความคิดเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิดหรือไม่ ไม่เป็นเรื่องสำคัญ เพราะว่าอย่างน้อยความคิดเช่นนี้ช่วยให้เราเห็นว่าทฤษฎี “ตัวตน” ของเพลโต ไม่ขัดแย้งกันเองเลย ผู้เขียนคิดว่า ทฤษฎีนี้เป็นมรดกอันยิ่งใหญ่ที่เพลโตให้ไว้แก่ปรัชญาตะวันตก และแก่ผู้ศึกษา ไม่ว่าเราจะมีทัศนะอย่างไรเกี่ยวกับทฤษฎีของเพลโต เราก็ต้องยอมรับว่าความคิดของเพลโตช่วยให้เราดูตัวเราเองในแง่ใหม่ กระตุ้นเตือนให้เราสนใจในตัวเองมากขึ้น ความสนใจศึกษาเกี่ยวกับสภาพของตัวเอง เป็นสิ่งที่ในปัจจุบันละเลย เรามักจะได้ยินคนหนุ่มสาวเรียกร้องความเป็นตัวของตัวเอง แต่ก็อดฉงนไม่ได้ว่า มีสักกี่คนที่รู้ว่า “ตัวเอง” นั้น คืออะไร การเป็นตัวของตัวเองหมายความว่าอะไร

พินิจ รัตนกุล

ผู้เขียน

พระยามานวราชเสวี (ปลอด วิเชียร ณ สงขลา)

น.บ.ท.

Bartister-at-Law (Inner Temple)

เคยเป็นผู้พิพากษา กรรมการร่างกฎหมาย อธิบดีกรมอัยการ อาจารย์พิเศษสอน วิชากฎหมายมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รัฐมนตรีว่าการ กระทรวงการคลัง ประธานสภาผู้แทนราษฎร ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ อภิรัฐมนตรี ฯลฯ

ปัจจุบัน เป็นองคมนตรี

นายโกศล สินธวานนท์

ปริญญาตรีและโท (ในวิชาภาษาปัจจุบันและประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์
ปริญญาเอกปรัชญา มหาวิทยาลัยไฮเคลเบอร์ก

เคยเป็นเลขาธิการเอก สถานเอกอัครราชทูตไทย เยอรมนี

ปัจจุบัน เป็นหัวหน้ากองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กรมการเมือง กระทรวงการต่างประเทศ

งานนิพนธ์ *History and Historiography* ใน ชุมนุมนิพนธ์เพื่อถวายพระเกียรติ แต่พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๖

นายวิทย์ วิศทเวทย์

อักษรศาสตร์บัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปริญญาเอกวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยอินเดียนา

ปัจจุบัน เป็นผู้ช่วยศาสตราจารย์คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณาธิการ วารสารบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และแปล ปรัชญาของโจค (โครงการตำราฯ)

นายพินิจ รัตนกุล

อักษรศาสตร์บัณฑิต (เกียรตินิยม) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปริญญาเอกปรัชญา มหาวิทยาลัยเยล

เคยสอนวิชาปรัชญา ที่มหาวิทยาลัยเยล เป็นเวลา ๑ ปี

ปัจจุบัน เป็นอาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พิมพ์ที่ บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด ๘๘๑ ถนนพระราม ๑ พระนคร
นางบุญพริ้ง ต. สุวรรณ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๑๔